

тема:

Зростає кількість випадків ототожнення адвокатів із клієнтами — звіт НААУ

с. 3

Огляд ключових рішень РАУ від 6 – 7 червня та 24 – 25 липня 2025 року

с. 7

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за червень – серпень 2025 року

с. 12

Історія адвокатури: Доктор права Степан Шухевич – секрети майстерності адвоката

с. 92

ЗМІСТ

Новини та події

Зростає кількість випадків ототожнення адвокатів із клієнтами — звіт НААУ	3
РАУ обрала кандидатів у члени конкурсної комісії з добору членів ВККС	3
Українська адвокатура інтегрує HELP у систему підвищення професійного рівня	4
Адвокати та поліграфологи розширюють партнерство.....	5
РАУ ініціює дисциплінарну відповідальність двох членів ВККС	6

Рішення органів адвокатського самоврядування

Огляд ключових рішень РАУ від 6 — 7 червня та 24 — 25 липня 2025 року	7
---	---

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за червень — серпень 2025 року	12
---	----

Міжнародний досвід

<i>О. Мурзановська</i>	
Зміни у законодавстві Польщі щодо тимчасового захисту для громадян України	41

Цікава тема

<i>А. Сербіна</i>	
Спори з комісіями з компенсації та уповноваженими органами за пошкоджене / зруйноване майно: вивчаємо законодавство, аналізуємо судову практику, реагуємо	44

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздів В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Місяць А. П.

в. о. Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія КВ № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Військові справи

І. Ковальчук, М. Ковальчук

Дороги назад немає. Ходімо —
я покажу! Або проблема реалізації
права на звільнення зі Збройних
Сил України у разі скасування
судом наказу про мобілізацію..... 54

Спортивне право

Г. Гніздовська

Деякі особливості захисту прав
професійних спортсменів у спорах
про порушення антидопінгових
правил 58

О. Кулик

Особливості захисту прав
і законних інтересів футбольних
клубів 62

Цивільні справи

О. Печений

Проблемні питання застосування
неустойки у світлі кардинальних
законодавчих змін 66

О. Розгон

Щодо виділу об'єкта нерухомості, що
перебуває у спільній частковій власності:
відокремлення частини будинку
із самостійним виходом (квартири)..... 74

Господарські справи

В. Федорова

Виклики для бізнесу у захисті
майнових прав під час дії
воєнного стану..... 84

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун

Стаття 5 Конвенції. Право
на свободу та особисту
недоторканність: практика ЄСПЛ..... 88

Історія адвокатури

С. Білостоцький

Доктор права Степан Шухевич —
секрети майстерності адвоката 92

Адвокати долучилися до презентації
міжархівного порталу Archium 95

Адвокати та архівісти об'єдналися
для збереження правової спадщини 96

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
29.08.2025 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2025.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

ЗРОСТАЄ КІЛЬКІСТЬ ВИПАДКІВ ОТОТОЖНЕННЯ АДВОКАТІВ ІЗ КЛІЄНТАМИ — ЗВІТ НААУ

Адвокатів дедалі частіше намагаються зробити заручниками політичних процесів, ототожнюючи їх із підзахисними. Такі дії підривають незалежність професії, створюють атмосферу залякування, внаслідок чого громадяни України позбавляються права на захист.

Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ підготував та 27 серпня оприлюднив Звіт щодо ототожнення адвокатів з клієнтами на території України у період дії воєнного стану.

Зі звітом можна ознайомитися за посиланням: [URL: url.org.ua/assets/uploads/publications/Zvit_ZPA.pdf](https://url.org.ua/assets/uploads/publications/Zvit_ZPA.pdf).

У документі зібрано статистику звернень адвокатів за 2022 — перше півріччя 2025 року. Вона свідчить про стаке зростання кількості порушень: якщо у 2022 році було зафіксовано 13 випадків ототожнення адвокатів із клієнтами, то у 2023-му — вже 21, у 2024-му — 28, а лише за перше півріччя 2025 року їх кількість сягнула 32.

Наведено конкретні приклади порушень, зокрема фізичне перешкоджання діяльності в судах, вручення адвокатам повісток і затримання, відкриття кримінальних проваджень, медійні кампанії дискредитації адвокатів, публічні образи та погрози. Вони підкреслюють небезпеку професії та сигналізують про системні ризики для правової держави. У воєнний період це посилює вразливість адвокатури, що підриває довіру до судової системи та створює умови для порушення міжнародних стандартів захисту прав людини.

Для подолання проблеми профільний комітет НААУ запропонував низку кроків: проведення незалежних службових розслідувань із притягненням винних до відповідальності, внесення змін до законодавства, посилення взаємодії з правоохоронними органами, інформування міжнародних інституцій та освітні кампанії для медіа і правоохоронців.

РАУ ОБРАЛА КАНДИДАТІВ У ЧЛЕНИ КОНКУРСНОЇ КОМІСІЇ З ДОБОРУ ЧЛЕНІВ ВККС

На виконання ст. 95-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» РАУ запропонувала на розгляд Вищої ради правосуддя трьох кандидатів до складу конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за квотою РАУ.

Відповідне рішення було ухвалене під час позачергового засідання РАУ 12 серпня.

25 липня РАУ прийняла рішення про висунення кандидатів, було розпочато прийом документів та створено спеціальну робочу групу. За результатами її роботи було встановлено, що на адресу НААУ надійшли заяви та документи від трьох адвокатів: **Оксани Каденко**, **Ганни Колесник** та **Олексія Шевчука**, які можуть бути

запропоновані Вищій раді правосуддя як кандидати до складу конкурсної комісії.

Під час засідання РАУ 12 серпня голова спеціальної робочої групи, заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** повідомив про висновки щодо відповідності документів, поданих кандидатами, вимогам Методики оцінювання відповідності кандидата на посаду члена конкурсної комісії, затвердженої рішенням Вищої ради правосуддя від 22.07.2025 № 1542/0/15-25, та рішенням РАУ від 25.07.2025 № 78.

Також він надав інформацію щодо кожного з кандидатів. Усі кандидати активно сприяють розвитку адвокатури, постійно підвищують свій професійний рівень, не мають заборгованості по сплаті щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, мають високі моральні та ділові якості, не притягалися до дисциплінарної відповідальності, неодноразово відзначалися нагородами НААУ.

Валентин Гвоздій доповів, що згідно з висновком спеціальної робочої групи адвокати мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні якості, суспільний авторитет та відповідають критерію доброчесності, а тому можуть бути запропоновані РАУ на розгляд ВРП як кандидати до складу конкурсної комісії за квотою РАУ.

«Я буду дуже вдячна всім за довіру, що виберуть мене як кандидата. Це дійсно дуже важлива і відповідальна робота, — прокоментувала висунення своєї кандидатури Ганна Колесник. — Я розумію ту відповідальність, яка буде покладатися на конкурсну комісію,

тому що вибрати достойних членів (тих, які будуть оцінювати уже фактичну роботу суддів) — це дуже складно і важко. Але я готова братися за цю роботу і докладу всіх зусиль, аби виправдати вашу довіру».

Оксана Каденко розповіла, що під час подання документів виходила із того, що адвокатура обов'язково має бути представлена у складі конкурсної комісії. *«Я готова працювати в тій парадигмі, якій ми вже з вами багато років працюємо, відстоювати інтереси не тільки адвокатури, але й в цілому засади справедливості і законності при формуванні суддівського корпусу через членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів», —* запевнила адвокат.

«На сьогоднішній день для мене дуже важливо рухатися в напрямі представництва нашого адвокатського корпусу в таких важливих інституціях, — зауважив Олексій Шевчук. — Це честь. Дякую за довіру. Буду рухатись тільки вперед і тільки з адвокатурою».

За підсумками обговорення РАУ, керуючись ст. 55 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 95-1 та п. 54 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «Про судоустрій і статус суддів», вирішила запропонувати на розгляд ВРП адвокатів Оксану Каденко, Ганну Колесник та Олексія Шевчука як кандидатів до складу конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посади члена ВККС за квотою РАУ.

УКРАЇНСЬКА АДВОКАТУРА ІНТЕГРУЄ HELP У СИСТЕМУ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ

За останні роки НААУ стала одним із ключових партнерів Ради Європи у реалізації програми HELP — освітнього проєкту, спрямованого на розвиток правничої професії через навчання європейським стандартам прав людини.

Про це заявив заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** під час щорічної конференції мережі HELP (Human Rights Education for Legal Professionals), яка відбулася 3 — 4 липня 2025 року у Страсбурзі.

Програма Ради Європи HELP — це більше ніж платформа онлайн-курсів. Вона стала інструментом

модернізації системи підвищення професійного рівня адвокатів України, засобом упровадження європейських стандартів та етичних підходів у щоденну практику правників.

НААУ забезпечила глибоку інтеграцію HELP у національні освітні механізми. За словами Валентин Гвоздія, понад 80 % курсів було перекладено українською, адаптовано до українського законодавства та включено до обов'язкової програми підвищення кваліфікації. Вища школа адвокатури організувала їхнє поширення через тьюторські формати, тематичні тренінги та постійне оновлення навчальних програм.

Курси HELP охоплюють ключові теми: доступ до правосуддя, заборону жорстокого поводження, право на свободу та особисту недоторканність, захист персональних даних, протидію дискримінації. Особлива увага приділяється застосуванню практики Європейського суду з прав людини — і саме цю ком-

петенцію, за оцінкою НААУ, наразі критично необхідно розвивати в українських адвокатів.

Ще один важливий результат — офіційне визнання курсів у межах обов'язкової підготовки для адвокатів, які надають безоплатну правничу допомогу. За кожен пройдений курс адвокат отримує 2 залікові години (кредити). Це дозволило значно підвищити рівень залученості правників до навчання й адаптувати курси HELP для застосування в умовах кризи та війни.

Водночас, відзначив заступник голови НААУ, РАУ, навіть в умовах воєнного стану НААУ залишається надійним та проактивним партнером Ради Європи у просуванні прав людини та верховенства права в Україні. Програма HELP стала платформою для горизонтальної співпраці між представниками різних юридичних професій, що сприяє об'єднанню адвокатів, суддів і прокурорів у навчанні європейським стандартам прав людини.

АДВОКАТИ ТА ПОЛІГРАФОЛОГИ РОЗШИРЮЮТЬ ПАРТНЕРСТВО

Національна асоціація адвокатів України та Національна асоціація поліграфологів України підписали Меморандум про співпрацю. Документ спрямований на посилення взаємодії між фахівцями у сфері правничої допомоги та судово-психологічних досліджень із використанням поліграфа.

Меморандум підписали голова НААУ, РАУ **Лідія Ізювітова** та голова НАПУ **Володимир Ведмідь**.

Документ передбачає реалізацію спільних заходів, зокрема проведення конференцій, круглих столів, семінарів і навчальних програм, присвячених поліграфологічній та адвокатській практиці. Сторони також домовилися про обмін науковою інформацією, підготовку спільних видань і надання практичної підтримки у межах своєї компетенції.

У межах меморандуму сторони можуть залучати до співпраці інші установи, організації та експертів, а також створювати тимчасові робочі групи.

Координацію взаємодії з боку НААУ здійснюватиме Комітет з питань експертного забезпечення адвокатської діяльності.

«Підписання Меморандуму з НААУ є стратегічним рішенням для розвитку поліграфології як інструменту

правового захисту. Ми переконані, що поєднання професійного досвіду адвокатів і наших науково-практичних напрацювань стане дієвим механізмом у захисті прав людини та сприятиме підвищенню рівня довіри суспільства до правосуддя», — прокоментував подію Володимир Ведмідь.

«Метою цього Меморандуму є передусім професійне інформування та просвітництво у сфері застосування поліграфа в межах адвокатської діяльності. Ми усвідомлюємо, що результати поліграфологічного дослідження самі по собі не є доказом у кримінальному

процесі. Але поліграф для нас може стати цінним допоміжним інструментом: у формуванні позиції захисту, перевірці внутрішніх тверджень клієнта, оцінці достовірності наданої інформації чи загальної тактики ведення справи, — відзначила Лідія Ізовітова. — Тож у межах співпраці з НАПУ ми плануємо проводити освітні заходи для адвокатів, готувати практичні матеріали й роз'яснення, аби забезпечити правильне

розуміння потенціалу та меж застосування цього корисного інструменту. Це не про заміну доказів, а про підсилення адвокатського інструментарію там, де йдеться про психологічні або емоційно складні кейси».

НАПУ та НААУ підтвердили готовність до системної співпраці й визначили, що найближчим часом буде розроблено детальний план реалізації спільних заходів.

РАУ ІНІЦІЮЄ ДИСЦИПЛІНАРНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДВОХ ЧЛЕНІВ ВККС

Під час співбесіди з адвокаткою Жанною Грушко в рамках конкурсу на посади суддів апеляційних адміністративних судів членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України були допущені порушення гарантій адвокатської діяльності.

Такого висновку дійшла РАУ за результатами перегляду та оцінки відеозапису засідання ВККС від 06.05.2025. Рішення № 72 оприлюднене на сайті НААУ.

Діючи у межах дискреційних повноважень щодо сприяння у забезпеченні гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів та дотримуючись основних завдань адвокатського самоврядування, РАУ встановила такі порушення: ототожнення адвоката з клієнтом; розголошення адвокатської таємниці; посягання на професійні права адвоката; порушення честі, гідності та ділової репутації Жанни Грушко; дискредитацію професії адвоката; втручання у дискреційні повноваження інших органів.

Зокрема, під час співбесіди члени ВККС оприлюднили найменування клієнта адвокатки, суму отриманого гонорару, джерела фінансування, ставили питання про політичну приналежність клієнтів, публічно припустили можливість порушення нею фінансового моніторингу, висловлювали судження про те, що клієнти до неї не повертаються, та пов'язували успішність роботи з місцем розташування офісу.

Таким чином, результат оцінювання кандидата Жанни Грушко був сформований на підставі неправомірних дій членів Комісії, які вийшли за межі своєї компетенції та порушили фундаментальні принципи незалежності адвокатури, що могло вплинути на об'єктивність та справедливність прийнятого рішення про її невідповідність критеріям особистої компетентності.

Орган адвокатського самоврядування зауважив, що наявність у ВККС свободи розсуду під час оцінки кандидата на посаду судді критеріям доброчесності не означає, що такий розсуд не має меж. У будь-якому випадку межа розсуду виключає свавільність дій та використання наданих повноважень не з легітимною метою, тобто не з метою, задля досягнення якої повноваження надані. Іншими словами, процедура оцінювання кандидата повинна бути правовою в контексті справедливості. У свою чергу, правова процедура є складовою принципів законності та верховенства права і передбачає правові вимоги до належного прийняття актів органами публічної влади.

Тому органи, відповідальні за добір та оцінювання кандидатів на посади, серед яких є адвокати, звертаються до НААУ із запитом відповідної інформації щодо дотримання адвокатами професійних вимог, а не самі встановлюють та оцінюють їх порушення.

ОГЛЯД КЛЮЧОВИХ РІШЕНЬ РАУ

ВІД 6 — 7 ЧЕРВНЯ ТА 24 — 25 ЛИПНЯ 2025 РОКУ

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
Рішення № 60 від 6 червня 2025 року «Про результати розгляду звернень міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції до рад адвокатів регіонів з проханням надіслати додаток 2 «Опитувальник для СПФМ»»	1. Звернути увагу, що ведення обліку адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють індивідуальну діяльність і які набули статусу спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», належить виключно до повноважень Державної служби фінансового моніторингу України. Наголосити, що будь-яке збирання чи витребування такої інформації з боку інших державних органів має здійснюватися виключно у межах визначених законом повноважень, з дотриманням принципу незалежності адвокатської професії, передбаченого Конституцією України та Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». 2. Доручити Голові Національної асоціації адвокатів України, Голові Ради адвокатів України звернутися до Міністерства юстиції України та Державної служби фінансового моніторингу України із закликом до дотримання принципів правової визначеності, міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів, а також норм Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Звернути увагу на необхідність уникнення випадків неоднозначного або розширеного тлумачення положень зазначеного Закону, зокрема з боку окремих працівників Міністерства юстиції, що може призводити до втручання в незалежну адвокатську діяльність та створювати ризики порушення гарантій її здійснення, закріплених у Конституції України та законодавстві. 3. Ініціювати звернення до Державної служби фінансового моніторингу України з пропозицією розглянути можливість включення Національної асоціації адвокатів України до складу Робочої групи з проведення національної оцінки ризиків у системі запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Така участь дозволить забезпечити належне урахування специфіки діяльності адвокатів при формуванні політик і підходів у сфері фінансового моніторингу, а також сприятиме підвищенню ефективності взаємодії між правничою спільнотою та державними органами у відповідній сфері
Рішення № 61 від 6 червня 2025 року «Про внесення змін до Положення про помічника адвоката»	1. Внести зміни до Положення про помічника адвоката, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 25.09.2015 № 113, зі змінами, виклавши підпункт 3.5.7 пункту 3.5 статті 3 цього Положення у новій редакції наступного змісту: «3.5.7. копія трудової книжки (у разі наявності) або відомості про трудову діяльність з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування із записом про прийняття на роботу особи в якості помічника адвоката із зазначенням прізвища, імені, по батькові адвоката, помічником якого така особа прийнята на роботу;».

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
Рішення № 62 від 6 червня 2025 року «Про затвердження роз'яснення щодо застосування пункту 4 частини 2 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»»	Додаток до рішення РАУ № 62 від «06» червня 2025 року Щодо застосування пункту 4 частини 2 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Рада адвокатів України, розглянувши звернення голови Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області Рудницької Н. А. про надання роз'яснення щодо того, чи слід вважати анулювання Міністерством юстиції України свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю, з підстав, вказаних у підпункті «е» пункту 2 частини першої ст. 12 Закону України «Про нотаріат», порушенням присяги нотаріуса, в контексті положень пункту 4 частини 2 статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», заслухавши представника адвокатів Рівненської області у складі Ради адвокатів України Лазарчук Г. В., роз'яснює наступне. Правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначає Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Відповідно до пункту 4 частини 2 статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не може бути адвокатом особа, звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, — протягом трьох років з дня такого звільнення. Аналізуючи цю норму закону, можна зробити висновок, що в цьому нормативно-правовому акті законодавець надав особливого значення порушенню присяги конкретними суб'єктами (суддею, прокурором, слідчим, нотаріусом, державним службовцем та службовцем органів місцевого самоврядування), також він юридично закріпив порушення присяги як підставу, що унеможлиблює набуття права на заняття адвокатською діяльністю. Тобто критерієм відбору на будь-яку посаду, що передбачає складання присяги, має бути перевірка кандидата щодо порушення присяги на попередніх місцях праці (посадах). На думку науковців, а саме О. Л. Кравчука у його монографії щодо порівняльного аналізу інституту присяги в різних галузях права, саме така позиція дасть змогу надати присязі, крім символічного та формального характеру, ще й юридичної сили, а це допоможе наділити присягу обов'язковим характером виконання. Присяга нотаріуса, закріплена в статті 6 Закону України «Про нотаріат», такого змісту: «Урочисто присягаю виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси фізичних та юридичних осіб, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса». Відповідно до підпункту «е» пункту 2 частини 1 статті 12 Закону України «Про нотаріат» підставою анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю є вчинення неодноразового порушення нотаріусом законодавства або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, фізичним та юридичним особам, при вчиненні нотаріальних дій та/або інших дій, покладених на нотаріуса відповідно до закону, за умови що такі порушення встановлені рішенням суду. Тобто підставою анулювання є порушення закону всупереч присязі нотаріуса, який повинен виконувати обов'язки нотаріуса згідно з законом. Відповідно до частини 1 розділу 3 Правил професійної етики нотаріусів України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 07.06.2021 № 2039/5, — нотаріус повинен виконувати свої обов'язки згідно з принесеною присягою, захищати інтереси людини, суспільства і держави, дотримуватися вимог закону і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса. Відповідно до розділу 6 зазначених Правил у своїй діяльності нотаріус зобов'язаний дотримуватися чинного законодавства

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності, застосовувати всі свої знання і професійну майстерність для належної охорони і захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. За невиконання або порушення цих Правил до нотаріуса застосовується один із заходів стягнення, а саме — направлення Нотаріальною палатою України подання на розгляд Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у зв'язку з порушенням нотаріусом цих Правил. Враховуючи наведене, анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю з підстав неодноразового порушення нотаріусом законодавства або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, фізичним та юридичним особам, при вчиненні нотаріальних дій та/або інших дій, покладених на нотаріуса відповідно до закону, за умови що такі порушення встановлені рішенням суду, в контексті положень пункту 4 частини 2 статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є порушенням саме присяги нотаріуса. А отже, така особа протягом трьох років з дня такого звільнення з посади (анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю) не може набути статусу адвоката
Рішення № 65 від 7 червня 2025 року «Про надання роз'яснення щодо повноважень члена органу адвокатського самоврядування у разі зміни основної адреси робочого місця»	1. Роз'яснити, що зміна основної адреси робочого місця адвокатом з одного регіону в інший є обставиною, яка унеможлиблює виконання обов'язків члена органів адвокатського самоврядування того регіону, конференцією адвокатів від якого його було обрано. У разі зміни адвокатом, який є головою чи членом ради адвокатів регіону, головою чи членом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, головою та членом ревізійної комісії адвокатів регіону, представником регіону у Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури або представником регіону у Раді адвокатів України, основної адреси робочого місця на іншу область (Автономну Республіку Крим, область, місто Київ, місто Севастополь), повноваження такого члена органу адвокатського самоврядування достроково припиняються. 2. Внести зміни до Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 268 від 17.12.2013, зі змінами: — пункт 5.2 доповнити підпунктом «є» наступного змісту: «є. зміни основної адреси робочого місця з одного регіону в інший.»; — пункт 5.4 доповнити підпунктом «є» наступного змісту: «є. зміни основної адреси робочого місця з одного регіону в інший.»; — пункт 5.6 доповнити підпунктом «ж» наступного змісту: «ж. зміни основної адреси робочого місця з одного регіону в інший.». 3. Внести зміни до Регламенту ради адвокатів регіону, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 178 від 25.10.2014, зі змінами: — пункт 2.5 доповнити наступним абзацом: «— зміни основної адреси робочого місця з одного регіону в інший.». 4. Внести зміни до Положення про ревізійну комісію адвокатів регіону, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 266 від 17.12.2013, зі змінами: — пункт 3.4 доповнити новим абзацом наступного змісту: «Повноваження голови та члена РКАР припиняються у разі зміни основної адреси робочого місця з одного регіону в інший.». 5. Внести зміни до Регламенту Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, затвердженого в новій редакції рішенням Ради адвокатів України № 87 від 13.12.2024, зі змінами: — пункт 2.12 доповнити наступним реченням: «Повноваження члена ВКДКА припиняються у разі зміни основної адреси робочого місця з одного регіону в інший.» 6. Внести зміни до Регламенту Ради адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 115 від 30.08.2014, зі змінами: — пункт 6.1.3 доповнити наступним абзацом: «— зміни основної адреси робочого місця з одного регіону в інший.».

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
Рішення № 66 від 7 червня 2025 року «Про внесення змін до Положення про ордер на надання правничої допомоги»	1. Внести зміни до Положення про ордер на надання правничої допомоги, затвердженого в новій редакції рішенням Ради адвокатів України від 12 квітня 2019 року № 41, із змінами (далі — Положення про ордер на надання правничої допомоги): — у підпункті 12.5 слова «номер посвідчення адвоката України, ким та коли воно видане»; виключити; — графу додатка 1 до Положення про ордер на надання правничої допомоги «Посвідчення адвоката № ____ видане «__» ____ р. (назва органу, що видав посвідчення)» виключити; — графу додатка 2 до Положення про ордер на надання правничої допомоги «Advocate`s ID No. ____ dated “__” ____ yr. (denomination of the authority that issued advocate`s ID)» виключити. 2. Внести зміни в додаток 1 до рішення Ради адвокатів України № 98 від 20 вересня 2019 року «Про затвердження роз`яснення щодо заповнення обов`язкових реквізитів ордеру на надання правової допомоги»: — пункти 2 та 3 виключити. 3. Ордери, згенеровані до внесення змін до типової форми, залишаються чинними та такими, що відповідають вимогам законодавства
Рішення № 72 від 7 червня 2025 року «Щодо порушення гарантій адвокатської діяльності та дискредитації професії адвоката під час співбесіди Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з кандидатом на посаду судді адвокатом Грушко Жанною Вячеславівною»	1. Включити до порядку денного засідання Ради адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 57 від 06 — 07 червня 2025 року додаткове питання у розділ «Різне»: «Щодо порушення гарантій адвокатської діяльності та дискредитації професії адвоката під час співбесіди Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з кандидатом на посаду судді адвокатом Грушко Жанною Вячеславівною». 2. Звернутися до Вищої ради правосуддя із заявою про відкриття дисциплінарних проваджень щодо членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Сабодаша Романа Богдановича та Сидоровича Руслана Михайловича щодо перевищення останніми службових повноважень та здійснення дій, що підривають авторитет та суспільну довіру до правосуддя і судової влади, дискредитують професію адвоката у конкурсних процедурах на посади суддів у межах оголошених конкурсів, за результатами яких звільнити вказаних членів Комісії із займаних посад. 3. Опублікувати на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України відкрите звернення до громадянського суспільства з приводу виявлення фактів порушення гарантій адвокатської діяльності та дискредитації професії адвоката окремими членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у конкурсних процедурах на посади суддів із наданням доступу до відеофайлу засідання Комісії у складі Першої палати Комісії (06 травня 2025 року) зі співбесідою кандидата Грушко Ж. В. 4. Ініціювати перед регіональними кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури питання про дисциплінарну відповідальність адвокатів Сабодаша Романа Богдановича (свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю № 3902 від 29 жовтня 2009 року, обліковується в Раді адвокатів міста Києва) та Сидоровича Руслана Михайловича (свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю № 770 від 07 грудня 1998 року, обліковується в Раді адвокатів Львівської області) із підстав можливого вчинення такими адвоката порушення Присяги адвоката України та порушення Правил адвокатської етики. 5. Уповноважити представника адвокатів Рівненської області у складі Ради адвокатів України адвоката Лазарчук Ганну Валеріївну (свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю № 4385 від 04 липня 2012 року, видане Донецькою обласною КДКА) з урахуванням прийнятого рішення оформити, підписати та скерувати від імені Ради адвокатів України відповідні заяви (скарги) щодо

№, дата прийняття рішення, назва	Зміст прийнятого рішення РАУ
	поведінки адвокатів Сидоровича Р. М. та Сабодаша Р. Б., які можуть бути підставою для дисциплінарної відповідальності, із наданням останній всіх процесуальних прав та покладанням обов'язків, як представника скаржника
Рішення № 76 від 24 липня 2025 року та додаток «Висновок Ради адвокатів України щодо законопроектів про дисциплінарну відповідальність суддів та декларації доброчесності (№ 13137, № 13137-1 та № 13165, № 13165-1, № 13165-2)»	Рада адвокатів України на своєму засіданні 24 липня 2025 року затвердила висновок до законопроектів, які знаходяться на розгляді Верховної Ради України, а саме: «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо удосконалення процедур подання та перевірки декларацій доброчесності суддів» (реєстр. № 13165 від 9 квітня 2025 року), «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо удосконалення процедур подання та перевірки декларацій доброчесності суддів» (реєстр. № 13165-1 від 23 квітня 2025 року) та «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо удосконалення декларацій доброчесності суддів та родинних зв'язків судді» (реєстр. № 13165-2 від 25 квітня 2025 року). 3 повним текстом Висновку РАУ можна ознайомитися за посиланням: URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rizne/2025-07-24-r-zne-76_6888fb5af3f9b.pdf.
Рішення № 78 від 25 липня 2025 року «Про висунення кандидатів у члени Конкурсної комісії з добору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів за квотою Ради адвокатів України»	1. Оголосити про початок процедури висунення кандидатів до складу Конкурсної комісії з добору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів за квотою, встановленою для Ради адвокатів України. 2. Встановити строк прийому документів від кандидатів, які бажають бути висунутими до складу Конкурсної комісії з добору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів за квотою Ради адвокатів України, з 25 липня 2025 року по 8 серпня 2025 року включно. 3. Документи подаються в електронному вигляді на офіційну електронну адресу Національної асоціації адвокатів України info@unba.org.ua з обов'язковим завірненням кваліфікованим електронним цифровим підписом. 4. Затвердити Перелік документів для адвокатів, які бажають взяти участь у процедурі висунення їх як кандидатів до складу Конкурсної комісії з добору членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів за квотою Ради адвокатів України, як невід'ємний додаток до цього рішення. 5. У зв'язку з вимогою статті 95-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо висунення кандидатів протягом двадцяти днів з дня опублікування оголошення, встановити Раді адвокатів України строк до 12 серпня 2025 року включно для розгляду документів від кандидатів; підбиття підсумків відбору; прийняття рішення щодо висунення кандидатур за квотою Ради адвокатів України; направлення рішення до Вищої ради правосуддя. 6. Доручити Голові Ради адвокатів України створити спеціальну робочу групу з прийняття та обробки документів від кандидатів; визначити персональний склад спеціальної робочої групи з числа членів Ради адвокатів України та працівників секретаріату Національної асоціації адвокатів України, Секретаріату Ради адвокатів України; забезпечити організацію роботи спеціальної робочої групи відповідно до встановлених строків. 7. Опублікувати це рішення на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України. 3 повним текстом Рішення РАУ можна ознайомитися за посиланням: URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2025-07-25-r-shennya-rau-78_6883753e6969e.pdf.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЧЕРВЕНЬ — СЕРПЕНЬ 2025 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У приміщенні військово-лікарської комісії, куди автобус Красноградського територіального центру комплектування та соціальної підтримки (ТЦК) доставив декілька осіб, стався інцидент із застосуванням фізичної сили до адвоката. За інформацією Ради адвокатів Харківської області, одного з чоловіків, який був виключений з військового обліку, намагалися примусово мобілізувати всупереч чинному законодавству. Для захисту прав цього громадянина до приміщення прибув адвокат. Але під час виконання професійних обов'язків адвокат зазнав фізичного нападу з боку співробітників ТЦК, внаслідок чого отримав перелом ноги, численні забої та був госпіталізований. Після цього співробітники ТЦК продовжили утримувати чоловіка, застосовуючи до нього фізичний та психологічний тиск протягом понад 16 годин. У результаті цих дій чоловік вистрибнув з вікна будівлі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/eflrsf.

У НААУ стурбовані інформацією про порушення професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, яку 16 червня поширила ВГО «Асоціація правників України». Ця тема стала предметом розгляду на засіданні РАУ. У публічній заяві стверджується, що громадська організація за останні два місяці зафіксувала такі порушення, як: повідомлення про підозру адвокатам у зв'язку з наданням правової допомоги; прослуховування в офісі адвокатського об'єднання; затримання адвоката у справі, де він був захисником; обшуки без ухвали слідчого судді та без участі представника ради адвокатів; вилучення носіїв інформації, що містять адвокатську таємницю.

20 червня НААУ звернулася до президента АПУ Миколи Стеценка з проханням надати детальну інформацію про прізвища адвокатів, дати і обставини подій, правоохоронні органи, які здійснювали відповідні дії, тощо. *Детальніше за посиланням: URL: surl.li/prmnja.*

АПУ відмовилася надати детальну інформацію для належного реагування. Переконані, що ефективний захист адвокатів можливий лише за умови надання чітко ідентифікованої інформації. Адже механізми фіксації порушень, подання заяв про злочини, звернень до національних чи міжнародних інституцій не допускають анонімності. Водночас обмеження доступу до інформації чи небажання наведення обставин конкретних фактів (якщо поширення такої інформації АПУ не полягало виключно у політичних гаслах) фактично унеможливує вжиття правових заходів реагування.

НААУ вчергове звертає увагу представників юридичної спільноти на необхідність конструктивної взаємодії та координації дій у питаннях захисту прав адвокатів. Тож закликаємо всіх, хто володіє підтвердженими фактами порушень — незалежно від організаційної приналежності — повідомляти про них Комітету НААУ. Лише завдяки прозорій і фаховій позиції, заснованій на фактах, ми зможемо посилити ефективність захисту адвокатури як інституції. *Детальніше за посиланням: URL: surl.li/cc/nehqqg.*

17 червня на сайті «Радіо Свобода» вийшов матеріал, присвячений діяльності Вищої ради юстиції у 2004-2014 роках. Напередодні публікації журналіст Сергій Андрушко звертався до НААУ з проханням надати коментар щодо діяльності Лідії Ізовітової у складі ВРЮ в той період. НААУ надала офіційну відповідь, зазначивши, що Лідія Ізовітова не обіймає жодних посад у ВРЮ/ВРП з 2014 року і вже понад десять років зосереджена виключно на адвокатурі.

Ми ознайомилися з опублікованим розслідуванням і можемо впевнено констатувати: жодного факту порушення закону з боку адвоката Лідії Ізовітової у матеріалі не виявлено. Усі згадки зводяться до того, що вона виконувала свої повноваження у складі колегіального органу — Вищої ради юстиції — разом з іншими посадовими особами того часу. Це не є таємницею і тим більш ніколи не було злочином.

Окрему увагу в розслідуванні приділено кар'єрі її сина та доньки, які отримали суддівські посади у Харкові — місті, де мешкають, навчалися і працюють. Обидва мають відповідну освіту, стаж і пройшли всі процедури призначення згідно із законом. Жодних доказів порушень, лобювання чи конфлікту інтересів не наведено.

«Фактично журналістське розслідування підтвердило те, що адвокат Лідія Ізовітова послідовно наголошує багато років: її дії як члена ВРЮ були законними, прозорими та професійними», — Голова Комітету **Євген Солодко**.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zwhdgc.

У першому півріччі 2025 року Комітет зафіксував 46 звернень про порушення професійних прав. З них третина стосувалася протиправних дій територіальних центрів комплектування — системного перешкоджання адвокатській діяльності або порушення права на захист. Про це свідчать дані звіту комітету, оприлюднені на сайті НААУ.

За даними звіту, 43 звернення адвокатів були опрацьовані оперативно, у відповідь на які Комітет: — надіслав 24 офіційні вимоги припинити порушення і притягнути винних до відповідальності; — ініціював 3 службових розслідування; — домігся відкриття 2 кримінальних проваджень; — провів 5 роз'яснювальних заходів у ТЦК щодо недопустимості тиску на адвокатів; — організував 10 робочих зустрічей з представниками правоохоронних органів, Міноборони та Генштабу ЗСУ.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/dleyaw.

Нові факти фізичного насильства, перешкоджання доступу до клієнтів, а також саботажу розслідувань у справах щодо адвокатів розглянув Комітет під час останнього засідання. Учасники навели конкретні

приклади з Харкова та Києва, а Комітет визначив шляхи реагування.

Одним з найбільш резонансних став випадок, коли адвоката, який прибув до харківської поліклініки для надання допомоги клієнту, що був виключений з військового обліку, вивели з приміщення силою, побили й відібрали телефон. Його клієнта надалі незаконно утримували у приміщенні. Після погроз і принижень чоловік вистрибнув з вікна. Він вижив, але отримав тяжкі травми. Попри заяву до поліції, провадження не розслідується належним чином.

Інші адвокати з Харкова повідомили про численні випадки, коли їх не допускали до клієнтів у ТЦК, навіть за дорученнями системи безоплатної правничої допомоги. Деякі були травмовані внаслідок фізичного протистояння: одній адвокатці зламали руку дверима, іншій нанесли удари по ногах, після чого її силоміць виштовхали з ВЛК. В обох випадках йдеться про затягування слідчих дій, відсутність підозр і фактичне блокування доступу до правосуддя.

На засіданні прозвучало понад десять окремих історій, які об'єднує спільне — грубе ігнорування статусу адвоката, фізичний тиск та відсутність належного реагування з боку правоохоронців. Особливе занепокоєння викликає те, що жертвами дедалі частіше стають жінки-адвокати, а частина постраждалих тимчасово втратила працездатність.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lt/vznuvo.

Коли на Черкащині адвокат звернувся із запитом до ТЦК в інтересах мобілізованого клієнта, там заявили про підробку документів, бо військовозобов'язаний не мав телефона та фізично не міг підписати договір про надання правничої допомоги.

У березні чоловік звернувся до Звенигородського РТЦК із заявою про постановку на військовий облік і відстрочку. Йому відповіли, що відстрочка можлива лише після особистої явки. Але після прибуття до ТЦК чоловіка поставили на облік, визнали придатним до служби й мобілізували. Адвокат, з яким було укладено договір про правничу допомогу, направив до ТЦК адвокатський запит. У відповідь посадові особи заявили про підробку документів і навіть повідомили поліцію. Як згодом пояснили у обласному ТЦК, мобілізований «не залишав розташування територіального центру, вільного доступу до електронних та технічних засобів не мав, оскільки мобільний телефон був добровільно залишений громадянином на зберігання черговому в цілях безпеки, а тому фізично не міг в подальшому підписати договір про надання правничої допомоги». Свої дії пояснили тим, що територія ТЦК та його службові приміщення є військовими об'єктами, а розповсюдження відомостей про військовий об'єкт заборонено відповідно до наказу МОУ № 605 від 17.10.2023.

У Звенигородському районному відділку поліції ГУНП в Черкаській області розглянули звернення щодо можливої підробки підпису, але через відсутність складу злочину не знайшли підстав для відкриття кримінального провадження.

Натомість, у Комітеті НААУ дійшли висновку, що дії посадових осіб районного ТЦК містять ознаки вчинення двох злочинів: перешкодження законній діяльності адвоката (ст. 397 КК) та завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/cc/bftlrj.

Комітетом НААУ встановлено факт грубого порушення прав та гарантій адвокатської діяльності адвоката **Олександра Тананакіна** з боку інтернет-видання «Українська правда».

У ході перевірки звернення адвоката було встановлено, що представники медіа здійснили несанкціонований збір та подальше розголошення — без згоди адвоката і його клієнта — інформації та документа, отриманого адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності у кримінальному провадженні, шляхом його публікації на офіційному інтернет-сайті.

У Комітеті НААУ відзначили, що такі дії є неприпустимими, оскільки порушують вимоги статей 22

і 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією та іншими законами. Зокрема, забороняється проведення огляду, розголошення витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rmgmrd.

Адвоката, який спеціалізується на захисті прав правоохоронців і неодноразово вигравав справи проти поліції, мобілізували під час виконання професійних обов'язків. Напередодні в реєстрі «Оберіг» з'являлося повідомлення про порушення ним правил військового обліку, а чинну відстрочку було скасовано.

Адвоката затримали, доставили до ТЦК та СП, побили та відправили до військової частини. За результатами вивчення обставин інциденту Комітет НААУ ініціює питання притягнення осіб, винних у порушенні прав адвоката, до відповідальності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xlrqfp.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

На сайті НААУ було опубліковано статтю представника НААУ в Угорщині **Віктора Ясевіна** «Стягнення грошової заборгованості платіжним наказом нотаріуса в Угорщині».

Українці, які тимчасово перебувають в Угорщині, дедалі частіше укладають між собою угоди про позику. Але якщо борг не повертається добровільно, кредиту доводиться шукати спосіб захисту своїх прав у чужій юрисдикції. Ефективним способом може стати видача нотаріусом платіжного наказу. Інститут платіжного наказу нотаріуса в Угорщині опосередковано нагадує інститут виконавчого напису нотаріуса в Україні, але не тотожний йому. Це спрощена, поза-судова процедура, в якій нотаріус видає платіжний наказ, адресований позичальнику чи боржнику на підставі односторонньої заяви позикодавця (кредитора) або його уповноваженої особи — без заслуховування позичальника, розгляду заяви позикодавця по суті та дослідження доказів.

З метою розвантаження роботи угорських судів законодавець визначив, що грошова вимога, яка не перевищує 3 млн HUF (станом на червень 2025 року це близько 366,7 тис. грн), на першому етапі повинна бути стягнута виключно позасудовим шляхом внаслідок видачі платіжного наказу нотаріуса.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/vzzfvw.

Представник НААУ в Португалії **Віктор Архіпов** обговорив з новообраним головою Ордену адвокатів Португалії **Жоао Массано** низку питань, що стосуються правового становища українців у країні. Офіційна зустріч відбулася **10 липня** у Лісабоні.

Ключовою темою стали наслідки законодавчих змін, які можуть вплинути на легалізацію осіб, що перебувають під тимчасовим захистом. За ініціативою португальської сторони обговорено проєкт нового імміграційного закону, поданий урядом Португалії до парламенту. Представник НААУ висловив фахову оцінку цього документа та звернув увагу на ризики для українських громадян, а також на проблеми, які виникають під час подання документів на отримання резидентських віз — зокрема, через Посольство Португалії в Україні. Цю позицію підтримали й представники українських громадських організацій, присутні на зустрічі.

У відповідь Жоао Массано запевнив, що озвучить підняті питання під час зустрічі в Кабінеті міністрів Португалії та в межах консультацій з представниками парламентських партій. Він наголосив, що адвокатура Португалії завжди була опорою демократії, прав і свобод людини — навіть у роки авторитаризму, — і сьогодні гарантує захист інтересів не лише громадян Португалії, а й іноземців, включно з українцями, які перебувають у країні.

Окрему увагу було приділено розвитку професійної співпраці між самоврядними інституціями адвокатури України та Португалії. По завершенні зустрічі представника НААУ було запрошено зробити запис у книзі почесних гостей Ордену адвокатів Португалії.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/scduoq.

Розділений Кіпр — це не лише геополітичний конфлікт, що розпочався у 1974 році. Для українців, які живуть або мають справи на півночі острова, він означає ризики: невизнані документи, спірна нерухомість, обмеження доступу та відсутність захисту. Станом на сьогодні українські громадяни можуть потрапити на територію Турецької Республіки Північного Кіпру (ТРПК), яку не визнала жодна країна, крім самої Туреччини, двома способами: через офіційні контрольно-пропускні пункти з Республіки Кіпр і через Туреччину. Водночас законодавство Республіки Кіпр прямо забороняє в'їзд на її територію через будь-які пункти, розташовані на півночі острова. Морські порти та аеропорти ТРПК вважаються закритими. У той же час українці, як і громадяни інших країн, переміщуються між кордонами острова Кіпр.

«За інформацією Міністерства зовнішніх справ ТРПК іноземцям, які відвідують ТРПК, може бути видана віза на строк до 90 днів, залежно від її типу,

у визначених портах та прикордонних переходах, за умови, що вони відповідають умовам, передбаченим Законом про іноземців та імміграцію, і не вважаються непридатними для в'їзду в країну. Тривалість перебування, надана в призначених портах і прикордонних переходах ТРПК, не може перевищувати 90 днів протягом 180 днів», — повідомляє представник НААУ у Республіці Кіпр (м. Ларнака) **Вікторія Поліщук**.

Всі іноземці, які бажають перебувати в ТРПК більше ніж 90 днів, повинні отримати дозвіл на проживання. В'їзд до ТРПК і виїзд з неї можливий через призначені порти і прикордонні переходи за наявності дійсного паспорта або проїзного документа. Тип і термін дії візи, виданої іноземцям, проставляється імміграційними службовцями у проїзному документі. Термін перебування іноземців у країні не може перевищувати дату, проставлену у їхніх проїзних документах, і вони не можуть використовувати візу з інших причин, ніж її первісна мета. Наприклад, робота з туристичною або студентською візою вважається порушенням візового режиму.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/fkcfpr.

«Згідно з Виконавчим рішенням Ради ЄС від 04.03.2022, громадянам України, які були змушені залишити свою державу через війну, надається тимчасовий захист. Бельгія визнає право на тимчасовий захист українців, навіть якщо на момент початку конфлікту вони тимчасово перебували за кордоном», — представник НААУ в Королівстві Бельгія (м. Шарлеруа) **Зухейр Абдельтіф**.

Які умови отримання тимчасового захисту, права та обов'язки, а також доступні юридичні механізми у 2025 році — спробуємо з'ясувати. Викладена інформація ґрунтується на чинному законодавстві Бельгії, положеннях Директиви Ради ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, відповідних Королівських указів, адміністративних інструкцій Управління у справах іноземців, а також на актуальній судовій практиці, зокрема рішеннях Ради з питань спорів у справах іноземців (CCE).

Право на тимчасовий захист мають громадяни України, які постійно проживали на території України до 24 лютого 2022 року, особи без громадянства або особи, які мали статус біженця в Україні, а також члени їхніх сімей (подружжя, неповнолітні діти, утриманці).

Надання цього статусу залежить від наявності доказів проживання в Україні до початку конфлікту та відсутності іншого захисту в державі-члені ЄС.

Для отримання статусу разом із заявою необхідно надати такі документи: — паспорт громадянина України чи інший чинний документ, що посвідчує особу; — підтвердження факту в'їзду на територію Бельгії; — документ, що підтверджує адресу проживання в Бельгії; — у разі подання сім'єю — документи, що засвідчують родинні зв'язки.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/hqmzmh.

Українці, які зазнали шкоди через агресію РФ, можуть отримати безоплатну допомогу у підготовці заяв до Реєстру збитків для України (Register of Damage for Ukraine, RD4U). Надання такої підтримки розпочала правова платформа **PravoVsim**. Про це повідомив координатор проєкту від НААУ **Олександр Черних**.

Основним завданням RD4U є отримання та обробка заяв і пов'язаних з ними доказів. Це включає в себе категоризацію, класифікацію та систематизацію цих заяв на основі різних критеріїв. Рада Реєстру оцінюватиме заяви та визначатиме їхню відповідність встановленим критеріям. Прийнятні заяви будуть зареєстровані для подальшого розгляду та оцінки.

«Це важливий етап у процесі міжнародного визнання шкоди, — пояснив **Олександр Черних**. — RD4U є першим кроком до подальших компенсаційних механізмів, тож фіксація втрат і правильне подання заяв мають ключове значення для майбутнього правового захисту».

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/feuvyk.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Після завершення воєнного стану Україна повинна буде організувати вибори на всіх рівнях — президентські, парламентські, місцеві. Але як саме це має відбутися? Яку роль у цьому процесі відіграють адвокати? Відповіді — у новому випуску подкасту «Експертна думка» з Головою Комітету **Аллою Басалаєвою**.

Поки в Україні триває воєнний стан, проведення виборів заборонено. Це прямо передбачено Конституцією та Законом «Про правовий режим воєнного стану», який дозволяє обмеження конституційних прав, у тому числі права обирати і бути обраним. Водночас обговорення майбутніх виборів, за словами Алли Басалаєвої, є важливим і своєчасним. «Абсолютно правильно піднімати теми, піднімати проблематику, яка наразі нам відома», — наголосила вона, зазначивши, що варто вже зараз визначати перелік рішень, які доведеться ухвалити після скасування чи припинення воєнного стану.

Детальніше за посиланням: URL: surli.cc/yjclsj.

КОМІТЕТ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У липні — серпні Комітетом здійснено правовий аналіз законопроектів № 13382 та № 13453.

Опрацювавши проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення процедури конкурсу на зайняття посади члена ВККС України (реєстр. № 13382) Комітет дійшов висновку, що пропонувані зміни суперечать Конституції, не забезпечують удосконалення процедури.

У Комітеті НААУ нагадали, що відповідно до ч. 1 ст. 58 Конституції закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Цей принцип означає, що дія нормативного акта починається з моменту набрання ним чинності і припиняється з втратою ним чинності. До подій чи фактів застосовується той закон або нормативно-правовий акт, який діяв на момент їх настання.

Проєкт не містить жодних положень, спрямованих на вдосконалення самої процедури конкурсу. Єдиною його метою є продовження мандату першого складу Конкурсної комісії з міжнародними експертами

до червня 2028 року, хоча строк їхніх повноважень вже завершився. Таким чином, запропонований механізм прямо суперечить ст. 58 Конституції. *Детальніше на сайті НААУ.*

За підсумками аналізу проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законів України щодо посилення гарантій адвокатської діяльності» (реєстр. № 13453 від 07.07.2025) Комітет зазначає, що наділення ВРП повноваженнями щодо надання згоди на затримання адвоката чи утримання його під вартою буде прямим втручанням у діяльність адвокатури України. Це суперечить принципу незалежності адвокатури, гарантованому Конституцією і законами.

У НААУ наголосили, що будь-який механізм захисту прав адвокатів і встановлення додаткових гарантій адвокатської діяльності має ґрунтуватися на Конституції та законах України.

У цілому, НААУ підтримує ідею усунення випадків незаконного затримання та арешту адвокатів і уникнення свавілля представників правоохоронних органів у процесі таких процедур. Разом з тим, згоду на таке затримання чи арешт мають надавати органи адвокатського самоврядування, які є незалежними від впливу держави. З огляду на викладене, у НААУ вважають за доцільне відправити проєкт Закону № 13453 на доопрацювання. *Детальніше на сайті НААУ.*

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

ФОТО 19

27 червня Комітет НААУ провів круглий стіл за участю в. о. голови Фонду держмайна **Івannis Сmacherlo**, під час якого обговорили ключові питання

великої приватизації, продаж санкційних активів та перспективи залучення іноземних інвесторів.

Детальніше за посиланням: URL: surli.cc/amsckn.

2 липня голова Комітету **Андрій Шабельников** розповів про інвестиційні можливості та ризики в Україні в умовах війни. Він проаналізував державні гарантії для інвесторів: страхування через Експортно-кредитне агентство, стимулювання індустриальних парків, режим «Дія Сіті» та підтримку інфраструктурних проєктів. Андрій Шабельников підкреслив необхідність запровадження скринінгу іноземних інвестицій за прикладом США та ЄС для захисту критичної інфраструктури та національної безпеки. В Україні такий механізм поки відсутній, хоча планується імплементація відповідного регламенту ЄС. Експерт наголосив на актуальності санкційних ризиків, особливо для інвесторів зі зв'язками з РФ, та рекомендував проводити ретельну юридичну й фінансову перевірку (due diligence) перед здійсненням інвестицій.

Детальніше за посиланням: URL: surli.li/zzoqwr.

18 липня голова Комітету **Андрій Шабельников** в ефірі Українського радіо розповів про трансформацію українського агроекспорту, нові ринки збуту та бар'єри на шляху до ЄС. Він акцентував увагу на логістичних проблемах, блокуванні кордонів, потенціалі африканського та близькосхідного ринків, а також наголосив на потребі розвитку переробки всередині країни й ролі бізнесу у просуванні української продукції за кордоном.

Детальніше за посиланням: URL: surli.li/xrgeun.

5 серпня голова Комітету **Андрій Шабельников** в етері програми «Діалоги» Українського інституту політики розповів про бар'єри для виходу малих агровиробників на зовнішні ринки. Він наголосив, що головними проблемами залишаються нестабільність регуляторного середовища, адміністративний тиск і залежність від посередників, а розвиток експорту має ґрунтуватися на прозорих правилах для всіх та переході від сировинної продукції до товарів із доданою вартістю.

Детальніше за посиланням: URL: surli.li/kelbdh.

5 серпня у НААУ відбувся круглий стіл «Питання публічно-приватного партнерства: актуальна прак-

тика та нормативне вдосконалення», організований Комітетом. Член Комітету **Віталій Мазур** поділився позитивним і негативним досвідом реалізації ППП у ЖКГ, заступник голови Комітету **Віталій Жадобін** порушив питання інституційної незахищеності інвесторів, а народна депутатка **Галина Янченко** представила законопроект № 7508 та пояснила його роль у перезапуску механізму ППП. Модератором дискусії виступив голова Комітету **Андрій Шабельников**.

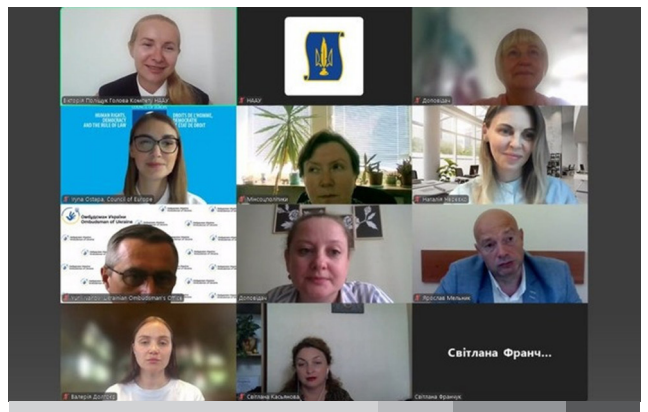
Детальніше за посиланням: URL: surli.lu/vwbwbc.

7 серпня Андрій Шабельников поділився практичними порадами щодо юридичної підготовки до інвестування та залучення капіталу в умовах нової економіки.

Детальніше за посиланням: URL: surli.li/zcftux.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

16 липня за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Соціальний кодекс України: вимушена реальність чи практична необхідність?». Учасники фахової дискусії, зокрема, звернули увагу на те, що чинне законодавство не забезпечує ані належного рівня

соціального захисту, ані рівного доступу до нього по всій території держави. Відсутність чітких юридичних дефініцій, дублювання норм у різних актах, множинність підзаконного регулювання та нерівномірне виконання рішень — усе це посилює соціальну вразливість громадян. Саме тому на порядку денному знову постає потреба у кодифікації соціального законодавства та впровадженні єдиного соціального кодексу.

Круглий стіл завершився закликом до подальшого професійного діалогу та формування адвокатської позиції як бази для законодавчих ініціатив щодо розробки та впровадження Соціального кодексу України.

Детальніше на сайті НААУ.

23 липня за ініціатив Комітету відбувся круглий стіл — презентація методичних матеріалів: «Робота адвоката з трудовим законодавством воєнного стану», «Трудове право ЄС: основне для українського адвоката».

Ці матеріали містять аналіз актуальних проблем, з якими стикаються адвокати: мобілізація, звільнення, призупинення договорів, переведення працівників, контроль за дотриманням законодавства.

Окрема увага була приділена питанню імплементації європейських стандартів у сфері праці. Вона зауважила, що вже сьогодні українські адвокати у своїй роботі можуть і мають посилатися на положення директив, конвенцій МОП і норм Європейської соціальної хартії. Ці документи не лише підтверджують правову позицію, а й підсилюють аргументацію в суді, особливо в умовах адаптації законодавства до вимог ЄС.

Підсумовуючи зустріч, голова Комітету **Вікторія Поліщук** наголосила, що презентовані методичні матеріали вже сьогодні використовуються адвокатами у судових засіданнях, навчальних програмах і правопросвітницькій роботі. Вони містять не лише юридичні положення, а й готові алгоритми дій, структуровану судову практику, приклади з реальних справ і посилання

на міжнародні джерела. Учасники круглого столу погодилися, що поширення таких напрацювань сприяє формуванню єдиних професійних стандартів і підвищує спроможність адвокатської спільноти реагувати на нові виклики в умовах війни та євроінтеграції. *Детальніше на сайті НААУ.*

20 червня голова Комітету **Вікторія Поліщук** взяла участь у першому засіданні Керівного комітету проєкту РЕ «Посилення соціального виміру в Україні», яке пройшло онлайн за участю представників ключових національних органів, міжнародних партнерів та професійної правничої спільноти. Проєктом передбачено навчальні ініціативи, спрямовані безпосередньо на адвокатів, суддів, соціальних партнерів та громадських активістів — для підвищення обізнаності про стандарти Європейської соціальної хартії та практику Європейського комітету з соціальних прав. Це створює нові можливості для ВША НААУ щодо впровадження актуального змісту в програми підвищення кваліфікації адвокатів, зокрема з тем трудових прав та соціального захисту.

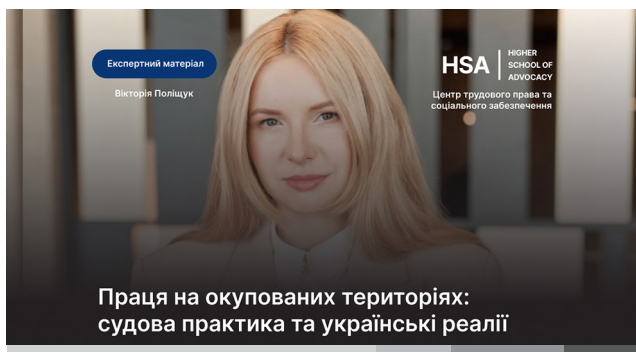
30 липня у ВША відбулась фахова дискусія «Забезпечення недискримінації та трудових прав: український досвід у світлі європейських стандартів». Захід був присвячений питанням: дискримінація за мовною ознакою в контексті міжнародного досвіду; стан дотримання прав національних меншин в умовах воєнного стану; професійна сегрегація: судова практика та гендерно-орієнтоване тлумачення трудових прав; множинна дискримінація внутрішньо переміщених осіб за ознакою статі, віку та інвалідності.

Серед лекторів — членкині Комітету: **Валерія Долгоєр, Анастасія Якімова, Наталія Черевко.**

За період червень — серпень членами Комітету опубліковано понад 20 статей:

Вікторія Поліщук

- Праця на окупованих територіях: судова практика та українські реалії
- Робота адвоката із захистом прав військовослужбовців
- Судова практика з питань захисту військовослужбовців за червень 2025 року
- Допомога на оздоровлення для військовослужбовців

— Виплата грошового забезпечення військовослужбовцям, усуненим від виконання службових обов'язків

— Як співвідносяться між собою мобілізація судді та виплата суддівської винагороди після мобілізації?

— Чи є зміна преміювання зміною істотних умов праці?

— Звільнення працівника, який відсутній чотири місяці поспіль на роботі

— Чи можна оскаржити факт мобілізації, якщо мобілізували заброньованого працівника?

— Захист трудових прав працівників, які переміщені з окупованих територій

Ганна Лисенко

— Призупинення дії трудового договору під час воєнного стану деталізовано

Наталія Кайда

— Свобода слова vs Присяга: про межі поведінки державного службовця у соцмережах

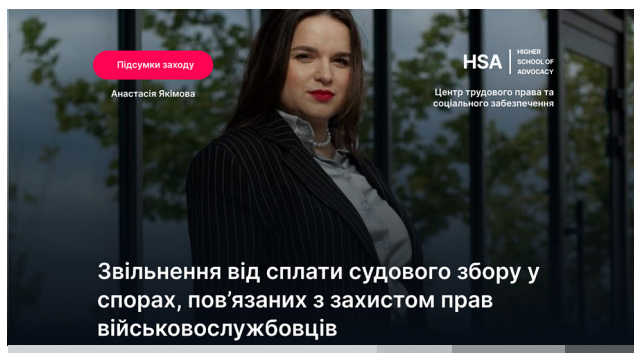

— Отримати компенсацію за несвоєчасні виплати при звільненні військовослужбовця допоможе КЗпП

Анастасія Якімова

— Польща скорочує робочі дні: навіщо це їм і чи реально так в Україні?

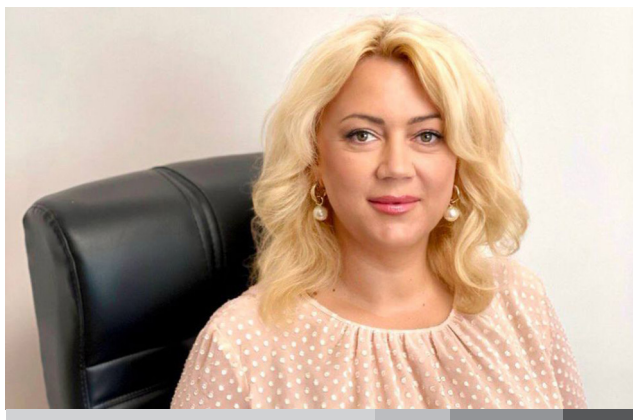
— Комунікація під час війни: працівник і роботодавець зобов'язані бути на зв'язку

— Звільнення від сплати судового збору у спорах, пов'язаних з захистом прав військовослужбовців

Алла Андрушко

— Скорочення штату: практична допомога

Олексій Погрібняк

— Звільнення за прогул під час воєнного стану: нові обмеження для роботодавця

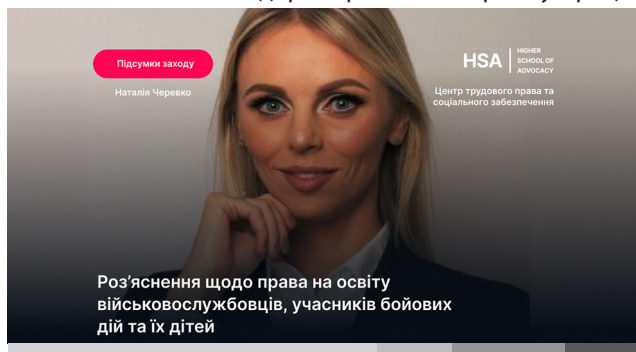
Дмитро Навроцький

— Аналіз рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кулик проти України»

Наталія Червко

— Прихована дискримінація: звільнення без пояснень як виклик гендерній рівності на ринку праці

— Роз'яснення щодо права на освіту військово-службовців, учасників бойових дій та їх дітей

— Бурмич та інші проти України: новий підхід ЄСПЛ до масових скарг

30 червня Комітет опублікував **Дайджест судової практики за II квартал 2025 року з трудових спорів, які формують орієнтири для правозастосування в умовах воєнного стану.**

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

23 червня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону №13283 від 14.05.2025 «Про внесення змін до статті 238 Сімейного кодексу України щодо уточнення підстав скасування усиновлення».

Автори законодавчої ініціативи пропонують доповнити статтю положенням про те, що «при цьому, факт розірвання шлюбу між сторонами не є підставою для скасування усиновлення». Вони мотивують це необхідністю формування єдиної судової практики.

Але, звернули увагу в НААУ, при цьому суб'єкт ініціативи не навів постанов Верховного Суду або рішень судів інших інстанцій, в яких містяться висновки, що розірвання шлюбу між сторонами є самостійною підставою для скасування усиновлення.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/YJFhS0.

25 червня відбувся круглий стіл на тему «Правова політика та стратегічне впровадження відновного правосуддя через систему безоплатної правничої допомоги в умовах європейської інтеграції».

Застосування програми відновного правосуддя щодо неповнолітніх має враховувати не лише інтереси правопорушника, а й потреби потерпілої сторони.

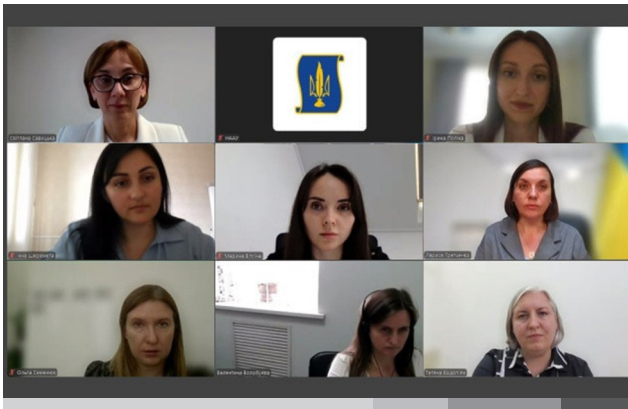

Але чи завжди для цього створені реальні умови? Відповідь на це запитання шукала голова Комітету **Лариса Гретченко**.

У центрі її виступу — проблема невинуватених зволікань на етапі внесення відомостей до ЄРДР за заявами законних представників неповнолітніх потерпілих. Адвокатка навела приклад, коли таку заяву помилково скерували до ювенальної поліції як звичайне звернення громадянина. Це унеможливило проведення невідкладних слідчих дій, призначення експертиз та вжиття інших необхідних заходів, що, врешті-решт, призвело до порушення прав дитини, яка зазнала шкоди.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/4eDVc6](https://is.gd/4eDVc6).

25 червня у НААУ за ініціативи Комітету відбулась фахова дискусія на тему «Доступ дитини до правосуддя для захисту сімейних прав та інтересів: правове регулювання і практичні виклики».

Як дитина може реалізувати свої права у суді? Попри наявність законодавчих гарантій, на практиці цьому заважають вік, статус, відсутність досвіду й представництва. Завжди існують ризики формального підходу, коли позиція дитини не враховується або її участь взагалі ігнорується.

Що каже закон? Як реагують суди? Якою є міжнародна практика? І що можуть зробити адвокати вже зараз, щоб захистити права дитини у суді? Ці питання стали предметом фахової дискусії. Учасники заходу ділилися спостереженнями, досвідом і прикладами із практики.

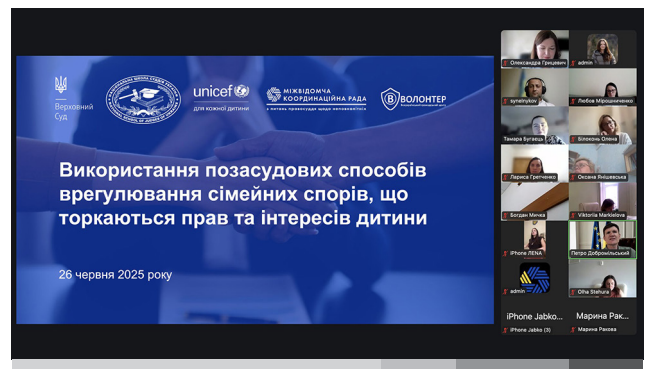
Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/Aeq0mQ](https://is.gd/Aeq0mQ).

26 червня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Сімейні спори: неприпустимість

зловживання процесуальними правами», лектором виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**. Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками неприпустимість зловживання процесуальними правами у сімейних спорах.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/b3xZBE](https://is.gd/b3xZBE).

26 червня відбувся вебінар на тему «Використання позасудових способів врегулювання сімейних спорів, що стосуються прав та інтересів дитини». Цей захід був останнім з серії розпочатих у березні поточного року навчальних заходів онлайн, що проходили в межах пілотного проєкту щодо запровадження спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей.

У вебінарі взяли участь судді, працівники служб у справах дітей та психологи, які долучаються до розгляду справ за участю дитини. До заходу також доєднався Голова Державної служби України у справах дітей **Петро Добромільський**. Участь у заході також взяла голова Комітету **Лариса Гретченко**, яка виступила з темою «Медіація як позасудовий спосіб врегулювання сімейних спорів, що стосуються прав та законних інтересів дитини».

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/6aXsCB](https://is.gd/6aXsCB).

7 серпня на сайті НААУ була оприлюднена стаття голови Комітету **Лариси Гретченко** на тему «Хуліганство, булінг чи просто сленг? Як суди оцінюють лайку серед дітей».

Під час нещодавніх акцій протесту молоді проти обмеження незалежності НАБУ і САП чимало уваги привернули гасла з використанням нецензурної лексики. Особливо коли її застосовували неповнолітні. Які юридичні наслідки має така поведінка — розбираємося крізь призму судових рішень.

З правового погляду нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян, кваліфікуються за ст. 173 КУпАП як дрібне хуліганство. І відповідальність за ненормативну лексику дітей нерідко покладається на батьків на підставі ст. 184 КУпАП через невиконання ними обов'язків із виховання.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/FL2OLn.

8 липня відбувся діалоговий захід щодо подання заяв до Реєстру збитків для України, у якому участь взяла голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Уповноваженим ВРУ з прав людини спільно з Реєстром збитків для України (RD4U) проведено діалоговий захід, спрямований на підвищення обізнаності щодо подання заяв до Реєстру та посилення співпраці задля інформування постраждалих громадян України.

Дмитро Лубінець, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, та **Маркіян Ключковський**, виконавчий директор Реєстру збитків для України, виступили зі вступними словами та наголосили, що подання заяв до Реєстру — це не лише формальна процедура, а важливий крок до відновлення справедливості, який дає змогу зафіксувати завдані збитки та отримати компенсацію у майбутньому. До заходу долучилися близько 300 учасників, серед яких представники Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України, громадських та міжнародних організацій.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/Vjtpqf.

В Україні триває важливий процес — впровадження спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей. У межах пілотного проекту проведено навчальні заходи

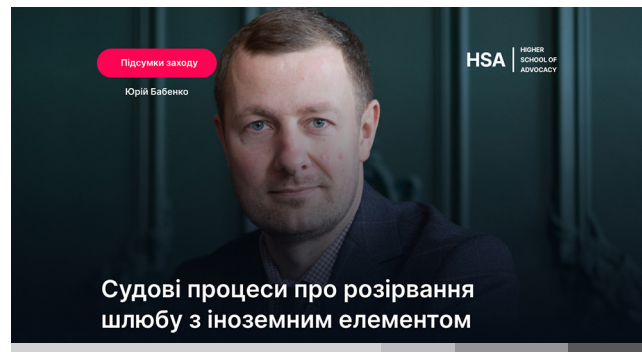
для суддів та інших фахівців, які працюють з дітьми в системі правосуддя, спрямовані на формування в учасників спеціальних знань, компетентностей і навичок, необхідних для прийняття рішень в якнайкращих інтересах дитини.

На початку липня відбулися два офлайн-тренінги «Дитиноцентрованість в справах про право дитини на сім'ю: практичні аспекти реалізації. Посилення спроможностей підтримуючої професійної спільноти», що стали завершальними заходами розпочатої у березні поточного року навчання за спеціалізованою програмою. Участь у заходах взяла голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Тренінги стали майданчиком для глибокого фахового обговорення, обміну досвідом та пошуку рішень, які відповідають найкращим інтересам дитини. Дякуємо всім учасникам за ініціативність, залученість та відкритість до нових підходів.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/dUhEQ6.

14 липня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Судові процеси про розірвання шлюбу з іноземним елементом», лектором якого виступив заступник голови Комітету **Юрій Бабенко**.

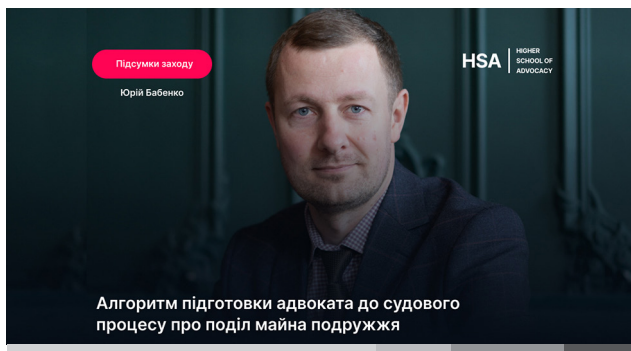

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками судові процеси про розірвання шлюбу з іноземним елементом.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/EgBudX](https://is.gd/EgBudX).

11 серпня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Алгоритм підготовки адвоката до судового процесу про поділ майна подружжя», лектором якого виступив заступник голови Комітету **Юрій Бабенко**.

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками алгоритм підготовки адвоката до судового процесу про поділ майна подружжя.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/NsZYPt](https://is.gd/NsZYPt).

15 серпня на сайті НААУ була оприлюднена стаття заступника голови Комітету **Юрія Бабенка** на тему «5 аспектів компенсації витрат на правничу допомогу: судова практика».

Українське процесуальне законодавство передбачає можливість компенсувати витрати на правничу допомогу за рахунок сторони, що прогнала спір. Водночас судова практика їх стягнення містить чимало нюансів і суперечливих підходів, тож діяти слід вчасно і зважено.

Частина 8 ст. 141 ЦПК передбачає, що сторона має подати ці докази до закінчення судових дебатів або протягом 5 днів після ухвалення рішення. Проте у другому випадку сторона має завчасно (до закінчення судових дебатів) зробити про це відповідну заяву.

Водночас ч. 1 ст. 246 ЦПК вказує: якщо сторона з поважних причин не може подати докази розміру понесених судових витрат до закінчення судових дебатів — суд за заявою цієї сторони, яка була подана до завершення судових дебатів, може вирішити

питання судових витрат після ухвалення рішення по суті спору.

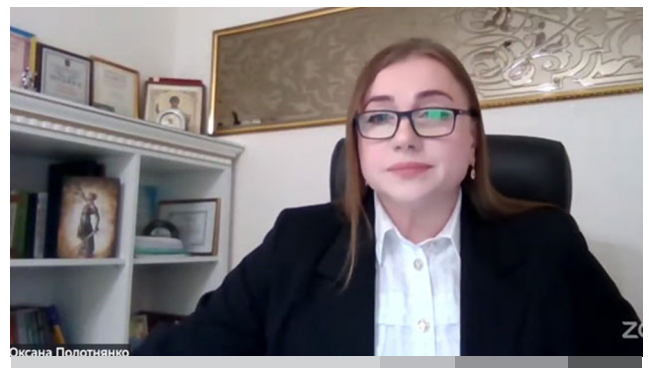
Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/7tqpTI](https://is.gd/7tqpTI).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

ФОТО 49

19 червня Секція захисту персональних даних та права на доступ до інформації Комітету НААУ провела круглий стіл, присвячений межах допустимого втручання у приватність у кримінальному процесі, де обговорили виклики цифрової епохи, проєкт закону № 8153, проблеми доступу третіх осіб до конфіденційної інформації та практику ЄСПЛ.

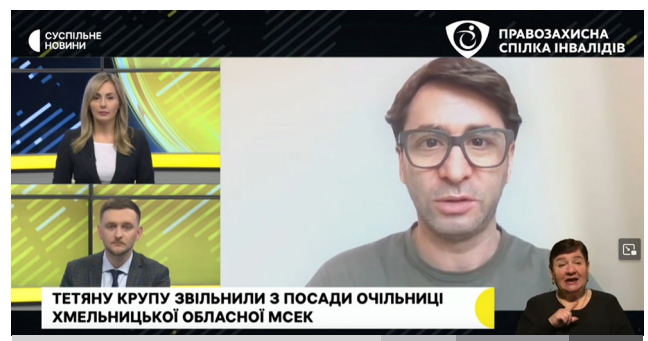
Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ddbojv](https://surl.li/ddbojv).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

4 липня голова Комітету **Олександр Вознюк** дав коментар в етері «Суспільне.Новини» про звільнення керівників МСЕК та реформування сфери.

Перегляд за посиланням: [URL: is.gd/TVFdZo](https://is.gd/TVFdZo).

17 липня відбувся онлайн-семінар на тему «Орієнтуємося у змінах законодавства: основне про реформу

МСЕК» для адвокатів Івано-Франківської та Тернопільської областей.

Захід ініціював Комітет спільно із Всеукраїнською ГО інвалідів «Правозахисна спілка інвалідів», МОЗ України, ГО «Національна асоціація спинальників України», Радами адвокатів Івано-Франківської та Тернопільської областей, ГО «Соціальна перспектива».

31 липня голова Комітету **Олександр Вознюк** дав коментар в етері «Суспільне.Новини» щодо нового законопроекту щодо збільшення виплат на дитину.

Перегляд за посиланням: URL: is.gd/NhXI3F.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ НААУ

Активності членів Комітету поза затвердженням планом

10 липня голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила з лекцією на 1-й Міжнародній школі з медичного права імені Stefana Pozdzioch м. Краків, що організована Фондацією громадського здоров'я та партнерами. Тема виступу: «Права пацієнтів у новельних рішеннях ЄСПЛ».

7 липня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** провела спільний онлайн-етер в Instagram з членом Ради Комітету Мілою Хмарою на тему «ТОП-5 питань щодо встановлення інвалідності за новими правилами».

6 серпня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** взяла участь у панельній дискусії з виступом на тему «Питання щодо конфіденційності при взаємодії різних секторів та передачі інформації. Як у правовому полі оформити обмін інформацією між службами, щоб не порушити конфіденційність?», в рамках Міжсекторальної наради з питань координації дій з подолання туберкульозу у громадах Вишгородського району, що організована за підтримки проекту «Глобальна координація та підтримка країн для прискореного

впровадження оновлених рекомендацій ВООЗ щодо лікування лікарсько-стійкого туберкульозу» (ASCENT DR-TB).

16 серпня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** взяла участь у Науково-практичній конференції «ProPed: Навколо дитини». Спікер. Тема виступу: «Діалог педіатра і юриста: часті питання щоденної практики».

Підготовка тематичних статей, книг та публікацій у ЗМІ

Миколаєць Ю. М.:

«Як підготуватися до роботи в статусі КНТ після втрати чинності Господарським кодексом України». Спеціалізований щомісячний журнал «Управління закладом охорони здоров'я», № 08/25, серпень, 2025.

«Скасування Господарського кодексу: перехідний період для приватних підприємств та дії кадрової служби». Спеціалізований щомісячний журнал «Кадровик-01», № 08/25, серпень, 2025.

«Зміни в трудовому законодавстві: важливо знати, щоб правильно врахувати». Електронний журнал «Головний бухгалтер медичного закладу», № 07 / 2025, липень.

«Мораторій на перевірки ДПС: що, коли та як». Електронний журнал «Головний бухгалтер медичного закладу», № 08 / 2025, серпень.

«Військовий облік і мобілізація: обов'язки та відповідальність». Електронний журнал «Практика управління медичним закладом», № 07 / 2025, липень.

«Атестація працівників ЗОЗ по-новому». Електронний журнал «Практика управління медичним закладом», № 08 / 2025, липень.

«Мовні вимоги в сфері охорони здоров'я»: URL: hsa.org.ua/blog/movni-vimogi-v-sferi-oxoroni-zdorovia.

«Як підготуватися до роботи в статусі комунального некомерційного товариства»: URL: med.expertus.com.ua/consultations/48254.

«За чий кошт медсестри проходять цикли спеціалізації і тематичного удосконалення»: URL: med.expertus.com.ua/consultations/48078.

«Чи надавати дані військовозобов'язаних працівників на запит органу місцевого самоврядування»: URL: med.expertus.com.ua/consultations/47884.

Данченко О. В. «Особливості державної реєстрації народження дитини у програмах сурогатного материнства з іноземним елементом»: URL: is.gd/GrSSy7.

Хатнюк О. О. «Естетична медицина в Україні: правовий вакуум у найприбутковішій галузі охорони здоров'я» в Суспільно-медичному інформаційному інтернет-виданні «MedReporter»: URL: is.gd/O3p1TX.

Сенюта І. Я.:

«Медичний працівник як суб'єкт злочину за статтею 368-4 КК України: to be or not to be»: URL: surli.it/ryswfk.

«Актуальні питання захисту особистих немайнових прав людини у сфері охорони здоров'я: калейдоскоп новельної практики ЄСПЛ»: URL: surli.cc/gonnbn.

Діяльність Комітету відповідно до затвердженого плану

Співпраця з ВША НААУ. 3, 17 та 24 липня регіональний представник Комітету у Київській області **Яна Бабенко** як лектор провела низку вебінарів: — «Відповідальність лікаря за завдану пацієнту шкоду (практичні аспекти)»; — «Лікарська таємниця та захист персональних даних пацієнтів»; — «Права пацієнтів під час відвідування закладів охорони здоров'я».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

30 червня у м. Івано-Франківську за ініціативи регіональної представниці Комітету у Івано-Франківській області **Марії Логвінової**, Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» провела офлайн-фахову зустріч для адвокатів / адвокаток регіону, які працюють у сфері захисту від домашнього та сексуального насильства, з акцентом на потерпілоорієнтовані підходи у практиці.

Спікерками виступили **Юлія Нікітіна** (координаторка «ЮрФем: підтримки») та членкиня Ради Комітету **Таїсія Рубаняк**. У фокусі зустрічі було практичне застосування потерпілоорієнтованих підходів. Особливу увагу було приділено міжнародним стандартам (Директиви ЄС, Конвенція РЄ) та рекомендаціям, які вже сьогодні можна і потрібно впроваджувати в юридичну практику. Захід був організований за сприяння голови Ради адвокатів Івано-Франківської області **Світлани Петрової**.

7 липня регіональна представниця Комітету у Вінницькій області **Оксана Чубар** взяла участь у Робочій групі зі Статуту Барської міської територіальної громади в рамках проєкту Polaris. Адвокатка сформулювала пропозиції щодо включення розділів про дотримання принципів рівності, прозорості, участі громадянськості. Надано юридичні рекомендації щодо норм, які забезпечують недискримінацію за ознаками статі, віку, інвалідності тощо. Цей досвід може бути масштабований на інші територіальні громади.

У липні в стінах Одеського державного університету внутрішніх справ відбулось спільне засідання Центру гендерної освіти та Центру медіації: «Кава з експертами: гендерна рівність, права людини, медіація». Участь у заході взяла регіональна представниця Комітету у Одеській області **Валентина Слободянюк**.

Захід відкрили модераторки — **Любов Березовенко**, помічниця ректора з гендерних питань, та **Поліна Балтаджи**, професорка кафедри державно-правових дисциплін, координаторка Центру медіації. До учасників звернувся проректор ОДУВС **Вадим Підгородинський**, який наголосив на важливості міжінституційної співпраці задля формування безпечного, рівноправного та демократичного суспільства.

Учасники події обговорили практики захисту прав людини, актуальні виклики у громадах, підходи до врегулювання конфліктів через діалог та посередництво, важливість освітніх ініціатив та участі молоді у змінах. Особливу увагу було приділено налагодженню міжвідомчої співпраці, залученню курсантської та студентської молоді до суспільно-значущих проєктів та зміцненню партнерства між університетом, міжнародними фондами, органами місцевого самоврядування та громадським сектором.

5 серпня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Забезпечення недискримінації та трудових прав: український досвід у світлі європейських стандартів», де одним із лекторів виступила заступник голови Комітету **Валерія Долгоєр**.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/JzY8Zz.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Незаконне стеження — це параноя, міф чи все ж таки реальність? Як йому протидіяти і які засоби є дієвими?

20 червня про три основних види незаконного стеження, з якими може зіткнутися адвокат і його клієнт, розповів член Комітету **Богдан Коваль**.

Перший вид незаконного стеження, за словами адвоката, можна назвати кримінальним. По суті, це підготовка до вчинення інших протиправних дій — наприклад, коли зловмисники стежать за квартирою, щоб дізнатися графік проживання мешканців і вибрати час для крадіжки. Ознаками такої «розвідки» можуть бути сторонні рекламні листівки, невідомі оголошення чи дрібні позначки біля дверей. Найкращий спосіб захиститися — уважність до деталей, добросусідство, відеоспостереження та наявність консьєржа.

Другий вид стеження є складнішим і зазвичай виконується особами, обізнаними у методах конспірації. Таке стеження може стосуватися як адвоката, так і клієнта, особливо у справах із великими сумами готівки, бек-офісами чи перевезенням грошей. Виявити негласне спостереження або спеціальні технічні засоби (GPS-трекери, приховані камери чи мікрофони) без спеціальної підготовки майже неможливо. У таких випадках варто звертатися до профільних фахівців.

Третій поширений вид — інформаційне стеження. Найбільш вразливими залишаються особисті гаджети. Часто користувачі нехтують елементарною інформаційною гігієною: не використовують двофакторну авторизацію та повторюють одні й ті самі паролі для різних сервісів. Адвокат має нагадувати клієнтам про ці базові правила безпеки.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/syiofm.

Звернення до ЄСПЛ — це не просто останній шанс на справедливість, а складна і тривала процедура, яка потребує ретельного аналізу ще на етапі прийняття рішення про підготовку заяви. На цьому наголосив член Комітету НААУ **Кирило Легких** у черговому подкасті НААУ «Експертна думка». За його словами, ключове завдання адвоката — ще до подання заяви вміти реально оцінити, чи має справа перспективу бути розглянутою в ЄСПЛ. Адже не кожне порушення прав, навіть якщо воно очевидне для сторони захисту, буде визнано судом у Страсбурзі як таке, що підпадає під захист Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

«Необхідно зрозуміти, як Європейський суд ставиться до тих чи інших порушень. Не кожне з них може бути предметом оскарження», — підкреслює адвокат. — І для того, щоб розібратись, чи має скарга перспективу, слід вивчити практику суду у подібних справах. Найкраще — працювати з оригінальними текстами рішень, а не лише з короткими викладами українською».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ojldbl.

Чому не всі матеріали досудового розслідування потрапляють до суду, як і коли контраргументувати позицію сторони обвинувачення, чому вступна промова — не формальність, а тактичний інструмент, коли захист має подавати письмову позицію, а коли краще мовчати?

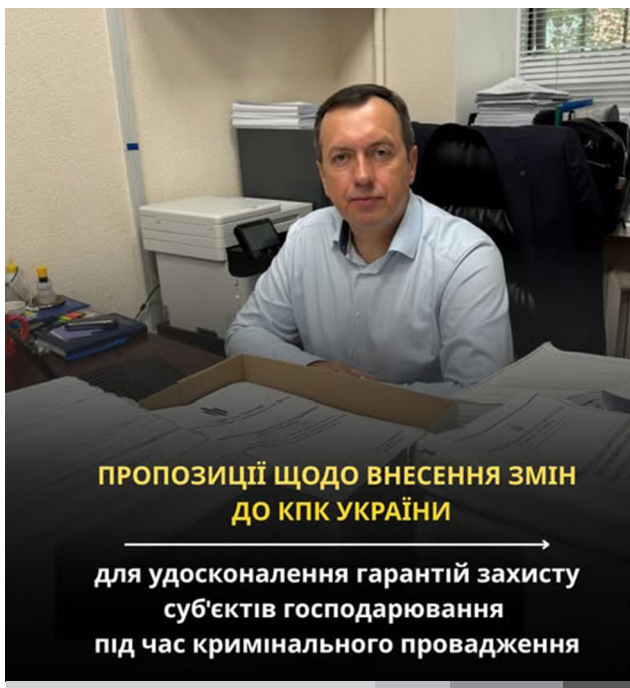

Член Комітету **Кирило Легких** у черговому подкасті «Експертна думка» розповів, як ефективно працювати з доказами під час судового розгляду справи.

Зокрема, спікер звернув увагу на те, що протоколи допитів свідків чи потерпілих, складені на стадії досудового розслідування, не потрапляють автоматично до матеріалів судової справи. Вони перестають існувати для суду з моменту, коли передається обвинувальний акт. Винятком є лише окремі випадки, передбачені статтями 225 та 615 КПК. У більшості ж ситуацій інформація, отримана на досудовій стадії, набуває статусу доказу лише після безпосереднього допиту особи в суді.

Детальніше за посиланням: [URL: url.it/qtavaz](https://url.it/qtavaz).

5 серпня член Комітету НААУ **Ігор Цюприк** взяв участь у засіданні робочої групи парламентського Комітету з підготовки до другого читання проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження» (реєстр. № 12439 від 24.01.2025). НААУ загалом позитивно оцінює запропоновані зміни та вважає їх такими, що заслуговують на підтримку після доопрацювання. Разом з цим НААУ надало серію пропозицій до законопроекту з метою врегулювання балансу інтересів всіх сторін.

19 серпня член Комітету НААУ **Ігор Цюприк** взяв участь у черговому засіданні робочої групи парламентського Комітету з питань правоохоронної діяльності.

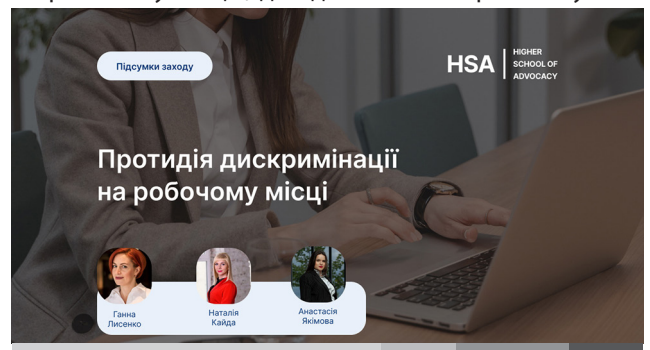
НААУ долучилася до обговорення законодавчих змін, що стосуються гарантій захисту бізнесу в умовах кримінального провадження. Представник НААУ взяв участь у засіданні робочої групи Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності, яке відбулося в рамках підготовки до другого читання проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження» (реєстр. №12439 від 24.01.2025).

Актуальність цього законопроекту важко переоцінити. Сьогодні, у час воєнних викликів, саме бізнес тримає на собі значну частину соціально-економічної стабільності: забезпечує робочі місця, виплачує зарплати та наповнює бюджет податками. Водночас підприємці часто стикаються з тиском з боку правоохоронних органів, які використовують прогалини законодавства. Це створює додаткові ризики для економічної безпеки держави та ускладнює відновлення країни.

Запропоновані зміни покликані зміцнити баланс між потребами слідства та інтересами економіки. Вони спрямовані на врегулювання питань арешту та повернення арештованого майна, унормування проведення невідкладних обшуків і проникнення до житла чи іншого володіння особи, а також на посилення гарантій дотримання права власності.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

23 червня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Протидія дискримінації на робочому місці», де одним із лекторів виступила

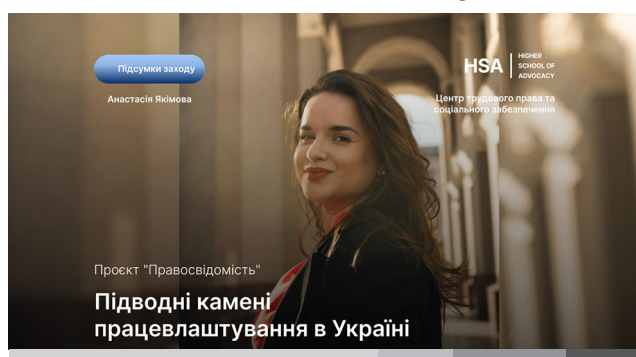

член Комітету **Анастасія Якімова**. Лектори докладно проаналізували разом з учасниками протидію дискримінації на робочому місці.

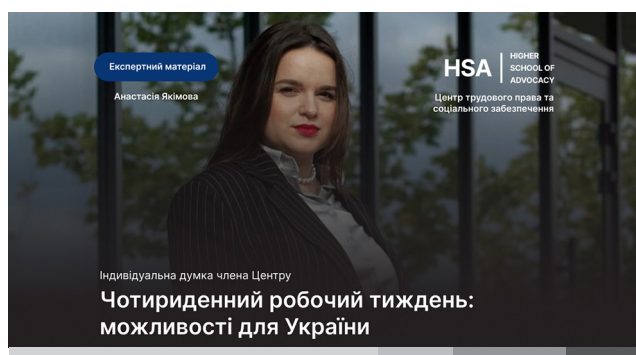
Детальніше за посиланням: URL: is.gd/f6ljoD.

7 липня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу проєкту «Правосвідомість» на тему «Підводні камені працевлаштування в Україні», лектором виступила член Комітету **Анастасія Якімова**. Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками підводні камені працевлаштування в Україні.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/2IGLHZ.

14 липня на сайті ВША НААУ був оприлюднений експертний матеріал члена Ради Комітету **Анастасії Якімової** на тему «Чотириденний робочий тиждень: можливості для України».

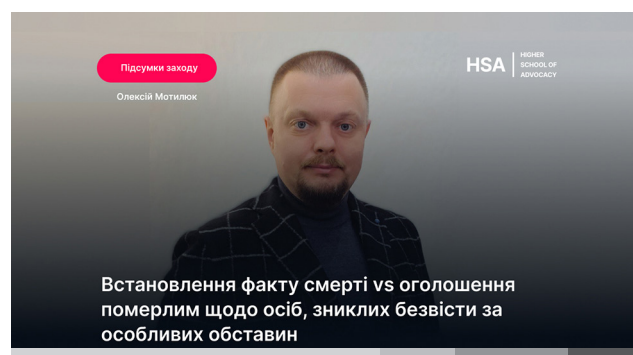

Український інфопростір сколихнула новина про впровадження чотириденного робочого тижня у Польщі. Наприкінці червня там розпочався пілотний проєкт, що передбачає впровадження чотириденного робочого тижня з метою скорочення робочого часу без зменшення заробітної плати. У рамках експерименту роботодавці змогли обирати різні моделі скорочення робочого часу, включаючи 6-годинний робочий день,

4-денний робочий тиждень або додаткові вихідні. Пілотний проєкт триватиме до 2027 року, після чого буде вирішено щодо подальшого його розвитку.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/Ycdm5D.

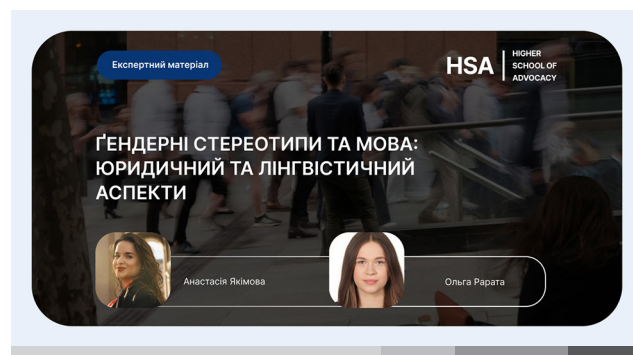
16 липня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Встановлення факту смерті vs оголошення померлим щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», лектором якого виступив член Ради Комітету **Олексій Мотилук**.

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками встановлення факту смерті vs оголошення померлим щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/U7tVj2.

16 липня на сайті ВША НААУ був оприлюднений експертний матеріал на тему «Гендерні стереотипи та мова: юридичний та лінгвістичний аспекти», де одним із авторів виступила член Ради Комітету **Анастасія Якімова**.

Досить часто можна було почути анекдоти про білявок, словосполучення на кшталт «жіноча логіка», «дівова пам'ять» або ж цілі упередження про «підходящі» професії для жінок або вид діяльності, який для жінки

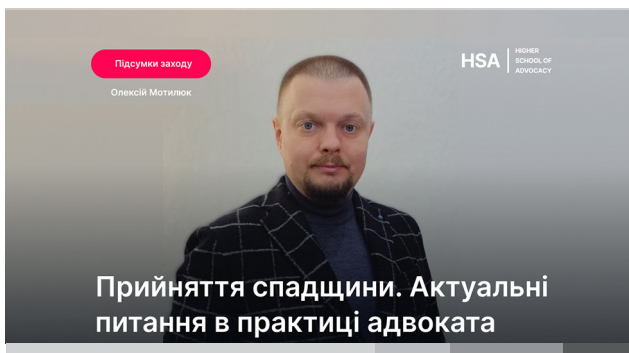

був б легшим. Сюди ж можна віднести і упередження про емоційність жінок у прийнятті рішень, висловлюваннях, керування бізнесом або ведення професійних справ. Та чи дійсно все так і є? Чи це певні відтінки дискримінації за ознакою статі.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/nADCY8](https://is.gd/nADCY8).

1 серпня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Прийняття спадщини. Актуальні питання в практиці адвоката», лектором якого виступив член Ради Комітету **Олексій Мотилук**. Лектор докладно проаналізував разом з учасниками актуальні питання в практиці адвоката щодо прийняття спадщини.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/53GZHq](https://is.gd/53GZHq).

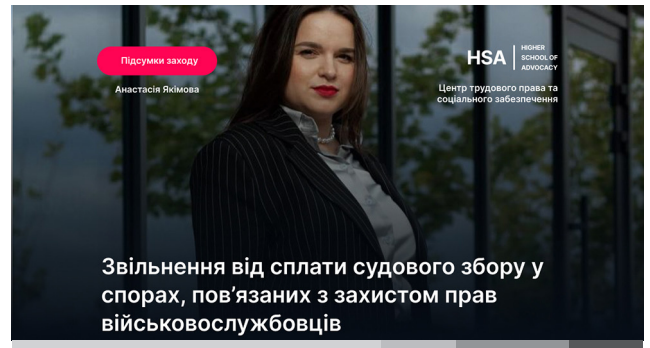
5 серпня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Забезпечення недискримінації та трудових прав: український досвід у світлі європейських стандартів», де одним із лекторів виступила член Ради Комітету **Анастасія Якімова**.

Лектори докладно проаналізували разом з учасниками забезпечення недискримінації та трудових прав.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/JzY8Zz](https://is.gd/JzY8Zz).

8 серпня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Звільнення від сплати судового збору у спорах, пов'язаних з захистом прав військовослужбовців», де лектором виступила член Ради Комітету **Анастасія Якімова**.

Лектор докладно проаналізувала разом з учасниками звільнення від сплати судового збору у спорах, пов'язаних з захистом прав військовослужбовців.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/QEIRuO](https://is.gd/QEIRuO).

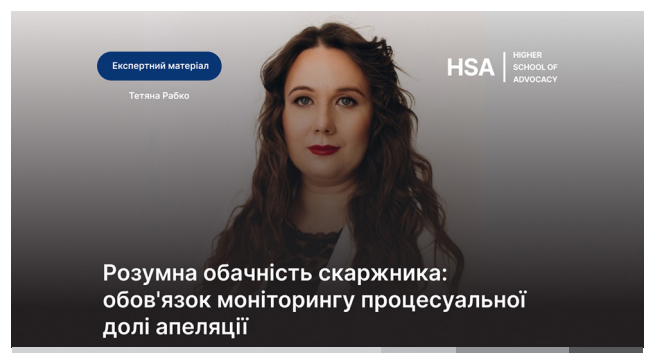
19 серпня на сайті НААУ був опублікований дайджест судової практики у сфері цивільного права та процесу за I півріччя 2025 року.

У документі систематизовано 34 висновки за низкою тематичних блоків: від договірних зобов'язань до процесуальних питань і розгляду справ про спадкування, аліменти, недійсність правочинів тощо.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/Pd345D](https://is.gd/Pd345D).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У червні — серпні заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** опублікувала 9 статей та провела 5 навчальних заходів:

Публікації:

- Розумна обачність скажника: обов'язок моніторингу процесуальної долі апеляції
- Тенденції судової практики щодо обмеження строків нарахування штрафних санкцій у договірних зобов'язаннях
- Супровід виконання рішень про стягнення судового збору на користь держави
- Ненадання доступу до електронної справи як порушення права на справедливий суд
- Чи може бути підставою для обов'язкового скасування судового рішення відсутність підпису судді у ел. примірнику?
- Непроведення ВКЗ як підстава для скасування судового рішення
- Подання процесуальних документів адвокатом через призму електронного судочинства
- Подання процесуальних документів адвокатом через призму електронного судочинства
- Скасування рішення через помилку в реєстраційній картці судової справи

Заходи:

- **18.06.2025** вебінар «Електронний суд: типові помилки та судова практика. Захід для адвокатів Донецької області»
- **27.06.2025** вебінар «Аналіз актуальної судової практики через призму електронного судочинства»
- **09.07.2025** вебінар в рамках проекту «Право-свідомість» на тему «Портал електронних послуг ПФУ: можливості для громадян»
- **22.07.2025** майстер-клас «Електронний суд для початківців»
- **15.08.2025** вебінар Ефективність та складнощі відеоконференцій у судових процесах

У **серпні** Комітетом підготовлено посібник «Юридична практика та інформаційна безпека».

Посібник розроблено для надання адвокатам практичних рекомендацій з цифрової гігієни, адаптованих до сучасних викликів цифровізації судового процесу та виконавчого провадження в Україні. Він охоплює захист даних, безпечне використання ЄСІКС, управління паролями, захист комунікацій, протидію фішингу, соціальну інженерію, аудит безпеки та рекомендації щодо роботи з електронними виконавчими документами. Посібник враховує реалії сьогодення

та сучасні кіберзагрози, надаючи чіткі інструкції для впровадження.

Детальніше на сайті НААУ.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3 липня на сайті НААУ була оприлюднена стаття заступника голови Комітету **Сергія Барбашина** на тему «Sui generis, або Як в Україні та світі працює захист творів, згенерованих ШІ».

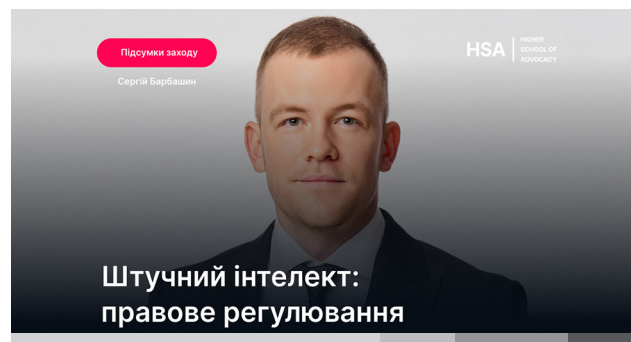
За прогнозами Goldman Sachs, штучний інтелект може забезпечити приріст глобального ВВП на рівні 7 % до 2030 року (орієнтовно \$7 трлн). Це підкреслює економічну значущість і необхідність належного правового регулювання і захисту об'єктів, створених із застосуванням генеративних ШІ-технологій.

У 2022 році Україна однією з перших відреагувала на виклики, пов'язані з розвитком штучного інтелекту та генеративних технологій, внівши зміни до Закону «Про авторське право і суміжні права». Ці зміни запровадили новий механізм правової охорони — sui generis, який врегулював правовий статус результатів, створених без участі людини. Мета таких змін — захист результатів, що не відповідають класичним критеріям авторського твору.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/lhSYyb.

11 липня на сайті ВША НААУ були опубліковані підсумки заходу на тему «Штучний інтелект: правове регулювання», лектором якого виступив заступник голови Комітету **Сергій Барбашин**. Лектор докладно проаналізував разом з учасниками правове регулювання штучного інтелекту.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/zaolw6.

14 липня на сайті НААУ було оприлюднено інтерв'ю голови Комітету **Юрія Романюка**.

Наскільки актуальними залишаються питання захисту об'єктів інтелектуальної власності під час війни, які законодавчі ініціативи та реформи рухають сферу ІВ до ЄС та чого потребують правники у цій сфері? Про це в інтерв'ю «ЗіБ» розповів голова Комітету **Юрій Романюк**.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/vdK1pz.

30 липня на сайті НААУ була оприлюднена стаття заступника голови Комітету **Сергія Барбашина** на тему «Добровільний, але важливий: що передбачає Кодекс поведінки GPAI».

ChatGPT, Gemini, Claude — мовні моделі, що стрімко змінюють реальність. Але чи достатньо чинних норм, щоб контролювати їхній вплив? ЄС запропонував перші практичні стандарти для штучного інтелекту — добровільний Кодекс поведінки GPAI.

Кодекс поведінки щодо загального штучного інтелекту (General-Purpose AI Code of Practice) — це добровільний документ, розроблений Європейською комісією для підтримки компаній у дотриманні вимог Закону про штучний інтелект ЄС (AI Act), який набув чинності у 2024 році та впроваджується поетапно. Зокрема, з 2 серпня 2025 року будуть застосовуватися вимоги до систем загального призначення.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/oIVbTj.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИРІВ

У червні за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Ринок віртуальних активів. Як захистити інвестиції?».

Ринок віртуальних активів в Україні розвивається швидко, випереджаючи нормативне регулювання. Відсутність чіткої законодавчої бази, суперечлива судова

практика й нові шахрайські схеми створюють виклики для власників цифрових активів і юристів.

Обговорити нагальні проблеми та виробити спільні підходи до правового захисту інвестицій у криптовалюту зібрали юристи й фахівці різних сфер.

Модерував зустріч член Ради Комітету **Денис Нагорнюк**. У вступному слові він підкреслив важливість співпраці адвокатів, правоохоронців, державних органів та бізнесу для посилення правових гарантій на ринку цифрових активів.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/hmOTOV.

30 червня на сайті НААУ в рамках тижня захисту бізнесу була оприлюднена стаття заступника голови Комітету **Сергія Лисенка** на тему «Корпоративні права після ГК: що змінюється для адвокатів і бізнесу».

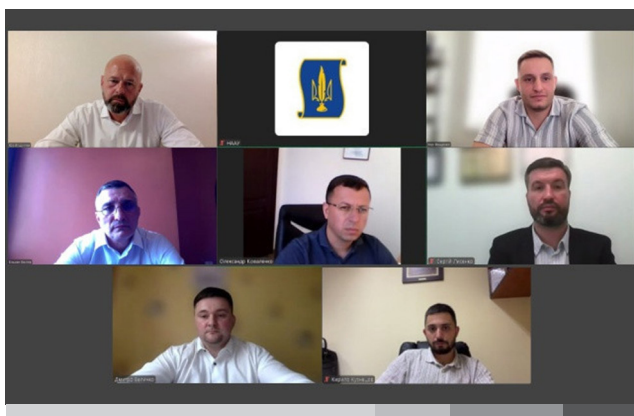
Детальніше за посиланням: URL: is.gd/XgG06v.

4 липня на сайті НААУ в рамках тижня захисту бізнесу була оприлюднена стаття секретаря Комітету **Кирила Кузнецова** на тему «Оренда без гарантій: як нікчемність договору ускладнює захист бізнесу».

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/sBljeR.

1 — 3 липня в рамках тижня захисту бізнесу у НААУ відбувся круглий стіл, присвячений темі, яка вже спричинила широку фахову дискусію: «Виклики, які зазнають бізнес та інвестори після скасування Господарського кодексу України».

Захід організував Комітет за участю колег із Комітету з питань господарського права та процесу. Відкриваючи зустріч, заступник голови Комітету **Сергій Лисенко** зауважив, що цим обговоренням адвокатська спільнота розпочинає своєрідний «реквієм» Господарському кодексу — акту, що багато років викликав

суперечки як серед практиків, так і серед науковців. За його словами, з самого початку ГК конфліктував із ЦК, породжуючи колізії, особливо у сфері корпоративного регулювання. Саме тому, попри тривале існування, документ радше ускладнював практику, ніж створював сталі орієнтири для бізнесу.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/nCiKtp](https://is.gd/nCiKtp).

У НААУ завершили тиждень захисту бізнесу незвичним форматом. Після оприлюднення тематичних публікацій і проведення серії круглих столів про наслідки скасування ГК адвокати зібралися на підсумкове засідання... у крос-кантрійних перегонках.

Захід, що об'єднав адвокатів з різних регіонів, пройшов у столиці на маршруті через Парк Муромець і Труханів острів. 20-кілометрова дистанція пролягала лісовими стежками вздовж Дніпра. В заїзді взяли участь не лише члени Комітету, а й їхні рідні — дехто навіть стартував із дітьми. Фінішували всі, а отже — всі перемогли: учасників відзначили пам'ятними нагородами.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/XU9DZg](https://is.gd/XU9DZg).

5 серпня на сайті НААУ була оприлюднена стаття секретаря Комітету **Кирила Кузнецова** на тему «Призупинення зобов'язань за кредитами: як бізнесу вибратися з боргової пастки».

Повномасштабна війна РФ проти України паралізувала діяльність багатьох підприємств малого і середнього бізнесу. Попри втрату виробничих потужностей, складів, обладнання та транспорту на окупованих територіях, підприємства і далі мають обслуговувати довоєнні кредити. Чи захистять позичальників зміни до законодавства?

27 березня ВРУ ухвалила Закон № 4340-IX «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо особливостей кредитування та фінансового лізингу у період дії воєнного стану», який очікує на підпис Президента.

Основна мета змін — надати можливість позичальникам та лізингоодержувачам, чиї активи постраждали внаслідок війни, призупинити виконання кредитних і лізингових зобов'язань.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/iDncj4](https://is.gd/iDncj4).

8 серпня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Олександра Коваленка** на тему «Коли відповідальність за несвоєчасну реєстрацію РК несправедлива».

Хто і коли має нести відповідальність за несвоєчасну реєстрацію розрахунку коригування — покупець чи постачальник? На практиці штрафи накладають на одних, хоча контроль за строками — в інших. У чому прогалина закону і що каже суд — спробуємо дослідити.

Під час здійснення господарської діяльності між платниками податку на додану вартість виникають ситуації, коли внаслідок повернення товару, передоплати, коригування кількісних та якісних показників, у постачальника (продавця) товарів чи послуг виникає зобов'язання скласти розрахунок коригування до податкової накладної (РК) та направити її отримувачу (покупцеві товарів чи послуг). Останній повинен у строки, встановлені Податковим кодексом, подати її на реєстрацію.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/jKjcs4](https://is.gd/jKjcs4).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

22 липня член Ради Комітету **Володимир Гуртовий** взяв участь у юридичному форумі IV Business &

Legal Infrastructure Forum, організованому видавництвом «Юридична практика».

Під час форуму було розкрито питання щодо: правових аспектів укладання контрактів на відновлення інфраструктури в Україні та ціноутворення; відновлення й модернізація енергосистеми України: плани та виклики; ролі приватного сектору в підтримці та розвитку транспортної інфраструктури; розвитку транспортної інфраструктури: державні проєкти та приватні ініціативи; судовий захист інвесторів: розвитку української судової практики; інвестування в енергопроєкти: регуляторні бар'єри та гарантії інвесторам та ін.

Секретар Комітету **Юрій Григоренко** опублікував статтю на тему «Неплатоспроможність фізосіб: кого вважати членами сім'ї боржника?».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

У серпні Комітет здійснив правовий аналіз законопроєктів № 13420 та № 13421.

У НААУ звернули увагу, що фундаментом запропонованих змін проєкту Закону № 13421 від 25.06.2025 «Про внесення зміни до розділу XXI «Прикінцеві та перехідні положення» Митного кодексу України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу» є перетворення авторизації із серйозної адміністративної процедури на формальність. Стандартна процедура авторизації включає детальний аналіз фінансової спроможності підприємства, його виробничих потужностей, системи внутрішнього контролю та здатності забезпечити прослідковуваність товарів. Це критично важливо для товарів подвійного призначення, які становлять значну частину імпорту оборонних підприємств.

Заміна цієї процедури на «авторизацію на підставі декларації» фактично означає, що будь-яке підприємство з переліку ОПК зможе отримати доступ до складних митних режимів просто через подання декларації. Це не спрощення — це демонтаж ключового елементу системи ризик-менеджменту, переконані у профільному комітеті НААУ. Особливо тривожною вбачається норма про заборону відвідування об'єктів підприємства. Фізична верифікація є основою митного контролю в усьому світі, особливо для високоризикових операцій. Її скасування створює можливості для діяльності «паперових» компаній, які можуть отримати

доступ до переліку ОПК, але не мати реальних виробничих потужностей.

Ще більш небезпечним є ризик використання цих каналів для контрабанди товарів подвійного призначення. Відсутність ефективного контролю може призвести до ситуації, коли критично важливі технології або компоненти потраплятимуть до неавторизованих кінцевих користувачів.

Детальніше на сайті НААУ.

Проєкт Закону № 13420 від 25.06.2025 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу» пропонує створення «екосистеми» підтримки оборонних підприємств, що поєднує податкові преференції, адміністративні переваги та особливий режим конфіденційності. В основі цієї моделі лежить формування МОУ Переліку підприємств оборонно-промислового комплексу. Включення до нього надає підприємству статус резидента Defence City з певними привілеями.

Комітет звернув увагу на відсутність ефективного контролю за прийняттям рішень про включення до режиму або виключення з нього може призвести до суб'єктивізму та зловживань. Особливо це стосується ситуацій, коли рішення приймаються на межі критеріїв або в умовах неоднозначного тлумачення законодавчих вимог. Без зовнішнього нагляду з боку незалежних органів такі рішення можуть бути мотивовані не лише економічними міркуваннями.

Найбільш проблемним аспектом є механізм санкціонування при виході з режиму. У разі виключення з Переліку підприємств ОПК або порушення умов режиму підприємство буде зобов'язане відшкодувати всі отримані податкові пільги за весь період користування ними з нарахуванням штрафних санкцій та пені. При цьому законопроєкт прямо передбачає, що встановлені Податковим кодексом строки давності не застосовуються.

І хоча законопроєкт передбачає можливість судового оскарження рішень про відмову у включенні до Переліку або виключення з нього, ефективність такого механізму викликає сумніви з огляду на засекречування критеріїв і процедур. Підприємства можуть не мати можливості порівняти свої показники з іншими резидентами режиму, що ускладнить підготовку обґрунтованих скарг. А обмежений доступ

до інформації про підстави прийняття рішень може перетворити судові процеси на формальність.

Існує також ризик використання інституту державної таємниці як універсального аргументу проти розголошення будь-якої інформації, що стосується режиму. І це може унеможливити справедливий розгляд спорів у судах. *Детальніше на сайті НААУ.*

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗМІ

В умовах зовнішньої агресії мобілізація є критично важливим інструментом захисту державного суверенітету й територіальної цілісності України. Водночас навколо цього процесу точиться жвава суспільна і професійна дискусія, в якій усе частіше з'являється словосполучення «примусова мобілізація». Його можна почути у медіа, побачити в соцмережах і навіть у деяких публікаціях правників. Чи є такий термін бажаним у професійному та публічному дискурсі? Чи відповідає він суті правового регулювання? І чи не створює він зайвих ризиків — інформаційних і суспільних?

Військова служба під час мобілізації в Україні регулюється законами «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок та військову службу». Вона ґрунтується на ст. 65 Конституції, яка визначає захист Вітчизни як обов'язок кожного громадянина. Стаття 43 Основного Закону спеціально зазначає, що військова служба не вважається примусовою працею. Це означає, що законодавець визнає специфічну природу цього обов'язку. Будучи обов'язковим і підкріпленим механізмами юридичної відповідальності, його невиконання (ст. 210, 210-1 КУпАП, ст. 336 КК), є легітимною формою державного впливу (примусу), дозволеною Конституцією та міжнародним правом для забезпечення оборони країни в умовах зовнішньої загрози або агресії.

Отже, призов на військову службу під час мобілізації — це законний механізм реалізації конституційного обов'язку громадян у період воєнного стану, спрямований виключно на захист суверенітету та територіальної цілісності. Він передбачає процедури, права громадян на відстрочку (ст. 23 Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»), медичні огляди та можливості судового оскарження рішень ТЦК та СП.

Важливо розуміти семантичне навантаження терміна «примусова мобілізація» у міжнародній практиці та праві. Його використання доречне при кваліфіка-

ції злочинних дій окупаційної влади на тимчасово окупованих територіях, коли йдеться про примусове залучення цивільного населення до діяльності окупаційних адміністрацій або збройних формувань агресора. Примусова мобілізація — грубе порушення міжнародного гуманітарного права і може кваліфікуватися як воєнний злочин. У сучасному міжнародному праві воно тісно пов'язане з концепцією примусової праці та порушень прав людини в умовах окупації чи збройного конфлікту.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/psnrko.

Нещодавно у НААУ відбувся круглий стіл, присвячений формуванню конкурсної комісії з відбору членів ВККС та новим законодавчим ініціативам. Захід, який привернув увагу народних обранців з профільних комітетів ВРУ, підняв чимало проблемних питань. Відповісти на них «ЗіБ» попросив одного із ключових учасників — спікера НААУ, голову Комітету **Олексія Шевчука**.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/uacupn.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

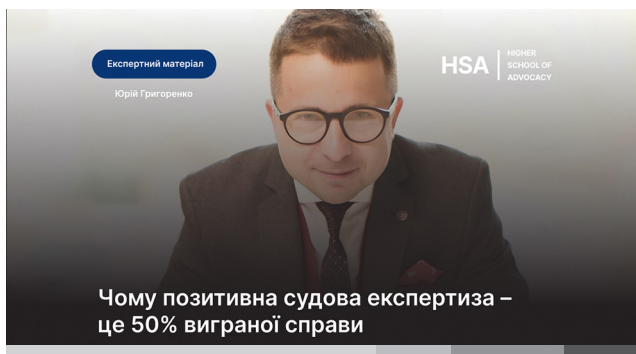
У червні — серпні членами Комітету опубліковано:

Віолета Федчишина

— Нормативно-правове регулювання проведення судово-психіатричної експертизи в Україні

Юрій Григоренко

— Розмежування судових економічних експертиз: спеціальності 11.1, 11.2, 11.3

— Чому позитивна судово експертиза — це 50 % виграної справи?

— Від конфронтації до співпраці. Спільні стандарти професійної поведінки адвокатів та судових експертів

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Публікації членкині Ради Комітету **Вікторії Поліщук**:

— Угода за медіацією за кордоном: як виконати в Україні?

— Примирення — не слабкість: адвокати мають можливість змінити підходи до спорів

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

23 липня на сайті НААУ була оприлюднена стаття голови Комітету **Людмили Опришко** на тему «Захист персональних даних vs свобода слова: як урегулювати публічну фото- і відеозйомку».

У березні Кабмін затвердив план заходів з виконання рекомендацій Єврокомісії, які необхідні для євроінтеграції України. Він уключає необхідність приведення українського законодавства про персональні дані у відповідність до GDPR. Такий проєкт Закону № 8153 готується до другого читання. Втім, він викликає низку застережень, зокрема в частині правил проведення аудіо-, фото- та відеозаписів, що здійснюються відкрито на вулиці та під час публічних заходів.

Право на свободу вираження поглядів і право на захист приватного життя — фундаментальні для демократичного суспільства права людини. Вони нерідко конкурують. При цьому жодне з них не має абсолютного характеру. Ієрархічна залежність між ними також відсутня. Тому їх потрібно узгоджувати між собою (див. п. 11 Резолюції 1165 (1998) «Право на приватність»).

Подібні висновки можна знайти також у численних рішеннях ЄСПЛ.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/4Kfi6V.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

20 червня на сайті ВША НААУ був оприлюднений аналіз рішення ЄСПЛ у справі «Кулик проти України», який підготував заступник голови Комітету **Дмитро Навроцький**.

Обставини справи: Заявник, громадянин України Кулик Сергій Миколайович, у квітні 2011 року отримав у приватну власність земельну ділянку для садівництва на підставі рішення Очаківської районної державної адміністрації Миколаївської області (РДА). Документи на право власності були отримані у жовтні 2011 року, а рішення про передачу земельних ділянок у приватну власність, включаючи ділянку заявника, було прийнято РДА ще у березні 2006 року.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/Pu9fpt.

9 липня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону №13202-1 від 07.05.2025 «Про внесення змін до деяких законів України щодо організаційних засад здійснення підтримки в аграрному секторі». Законопроєкт пропонує створити нову інституційну архітектуру системи державної підтримки в аграрному секторі, орієнтовану на вимоги законодавства ЄС та імплементацію відповідних регламентів (ЄС) 2021/2115 і 2021/2116. Основні зміни включають: заснування Виплатної агенції — окремого органу для адміністрування й моніторингу фінансування; запровадження Інтегрованої системи адміністрування та контролю (ІСАК) для управління всіма видами підтримки; створення Системи сільськогосподарських даних (ССД)

для збору й аналізу інформації про сталий розвиток фермерських господарств.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/hL0Xlg.

17 липня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону № 13204-1 «Про державне регулювання органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції».

Необхідність прийняття цього документа його авторами обґрунтували потребою гармонізації національного законодавства з новим органічним законодавством ЄС, а також зобов'язаннями України в межах Угоди про асоціацію з ЄС.

Цікаво, що діючий закон ухвалювався у рік набуття чинності відповідним Регламентом Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/848. Закон, звісно, не враховує останніх змін до Регламенту. Проте, відзначають у НААУ, їх не врахували й у запропонованому проєкті.

Тож чи доцільно витрачати ресурси на переписування положень регламентів ЄС у законодавчі акти України, — ставлять запитання адвокати. Бізнес, який є експортно орієнтований для роботи у ЄС, змушений користуватися чинними там регламентами, а не законами України, які не повною мірою імплементуються у нормативних актах України.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/2sb3mM.

28 липня на сайті НААУ був опублікований огляд практики Верховного Суду із земельних спорів за I півріччя 2025 року, який підготував Комітет.

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/xvQbre.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

4 липня Комітет НААУ провів круглий стіл «Містобудівний кодекс: національна потреба та європейський

вектор», де обговорили необхідність системного оновлення законодавства для відбудови країни, цифровізації галузі, врегулювання питань землевідведення та створення прозорих правил для інвесторів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/neisfr.

15 серпня відбулося чергове засідання Комітету. Голова Комітету разом із колегами обговорив організаційні питання щодо проведення другого круглого столу, запланованого на вересень. Це засідання стало продовженням активної роботи Комітету після успішного проведення у липні круглого столу «Містобудівний кодекс: національна потреба та європейський вектор», де експерти обговорювали реформу будівельного законодавства України.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

27 червня на сайті «Закон і Бізнес» вийшла стаття члена Комітету НААУ **Сергія Козирєва** про захист прав пасажирів при збоях в авіаперевезеннях. Після закриття неба над Україною мільйони громадян користуються рейсами з сусідніх країн, де часто стикаються із затримками та скасуваннями.

Сергій Козирєв представив трикроковий алгоритм дій: *Документальна фіксація* — збереження всіх перевізних документів та чеків на додаткові витрати; *Отримання офіційного підтвердження* — довідка від авіакомпанії про причину затримки / скасування як ключовий доказ; *Подання письмової претензії* — на підставі зібраних документів.

Експерт нагадав про право на компенсацію 250-600 євро згідно з Регламентом ЄС № 261/2004, а також відшкодування витрат на готель та харчування. Козирєв навів практичний приклад, коли правильне документування дозволило пасажирам отримати по 600 євро компенсації та відшкодування понад 2000 євро витрат.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/flxvjs.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Укладення договору між адвокатом і клієнтом — не лише питання юридичної техніки, а й випробування на баланс між професійною етикою, законодавством і самозахистом. Про це розповів голова Комітету НААУ **Юрій Бауман** у черговому випуску рубрики «Експертна думка».

Зокрема, адвокат звернув увагу на ситуації, коли умови, виписані в договорі відповідно до цивільного законодавства, можуть суперечити положенням Правил адвокатської етики. Один із прикладів — утримання адвокатом документів клієнта у випадку несплати гонорару. Такий механізм формально допустимий як інструмент забезпечення виконання зобов'язань (притримання речі), але водночас етичні норми зобов'язують адвоката передати клієнтові всі матеріали справи.

На думку спікера, у такій ситуації однозначно є конфлікт, адже правила визначають одну модель поведінки, а договір — іншу. Він наголосив, що у випадках таких колізій слід напрацьовувати зміни, роз'яснення та рекомендації, щоб «згладжувати ці речі». За словами експерта, «недосконалість» правового регулювання — загальна риса всіх договорів. Водночас саме адвокат зобов'язаний передбачити в договорі із клієнтом прозорі умови: як щодо взаємної відповідальності, так і можливості припинення співпраці без шкоди для репутації.

Детальніше за посиланням: URL: surl.lu/rvqbls.

Стрімкий розвиток електронної комерції та новітніх бізнес-моделей створює виклики для податкового регулювання. Зокрема, правова невизначеність щодо реєстраторів розрахункових операцій при продажу товарів через інтернет і післяплатою ускладнює діяльність ФОП і стримує розвиток ринку.

Чинне сьогодні законодавство формувалося у період, коли електронна комерція перебувала на початковій стадії розвитку, а основною формою торгівлі залишалися традиційні методи безпосереднього контакту між продавцем і покупцем. Закон № 265/95-ВР «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», який є основним нормативно-правовим актом у цій сфері, був ухвалений ще у 1995 році. Він заклав правові основи для контролю за готівковими розрахунками у традиційній економіці. Основна мета полягала у забезпеченні прозорості комерційних операцій, недопущенні приховування доходів від оподаткування та створенні ефективного механізму фіскального контролю.

Однак стрімкий розвиток інформаційних технологій та поява нових форм ведення бізнесу поставили під сумнів адекватність існуючого регулювання сучасним реаліям. Електронна комерція характеризується

рядом особливостей, які кардинально відрізняють її від традиційних форм торгівлі. По-перше, територіальна розосередженість учасників операції, коли продавець, покупець та посередники можуть знаходитися у різних місцях. По-друге, опосередкованість розрахунків через фінансових посередників та платіжні системи. По-третє, розділення у часі моментів укладення договору, передачі товару та здійснення оплати.

Ці особливості електронної комерції створюють принципово нову правову реальність, яка потребує переосмислення традиційних підходів до регулювання розрахункових операцій. Зокрема, постає питання про те, чи можна застосовувати правові норми, створені для регулювання безпосередніх контактів між продавцем і покупцем, до ситуацій, коли такий контакт відсутній, а розрахунки здійснюються через складну систему посередників.

Детальніше за посиланням: URL: surl.cc/dpmdvy.

Неспроможність держави забезпечити відповідальність за порушення у сфері доступу до інформації, зокрема за несвоєчасне надання, ненадання або надання неповної чи недостовірної інформації у відповідь на адвокатський запит, є не лише питанням свободи слова, а й проблемою доступу до правосуддя.

Усуненню цих проблем можуть сприяти зміни, запропоновані проєктом Закону № 13332 від 30.05.2025 «Про внесення змін до статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо уточнення строків притягнення до адміністративної відповідальності за окремі правопорушення».

Сьогодні якщо посадова особа не відповіла на адвокатський запит, порушила чиєсь право на інформацію, право на звернення або ж не виконала законних вимог Уповноваженого ВР з прав людини, її можна покарати за статтею 212-3 чи 188-40 КУпАП. Але закон дає на це лише 3 місяці з моменту правопорушення, або з моменту його виявлення — якщо воно триває.

За цей час потрібно: подати скаргу; провести перевірку; скласти протокол; передати справу до суду; провести судові засідання.

На практиці пройти всі ці етапи за три місяці майже нереально, відзначають у Комітеті НААУ. Тому дуже багато справ закриваються через закінчення строків, навіть не розглянувши по суті, — і винні не несуть відповідальності. Це створює ситуацію повної безкарності для посадових осіб — порушників та нівелює

превентивну функцію адміністративної відповідальності, — пояснюють адвокати.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/vztzgm](https://surl.li/vztzgm).

«Невідповідність між паперовими військово-обліковими документами та даними реєстру «Оберіг» створює юридичну колізію для тисяч громадян, яких офіційно знято з військового обліку через непридатність до військової служби за станом здоров'я», — член Комітету **І. Тодорич**.

Проблема набула особливої гостроти у зв'язку з запровадженням електронного військово-облікового документа через мобільний додаток «Резерв+». На практиці труднощі проявляються під час перетину державного кордону (посадові особи зважають на статус в електронному реєстрі), неправомірного призову осіб, які формально виключені з військового обліку.

До основних причин виникнення такої невідповідності можна віднести технічні недоліки при переході від паперового до електронного обліку, відсутність належної синхронізації даних між різними системами обліку, а також постійні зміни в законодавстві, зокрема у Положенні про військово-лікарську експертизу в ЗСУ, затверджене наказом МОУ від 14.08.2008 № 402 (наприклад, перейменування висновку ВЛК з «непридатний до військової служби з виключенням з військового обліку» на «непридатний до військової служби»).

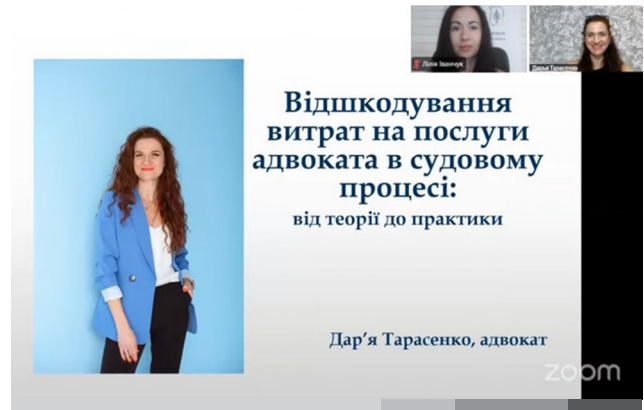
Але наймасовіша проблема — це небажання посадових осіб ТЦК виконувати свої обов'язки з наповнення актуальною інформацією реєстру «Оберіг», зокрема, внесення відомостей про виключення з військового обліку громадян України, які визнані непридатними до військової служби.

Саме для вирішення таких нагальних проблем, як внесення даних до реєстру «Оберіг», особи, які були виключені з військового обліку у 2022–2023 роках, чи навіть раніше, масово почали звертатись до судів за захистом своїх прав.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/aikehk](https://surl.li/aikehk).

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

15 липня відбувся вебінар на тему «Відшкодування витрат на послуги адвоката в судовому процесі: від теорії до практики», організований Радою адвокатів Івано-Франківської області спільно з Комітетом

в Івано-Франківській області. Спікером заходу було запрошено адвокатку **Дар'ю Тарасенко**.

Спікерка нагадала, що відповідно до п. 14 Рекомендацій Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя (on measures facilitating access to justice) № R(81)7, за винятком особливих обставин сторона, яка виграла справу, в принципі має одержувати від сторони, яка програла справу, відшкодування видатків і витрат, включаючи гонорари адвокатам, котрі вона небезпідставно понесла у зв'язку із провадженням.

Детальніше за посиланням: [URL: is.gd/mslGNE](https://is.gd/mslGNE).

30 липня на сайті НААУ був оприлюднений новий випуск подкасту «Експертна думка», у якому голова Комітету **Ігор Андреев** поділився власними підходами щодо питання, як усе встигати і не вигорати.

Розстановка пріоритетів, дисципліна, цифрові інструменти та особисті межі — усе це важливо, аби організувати робочий час адвоката і не втратити ефективність. Як зберігати баланс, коли дедлайни тиснуть, клієнтів більше, а доба — лише 24 години?

Детальніше за посиланням: URL: is.gd/hPCrDK.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У серпні Комітет проаналізував проєкт Закону № 13422-1 від 04.07.2025 «Про внесення зміни до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу», який 16 липня був прийнятий Верховною Радою за основу.

Комітет звернув увагу, що розподіл ПДФО залежатиме від моменту і порядку внесення підприємств до Переліку ОПК. Питання його ведення планується врегулювати іншим законопроєктом — № 13420, який надає значні повноваження начальникам обласних військових адміністрацій. Однак у ньому немає чітких умов і строків внесення або виключення підприємств у прив'язці до бюджетного року. Це не відповідає

принципу юридичної визначеності та, на думку НААУ, створює ризики розбалансування бюджетної системи України (у частині наповнення та виконання місцевих бюджетів).

А вилучення 50 % ПДФО з бюджету громади, де зареєстроване підприємство, може поставити під загрозу фінансування захищених статей загального фонду. Відповідно до ч. 3 ст. 142 Конституції, такі втрати, спричинені рішенням держави, мають компенсуватися з держбюджету. При цьому механізму компенсацій проєктом не пропонується.

Також немає чіткого порядку використання 50 % ПДФО, що надходитимуть до спецфонду громади, яка приймає підприємство. Це може створити труднощі для органів місцевого самоврядування, казначейства і самих підприємств ОПК, на користь яких мають витрачатися відповідні кошти.

Окремо у НААУ звернули увагу на те, що хоча порушені питання прямо стосуються місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, до їх обговорення не залучалися представники асоціацій органів місцевого самоврядування із всеукраїнським статусом. Тож їхня позиція не була досліджена та врахована. *Детальніше на сайті НААУ.*

ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ ПОЛЬЩІ ЩОДО ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Олена Мурзановська, адвокат, м. Київ, юрист, м. Варшава

Ця стаття є продовженням проекту «Перебування українських громадян у Республіці Польща: правові аспекти» — серії публікацій про основні проблеми, з якими стикаються українські громадяни, перебуваючи у нашій сусідній державі, особливо після початку повномасштабної війни і виїзду українських громадян до Республіки Польща.

Протягом 2025 року у законодавстві Польщі відбувається багато змін, зокрема тих змін, які стосуються мігрантів у цій країні. Про деякі з важливих змін ми писали у червні цього року. Сьогодні звертаємо увагу на подальші зміни у законодавстві, які стосуються проживання та легалізації громадян України у Польщі.

Одним з найважливіших актів законодавства, що регламентує умови проживання громадян України, які приїхали до Польщі після 24 лютого 2022 року, є Закон від 12.03.2022 про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави (*Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*) (далі у тексті — Закон від 12.03.2022), до якого щороку вносяться зміни.

5 серпня 2025 року Сейм Польщі ухвалив зміни до вищевказаного Закону. Після схвалення у Сеймі законопроект також повинен затвердити Сенат, після цього законопроект буде передано на підпис Президенту Республіки Польща. На кожному з цих етапів до законопроекту можуть бути внесені зміни. Але чому саме зараз ми звертаємо увагу на цей законопроект. Тому що у чинній на цей час редакції Закону від 12.03.2022 (зміни було внесено 15.05.2024) передбачено, що тимчасовий захист для громадян України на території Польщі діє до 30 вересня 2025 року. Тому наші громадяни дуже очікують змін у законодавстві, що регламентують це питання.

Як відомо, 13 червня 2025 року Радою ЄС з внутрішніх справ у Люксембурзі було прийнято рішення

(остаточно затверджено 15 липня цього року) щодо продовження дії тимчасового захисту для громадян України на території країн Європейського Союзу до 4 березня 2027 року.

Станом на 31 березня 2025 року статус тимчасового захисту в Євросоюзі мали трохи більше 4,26 мільйона громадян України, які змушені були покинути територію України внаслідок початку повномасштабної російської агресії в нашій країні.

На сайті Єврокомісії, зокрема, зазначено: «Оскільки Росія продовжує свої незаконні атаки, а ситуація в Україні залишається нестабільною, Комісія пропонує продовжити тимчасовий захист для осіб, які тікають від російської агресії проти України, ще на один рік — до 4 березня 2027 року. Це забезпечить юридичну визначеність як для бенефіціарів тимчасового захисту, так і для держав-членів, гарантувавши збереження однакових стандартів захисту в усьому ЄС. Також це дасть українцям, які були змушені залишити свої домівки, впевненість у тому, що їм не потрібно подаватися на міжнародний захист».

Однак після 4 березня 2027 року дію Виконавчого рішення Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року¹ щодо виконання Директиви Ради ЄС 2001/55 WE від 20 липня

¹ Виконавче Рішення Ради (UE) 2022/382 від 4 березня 2022 р. про існування масового припливу переміщених осіб з України у значенні ст. 5 директиви 2001/55 / WE, що призводить до тимчасового захисту.

2001 року² продовжувати не планують. У зв'язку з цим країнам-членам ЄС запропоновано розпочати підготовку до запровадження інших рішень, які наберуть чинності після 4 березня 2027 року.

Тому у країнах ЄС розпочато підготовку рішень щодо зміни тимчасового захисту на інший правовий статус у державі перебування, а також створення програм добровільного повернення в Україну тих громадян, які виявляють таке бажання.

Тож іще в січні цього року віцеміністр Мачей Дущик повідомив, що Міністерство внутрішніх справ Польщі працює над проектом продовження «спецзакона», разом з тим, після закінчення строку дії цього спеціального закону, мають бути впроваджені нові рішення щодо громадян України, яким надано тимчасовий захист у Польщі. *«Це, зокрема, стосуватиметься виплат соціальної допомоги, легалізації перебування українців зі статусом UKR і регуляція проживання біженців у пунктах колективного розміщення»*, — повідомив віцеміністр Міністерства внутрішніх справ Польщі.

Згідно з даними Управління справ іноземців (у Варшаві), станом на 24 лютого 2025 року у Польщі перебувало 1,55 мільйона громадян України, з яких 993 тисячі — ті, кому надано тимчасовий захист у Польщі (тобто на підставі PESEL UKR). Наявність статусу UKR дозволяє нашим співвітчизникам легально перебувати на території Польщі, працювати, без отримання спеціального дозволу, безплатно користуватися медичними послугами у державних медичних закладах і мати доступ до соціальної допомоги.

Отже, ухвалений Сеймом Польщі законопроект про зміни до Закону від 12.03.2022 р., який може набрати чинності найближчим часом, це баланс між продовженням тимчасового захисту та жорсткістю контролю за перебуванням мігрантів з України на території Польщі.

РОЗГЛЯНЕМО ОСНОВНІ ЗМІНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ У ЗАКОНОПРОЄКТІ

1. Тимчасовий захист для громадян України, які приїхали до Польщі після 24.02.2022, продовжується, але **до 4 березня 2026 року**. Наразі тимчасовий захист у Польщі діє до 30 вересня 2025 року. Тобто у цей період мігранти, що приїхали з України, будуть

вважатись такими, що легально перебувають в Польщі, на цей час також продовжується дія національних віз та дозволів на проживання.

2. Посилюються вимоги щодо ідентифікації осіб. А саме: перевірка документів та ідентифікація кожної особи під час отримання тимчасового захисту (PESEL UKR), зняття відбитків пальців, обов'язкова документація родинних зв'язків для уникнення фіктивних заявок. При оформленні PESEL будуть використовувати біометрію (наприклад, фото обличчя), тому діти (навіть немовлята) обов'язково мають бути присутні особисто під час оформлення PESEL.

3. Змінено також правила розміщення громадян України у пунктах колективного розміщення. На умовах, що передбачені чинним Законом від 12.03.2022, розміщення та поселення громадян України у місцях колективного розміщення буде можливе лише до 31 жовтня 2025 року. Далі така можливість передбачена лише для вразливих категорій громадян (люди похилого віку, особи з інвалідністю, вагітні жінки). Планується також підвищення мінімальної кількості мешканців у таких місцях проживання до 20 осіб. Лише тоді таке місце проживання буде вважатися пунктом колективного розміщення. Передбачено також, що оплата за проживання в таких пунктах буде спрямовуватись до місцевих адміністрацій.

4. Чергова важлива зміна — виключення окремих категорій громадян України з дії Закону від 12.03.2022. Це стосується громадян України, які мають можливість перетинати кордон між Польщею та Україною згідно з дозволом на перетин кордону в межах місцевого прикордонного руху. Місцевий (малий) прикордонний рух — це форма спрощення перетину кордону для громадян двох країн, які проживають на прикордонній території. В межах місцевого прикордонного руху мешканці прикордонних територій можуть регулярно перетинати спільний кордон, щоб перебувати в прикордонній зоні іншої країни без необхідності отримання візи. Прикордонна територія охоплює 30 км (в окремих випадках до 50 км) від спільного кордону. Наразі чинною є Угода, укладена між Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України 28 березня 2008 року про правила місцевого прикордонного руху³.

² Директива Ради 2001/55/WE від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та його наслідками.

³ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху. Угоду затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 139 від 25.02.2009.

5. Також змінюються правила отримання соціальної виплати на утримання дітей (800 злотих щомісячно). Передбачено можливість отримувати виплату «800+» для дітей, які ще не досягли 18 років, але вже закінчили школу. Чинною нормою Закону від 12.03.2022 таке право було передбачено лише за умови відвідування дітьми шкіл, що перебувають в системі польської освіти, тепер це можливо для дітей шкільного віку і студентів до 18 років, навіть якщо вони не відвідують школу, але навчаються в коледжі чи у професійній школі.

6. Чинною редакцією Закону дозволено здійснювати медичну практику лікарям, лікарям-стоматологам, медичним сестрам, акушеркам, а також психологам з України без нострифікації або визнання документів про освіту в Польщі. Законопроектом передбачена така можливість для лікарів, лікарів-стоматологів, медичних сестер, акушерок — до 04.03.2026, але психологам з українською освітою передбачено продовження дозволу на роботу з громадянами України лише до 31.12.2025.

7. Законопроектом уточнюються правила видачі картки CUKR для громадян України, які мають тимчасовий захист на території Польщі. Карта CUKR — це новий вид документа (дозвіл на проживання), який дає право протягом трьох років перебувати на території Польщі. Хто має право на отримання карти CUKR:

— Громадяни України, які мають активний статус UKR (PESEL UKR) станом на 4 березня 2024 р.

— Такий статус повинен бути неперервним протягом щонайменше 365 днів до дати подання заяви на отримання такої карти.

— Також на оформлення картки CUKR мають право діти, які народились в Польщі, за умови, що мати теж має PESEL UKR та CUKR.

Карта CUKR дає право працювати без необхідності надавати офіційне повідомлення роботодавцю та без дозволу на роботу, також дає можливість перебування поза межами Польщі до 6 місяців (тоді як зі статусом UKR можна виїжджати не більше ніж на 30 днів). Але після отримання такого документа разом зі статусом UKR втрачаються інші можливості, такі як право на безкоштовне лікування в державних медичних закладах. Передбачається, що заяву для отримання карти CUKR можна подати тільки онлайн через портал Управління справ іноземців (Urząd do Spraw Cudzoziemców).

Зміни в законодавстві, що наведено у цій статті, матимуть значні юридичні наслідки для наших співвітчизників, які змушені були виїхати з території України внаслідок початку повномасштабної російської агресії в нашій країні та отримали тимчасовий захист на території Польщі. Але також вони демонструють прагнення уряду Польщі знайти баланс між підтримкою українських громадян у цій країні та інтеграцією їх у польське суспільство на нових умовах. Продовження дії статусу UKR до вересня 2025 року забезпечує тимчасову стабільність, однак нові правила, зокрема впровадження карт CUKR, вказують на поступовий перехід від тимчасової допомоги до довгострокової легалізації перебування. Громадянам України, що тимчасово проживають у Польщі, варто уважно стежити за оновленнями законодавства та вчасно подавати необхідні документи, щоб адаптуватися до нових реалій життя.

СПОРИ З КОМІСІЯМИ З КОМПЕНСАЦІЇ ТА УПОВНОВАЖЕНИМИ ОРГАНАМИ ЗА ПОШКОДЖЕНЕ / ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО: ВИВЧАЄМО ЗАКОНОДАВСТВО, АНАЛІЗУЄМО СУДОВУ ПРАКТИКУ, РЕАГУЄМО

Анастасія Сербіна, адвокатка, експертка з питань внутрішнього переміщення та демократичного врядування, засновниця Тренінгової групи АС, заступниця голови Комітету НААУ з питань правового регулювання органів місцевого самоврядування

Масштаби руйнувань житла українців внаслідок збройної агресії є кричущими. На виконання своїх позитивних зобов'язань за ст. 1 Протоколу 1 Європейської конвенції з прав людини¹ Україна запровадила та активно реалізує компенсаційні механізми за пошкоджене та зруйноване житло українців. Вони, очевидно, не можуть вирішити всі виклики щоденних збройних атак на наші міста і села, але надає можливість чітко визначеним суб'єктам отримати цілком зрозумілий розмір компенсації за чітко визначені наслідки руйнувань житлових приміщень.

Попри законодавчу визначеність компенсаційні механізми не завжди працюють легко, що породжує безліч судових спорів. У цій статті ви зможете подивитись на деякі категорії справ із комісіями з компенсації та уповноваженими органами, а також знайти для себе можливі точки підсилення ваших аргументів у суді.

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

Основна законодавча база в питаннях компенсації є великою та включає в себе як спеціальні законодавчі акти, так і загальні, які мають застосовуватись комплексно та потребують їх систематичного вивчення. Серед основних можна виділити такі (далі надається неповний перелік):

— Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України»;

— Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні»;

— Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності»;

— Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX «Про адміністративну процедуру»;

— Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»;

— постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 № 381 «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «ЄВідновлення»»;

— постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 № 600 «Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна»;

¹ Далі за текстом — ЄКПЛ.

— постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 № 380 «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, та Порядок подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації»;

— Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 473;

— Порядок виконання робіт з демонтажу об'єктів, пошкоджених або зруйнованих внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 474;

— Порядок проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12.04.2017 № 257.

ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ПРОЦЕДУРУ

Мною вивчено велику кількість спорів за позовами фізичних осіб до суб'єктів у сфері компенсації, і **перший важливий висновок**, який я зробила, —

позивачі вкрай рідко (майже ніколи) аргументують свою позицію, посилаючись на Закон України «Про адміністративну процедуру»².

І даремно, адже цей законодавчий акт, насправді, може значно підсилити вашу позицію та підсвітити порушення процедури з боку компенсаційного органу.

ЗАП у повній мірі набув чинності 15.12.2023 та встановив «правила гри» у відносинах органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави

забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина.

З точки зору ЗАП, комісія з розгляду питань щодо надання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України (далі — комісія з компенсації) або виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, військові адміністрації населеного пункту або військово-цивільні адміністрації населеного пункту (далі — уповноважений орган) є адміністративними органами (далі — АО).

Адміністративний орган — орган виконавчої влади, орган влади АРК, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації

З точки зору цього ж закону, рішення комісії з компенсації про зупинення розгляду заяви, про відмову в компенсації або про виплату компенсації, а так само і рішення уповноваженого органу про затвердження

рішення комісії з компенсації або про надіслання заяви на повторний розгляд комісією є адміністративним актом (далі — АА).

Адміністративний акт — рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) АО для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб)

² Далі за текстом — ЗАП.

Статтею 4 ЗАП визначено 13 принципів, яких має дотримуватись АО під час прийняття АА, а саме:

Верховенство права	АО при здійсненні адміністративного провадження (далі — АП) керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави
Законність	АО здійснює АП виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України, цим Законом та іншими законами України, а також на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана ВРУ. АО застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом державної влади, органом влади АРК або органом місцевого самоврядування на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законом. Здійснення АО дискреційного повноваження вважається законним у разі дотримання таких умов: 1) дискреційне повноваження передбачено законом; 2) дискреційне повноваження здійснюється у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законом; 3) правомірний вибір здійснено АО для досягнення мети, з якою йому надано дискреційне повноваження, і відповідає принципам АП, визначеним цим Законом; 4) вибір рішення АО здійснюється без відступлення від попередніх рішень, прийнятих тим самим АО в однакових чи подібних справах, крім обґрунтованих випадків. Висновки про застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх адміністративних органів, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. АО, що порушив право, свободу чи законний інтерес особи, зобов'язаний за власною ініціативою протягом розумного строку з дня виявлення порушення поновити право, свободу чи законний інтерес, не чекаючи подання скарги чи пред'явлення позову та запобігаючи повторенню порушення у майбутньому
Рівність перед законом	АО здійснюється на засадах рівності перед законом усіх фізичних осіб незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, стану здоров'я, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, рівності перед законом усіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності, підпорядкування, місцезнаходження, місця створення та реєстрації, законодавства, відповідно до якого створена юридична особа, та інших ознак чи обставин. У випадках та порядку, визначених законом, окремі категорії осіб (малолітні та неповнолітні особи, особи з інвалідністю, іноземці, особи без громадянства, інші визначені законом категорії осіб) під час здійснення АП користуються додатковими гарантіями, передбаченими законом
Обґрунтованість	АО забезпечує належність та повноту з'ясування обставин справи, безпосередньо досліджує докази та інші матеріали справи; враховує всі обставини, що мають значення для вирішення справи. АО зобов'язаний обґрунтовувати АА, які він приймає, крім випадків, визначених законом. АА, який може негативно вплинути на право, свободу чи законний інтерес особи, повинен містити мотивувальну частину, що відповідає вимогам цього Закону. Якщо АО змінює оцінку та висновки в однакових чи подібних справах, він зобов'язаний надати належне обґрунтування такої зміни. Виключення із цього правила: — АО задовольнив заяву, при цьому АА не стосується прав, свобод чи законних інтересів інших осіб; — АО під час здійснення інспекційних (контрольних, наглядових) повноважень не виявив порушень законодавства

Безсторонність (неупередженість) АО	АО забезпечує однакове ставлення до всіх учасників АП. Не допускається неправомірна заінтересованість АО в результатах розгляду та вирішення справи. Посадова особа АО повинна вживати заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів
Добросовісність і розсудливість	АО зобов'язаний діяти добросовісно для досягнення мети, визначеної законом; повинен діяти, керуючись здоровим глуздом, логікою та загальноприйнятими нормами моралі, з дотриманням вимог законодавства. Особа зобов'язана здійснювати надані їй права добросовісно та не зловживати ними
Пропорційність	АО повинен дотримуватися принципу пропорційності під час: 1) прийняття АА; 2) прийняття процедурних рішень і вчинення процедурних дій. АА повинен прийматися з дотриманням необхідного балансу між несприятливими наслідками для права, свободи чи законного інтересу особи і цілями, на досягнення яких спрямований адміністративний акт. Негативні наслідки для особи та публічних інтересів повинні бути найменшими. АО зобов'язаний використовувати свої повноваження з метою, з якою такі повноваження надані. Мета, з якою надано повноваження, визначається законом або впливає з його положень
Відкритість	АО зобов'язаний у порядку, встановленому законом, забезпечувати реалізацію права особи на доступ до інформації, що пов'язана з прийняттям та виконанням АА стосовно неї. Учасник АП має право знати про початок АП та про своє право на участь у такому провадженні, а також право на ознайомлення з матеріалами відповідної справи. Забороняється розголошення наявних у справі відомостей, що відповідно до закону становлять інформацію з обмеженим доступом
Своєчасність і розумний строк	АО розглядає та вирішує справу, а також вчиняє процедурну дію та/або приймає процедурне рішення протягом розумного строку (у найкоротший строк, достатній для здійснення адміністративного провадження), але не пізніше граничних строків, визначених законом. АО вирішує справу своєчасно, а саме до настання обставин, за яких прийняття АА може втратити актуальність
Ефективність	АО організовує розгляд та вирішення справ, що належать до його компетенції, з найменшими витратами коштів та інших ресурсів, у простий та ефективний спосіб. АО забезпечує розгляд і вирішення справи з вчиненням процедурних дій, що є достатніми та необхідними для належного вирішення справи
Презумпція правомірності дій та вимог особи	Дії та вимоги особи є правомірними, доки інше не буде доведено під час розгляду та/або вирішення справи. Сумніви щодо правомірності дій та вимог особи, що виникають внаслідок неоднозначного (множинного) трактування норми права, повинні тлумачитися АО на користь їх правомірності
Офіційність	АО зобов'язаний встановлювати обставини, що мають значення для вирішення справи, і за необхідності збирати для цього документи та інші докази з власної ініціативи, у тому числі без залучення особи витребувати документи та відомості, отримувати погодження та висновки, необхідні для вирішення справи. АО не може зобов'язувати особу самостійно отримувати документи та інші докази, необхідні для здійснення АП, якщо такий обов'язок не визначено законом. АО не може вимагати від особи надання документів та відомостей, що перебувають у володінні АО або іншого органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи або організації, що належить до сфери управління такого органу

Гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні	Особа має право бути заслуханою АО, надавши пояснення та/або заперечення у визначеній законом формі до прийняття АА, який може негативно вплинути на право, свободу чи законний інтерес особи. АО зобов'язаний здійснювати інформування та консультування учасників АП з питань, що стосуються АП, а також щодо змісту їхніх прав та обов'язків. Особа має право у передбаченому законом порядку витребувати та/або надавати документи, а також інші докази, що стосуються обставин адміністративної справи
Гарантування ефективних засобів правового захисту	Особа має право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності АО в порядку адміністративного оскарження відповідно до цього Закону та/або в судовому порядку. АО зобов'язаний повідомити особу про спосіб, порядок і строк оскарження АА, який негативно впливає на право, свободу чи законний інтерес особи

Вивчення достатньої кількості адміністративних проваджень у частині реалізації компенсаційного механізму дозволяють зробити **висновок № 2:**

ані комісії з компенсації, ані уповноважені органи не застосовують ЗАП, унаслідок чого легко можна виявити безліч порушень під час цих проваджень.

ПРО ЮРИСДИКЦІЮ

Перше питання під час прийняття рішення про оскарження рішення, дії чи бездіяльності комісії з компенсації або уповноваженого органу постає таке: «До якого суду подавати позов: адміністративного чи загальної юрисдикції?». І це питання постає не просто так, а після отримання позиції Верховного Суду про з'ясування природи спору, а не тільки суб'єктного складу сторін, воно набуло нового виміру.

Розмежування юрисдикційних повноважень у межах спеціалізації судів підпорядковано гарантіям права кожної особи на ефективний судовий захист. При цьому адміністративне судочинство як спеціалізований вид судової діяльності стало тим конституційно і законодавчо закріпленим механізмом, що збільшив можливості людини для здійснення права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема, спрах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду

таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження (п. 1 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України³).

Вжитий у цій процесуальній нормі термін «суб'єкт владних повноважень» означає орган державної влади, ОМС, їхню посадову чи службову особу, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень (згідно з пунктом п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС).

Публічно-правовий спір — спір, у якому:

— хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або

— хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкту владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або

— хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку

³ Далі за текстом — КАС.

із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи.

Ознаки публічно-правового спору:

- однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, тобто орган державної влади або орган місцевого самоврядування чи установа, якій державою делеговано виконання відповідних владно-розпорядчих функцій;
- спірні правовідносини виникли у зв'язку зі здійсненням ним владно-управлінських функцій;
- перебування сторін спору у відносинах **влади-підпорядкування**.

Приватно-правовий спір — спір, який обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, як правило, майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватно-

правових відносин. Спір є приватноправовим також у тому випадку, якщо до порушення приватного права чи інтересу призвели управлінські дії суб'єктів владних повноважень.

З огляду на позиції Верховного Суду, які висвітлені в постановках від 01.02.2022 у справі № 640/18584/20⁴ та від 16.11.2022 у справі № 320/8650/20⁵, маємо негативну практику окружних адміністративних судів у вигляді відмови у відкритті адміністративного провадження з висновком про те, що спори з комісіями з компенсації або уповноваженими органами — це приватно-правові спори. З цими висновками погодитись важко, тому, на жаль, маємо оскаржувати ці рішення в апеляційному порядку, втрачаючи дорожці цінні часові та фінансові ресурси (див., наприклад, постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 15.04.2025 у справі № 620/926/25⁶).

Висновок № 3:

спори з комісіями з компенсаціями та уповноваженими органами мають розглядатись за правилами адміністративного судочинства окружними адміністративними судами.

Додатково раджу підсилювати свою позицію в питаннях юрисдикції та необхідності застосування до компенсаційних спорів ЗАП посиланням на позицію Верховного Суду, висловлену у постанові від 22.11.2024 у справі № 520/34082/23⁷. Положеннями ЗАП уніфіковано підходи щодо процедури оскарження адміністративних актів, зокрема передбачено, що рішення, дії, бездіяльність, вчинені, допущені в адміністративній процедурі державної реєстрації, оскаржуватимуться в адміністративному порядку відповідно до Закону та/або **до адміністративного суду**. Розгляд і вирішення справ про адміністративну процедуру державної реєстрації — **виняткова компетенція адміністративного суду**, натомість розгляд і вирішення справ про адміністративну процедуру державної реєстрації загальними судами, господарськими судами за правилами Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України — **є порушенням принципу законності, приписів ст. 8,**

19, 55, 125 Конституції України, невиконанням приписів ЗАП, порушенням і недотриманням зобов'язань, узятих Україною перед вступом до ЄС.

ПРО ВІДПОВІДАЧІВ / ТРЕТІХ СТОРІН

Наразі комісії з компенсації у вказаній категорії спорів виробили однакові підходи захисту — вони не є юридичними особами, мають статус консультативно-дорадчого органу, а отже, на їхню думку, не наділені правосуб'єктністю та не можуть бути стороною у справі. Такою ж логікою керуються й уповноважені органи без статусу юридичної особи (виконавчі комітети).

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 4 КАС відповідач — суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача. Згідно з ч. 4 ст. 46 КАС відповідачем в адміністративній справі є суб'єкт владних повноважень, якщо інше не встановлено цим Кодексом.

⁴ Постанова Верховного Суду від 01.02.2022 у справі 640/18584/20. ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/103035273.

⁵ Постанова Верховного Суду від 16.11.2022 у справі № 320/8650/20 ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107370327.

⁶ Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 15.04.2025 у справі № 620/926/25. ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/126729086.

⁷ Постанова Верховного Суду від 22.11.2024 у справі № 520/34082/23 ЄДПСУ. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/123241615.

При цьому п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС передбачає, що суб'єкт владних повноважень — орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, орган військового управління, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг.

Незважаючи на створення виконавчим комітетом, комісія з компенсації є досить самостійною у прийнятті рішень та виконанні покладених на неї завдань.

Частиною 1 ст. 6 Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» встановлено повноваження Комісії, в силу яких вона виконує ключові завдання до прийняття рішення про надання / відмову у наданні ком-

пенсації за знищений об'єкт нерухомого майна, при цьому виконавчий комітет лише затверджує її рішення.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконавчі органи рад — органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами.

Згідно з ч. 1 ст. 11 вказаного Закону виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

Незважаючи на підконтрольність та підзвітність, виконавчі органи є відокремленими суб'єктами місцевого самоврядування.

Про те, чому комісія з компенсації та уповноважений орган належать до адміністративних органів, детально описано в розділі «Про адміністративну процедуру».

Висновок № 4:

і комісія з компенсації, і уповноважений орган можуть виступати відповідачами у справі, відсутність статусу юридичних осіб не суперечить вимогам закону, а наявність дискреційних повноважень додатково свідчить про адміністративну правосуб'єктність.

Тепер щодо статусу цих осіб. Чи варто зазначати і комісію з компенсації на рівні з уповноваженим органом (наприклад, виконавчим комітетом) співвідповідачем? Все залежить від предмета спору. Детальне вивчення повноважень цих окремих суб'єктів каже, що у разі оскарження рішення про компенсацію або про відмову в компенсації достатньо відповідачем зазначити тільки виконавчий комітет, який і затвердив рішення комісії з компенсації. Адже у разі задоволення позову виконавчий комітет має повторно розглянути рішення комісії з компенсації і вирішити питання в межах своєї дискреції: затвердити рішення або повернути для повторного розгляду. У такому випадку комісію з компенсації доречно залучати як третю особу. В інших випадках комісія з компенсації, на мою думку, має виступати відповідачем у справі.

Однак судова практика в цьому питанні неоднозначна: суди або за власною ініціативою, або шляхом

надання строку для усунення недоліків, вирішують питання про статус комісії з компенсації. З огляду на достатньо широку дискрецію адміністративного суду (вирішувати питання про коло осіб — учасників справи, вийти за межі позовних вимог, обрати інший спосіб захисту, самостійно збирати докази) не зайвим буде залучення комісії з компенсації як другого відповідача на рівні з уповноваженим органом.

ПРИКЛАДИ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

1. Чи впливає стан будинку на можливість отримання компенсації?

Коротка фабула: до початку бойових дій житловий будинок був у занедбаному стані, напівзруйнований, але він експлуатувався власником для проживання. Комісія з компенсації відмовила в компенсації.

Висновок суду: попереднє пошкодження нерухомості, що привело її в занедбаний стан, не є

підставою для відмови у наданні компенсації за зруйноване житло.

Де почитати: постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 13.08.2024 у справі № 400/3394/24⁸.

2. Чи можна долучити документи для отримання компенсації пізніше поданої заяви?

Коротка фабула: заявник подав заяву про надання компенсації без правовстановлюючих документів. Через деякий час їх було долучено, але комісія з компенсації жодного рішення не прийняла.

Висновок суду: враховуючи, що заява позивача не розглянута належним чином, суд доходить висновку про визнання протиправною бездіяльності комісії з компенсації та зобов'язання повторно розглянути заяву.

Де почитати: постанова Харківського окружного адміністративного суду від 25.12.2024 у справі № 520/29306/24⁹.

3. Чи можна скасувати рішення комісії через не своєчасний розгляд заяви?

Коротка фабула: відповідач порушив строк розгляду заяви про надання компенсації, але рішення по суті було прийнято.

Висновок суду: суд визнав протиправною бездіяльність комісії з компенсації, але нічого не зобов'язав, вказавши, що порушення строків не впливає на чинність АА, який прийнято правомірно.

Де почитати: постанова Харківського окружного адміністративного суду від 05.02.2025 у справі № 520/30466/24¹⁰.

4. Чи можна через суд отримати компенсацію в рамках компенсаційного механізму іноземцю?

Коротка фабула: позивач є громадянином Вірменії. Рішенням комісії від 22.03.2024 № 372 йому відмовлено в наданні компенсації.

Висновок суду: норми Закону не поширюються на позивача, оскільки до предмета регулювання належать правовідносини із надання компенсації за зруйноване житло саме громадянам України. При цьому позивач не обмежений у застосуванні інших способів захисту порушеного права власності.

Де почитати: постанова Донецького окружного адміністративного суду від 30.09.2024 у справі № 200/5556/24¹¹.

5. Чи можна отримати компенсацію після припинення права власності на зруйноване житло?

Коротка фабула: позивач надав правовстановлюючі документи на зруйноване майно, проте на момент розгляду комісією з компенсації питання про компенсацію в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно вже був наявний запис про припинення права власності. Рішенням комісії відмовлено в наданні компенсації.

Висновок суду: зважаючи на те, що законодавство передбачає альтернативний спосіб підтвердження права власності на знищений об'єкт, а саме: подання документа, що підтверджує право власності, або витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, суд дійшов висновку, що відмова відповідача у прийнятті заяви є безпідставною.

Де почитати: постанова Київського окружного адміністративного суду від 15.11.2024 у справі № 320/8378/24¹².

6. Чи можна отримати компенсацію за пошкоджену квартиру в багатоквартирному будинку в разі його пошкодження та не відновлення?

Коротка фабула: позивачу відмовлено в компенсації за пошкоджене майно, бо квартира знаходиться в багатоквартирному будинку, де пошкоджене також і спільне майно, яке не відновлене. В рамках судової справи неодноразово витребувались відповідні

⁸ Постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 13.08.2024 у справі № 400/3394/24. ЄДРСР. URL: reestr.court.gov.ua/Review/120979306.

⁹ Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 25.12.2024 у справі № 520/29306/24. ЄДРСР. URL: reestr.court.gov.ua/Review/124050951.

¹⁰ Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 05.02.2025 у справі № 520/30466/24. ЄДРСР. URL: reestr.court.gov.ua/Review/124945666.

¹¹ Постанова Донецького окружного адміністративного суду від 30.09.2024 у справі № 200/5556/24. ЄДРСР. URL: reestr.court.gov.ua/Review/121967435.

¹² Постанова Київського окружного адміністративного суду від 15.11.2024 у справі № 320/8378/24. ЄДРСР. URL: reestr.court.gov.ua/Review/123274039.

докази про пошкодження спільного майна, однак надані відповідачем так і не були.

Висновок суду: суд вийшов за межі позовних вимог та визнав протиправною бездіяльність відповідача, яка полягає у неналежному розгляді заяв та зобов'язав повторно розглянути заяви у спосіб, визначений Порядком надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення, затвердження постановою КМУ від 21.04.2023 № 381, та прийняти відповідне рішення.

Де почитати: постанова Харківського окружного адміністративного суду від 05.03.2024 у справі № 520/33823/23¹³.

7. Чи можна отримати компенсацію у разі, якщо відомості про право власності в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно з'явилися після руйнації?

Коротка фабула: реєстрація права власності в реєстрі з'явилася пізніше, ніж руйнація. Державна реєстрація права власності відбулась на підставі техпаспорта, виданого після прильоту. Комісія з компенсації дійшла висновку, що житло не існувало, а потерпілий є власником будівельних матеріалів, які не покриваються компенсаційними механізмами. У компенсації відмовлено.

Висновок суду: ані Закон, ані Порядок не містять умови, що компенсація надається тільки у тому випадку, якщо державну реєстрацію було проведено до пошкодження. Відсутність інформації про пошкоджений об'єкт у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно є самостійною підставою для відмови в наданні компенсації. У цій нормі йдеться саме про актуальну інформацію, тобто інформацію у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, що є достовірною на час подання заяви. На момент

звернення право було зареєстровано, тому доводи про недостовірність даних, зазначених у заяві позивача, є безпідставними.

Де почитати: постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 08.10.2024 у справі № 400/3476/24¹⁴.

8. Чи можна підтвердити ступінь руйнації житла в іншому порядку, ніж це передбачено методикою?

Коротка фабула: згідно з технічним звітом категорія руйнувань квартири встановлена як «4». Закон містить іншу градацію. Комісією з компенсації було зупинено розгляд заяви з метою отримання інформації про категорію пошкодження квартири. Після уточнення прийнято рішення про відмову, оскільки квартира не є зруйнованою, а є пошкодженою. Позивач трактує зупинення розгляду як припинення. З рішенням про відмову не згодна.

Висновок суду: доказами у справі підтверджено відсутність підстав вважати, що нерухоме майно позивачки знищено, натомість наявні підстави, що доводять зворотнє, а саме факт можливого відновлення квартири. Таким чином, відповідачами доведено законність своїх дій та безпідставність позовних вимог.

Де почитати: постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 02.05.2024 у справі № 400/15164/23¹⁵.

9. Чи можна отримати компенсацію на житло, яке перебуває у користуванні?

Коротка фабула: заявник у відповідь на адвокатський запит отримав лист-відмову у компенсації за будинок, в якому проживає більше 20 років і який було пошкоджено. Підстава відмови — заявник не є власником. Спірні будинки знаходяться в комунальній власності Народицької селищної ради та надані сім'ям, яких було відселено з зони відчуження, на основі тимчасового проживання.

¹³ Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 05.03.2024 у справі № 520/33823/23. ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/117447797.

¹⁴ Постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 08.10.2024 у справі № 400/3476/24. ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/122159531.

¹⁵ Постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 02.05.2024 у справі № 400/15164/23. ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/118823147.

Висновок суду: як вбачається з матеріалів справи, позивач не звертався до відповідача із заявою про компенсацію за пошкоджене майно. У позові він також зазначає про усне звернення до відповідача. Суд зауважує, що адвокатський запит містить вимогу про надання інформації «щодо можливості отримання компенсації» та не є заявою, в розумінні Порядку № 381 про компенсацію за пошкоджене майно. За вказаних обставин відповідачем не приймалось рішення про відмову в отриманні компенсації в рамках програми «ЄВідновлення», а було надано відповідь від 03.01.2024 на адвокатський запит від 01.01.2024. Встановлено відсутність порушеного права й інтересу позивача.

Де почитати: постанова Донецького окружного адміністративного суду від 24.01.2025 у справі № 200/8157/24¹⁶.

10. Чи можна отримати різницю розміру компенсації за різними порядками: до повномасштабного вторгнення і після?

Коротка фабула: будинок було зруйновано до 2022. Заявник отримав компенсацію в розмірі 300 000 грн згідно з вимогами чинного на той момент законодавства. Заявник хотів більше, оскільки розмір компенсації не відповідає ринковій вартості та новий компенсаційний механізм є більш справедливим.

Висновок суду: Закон не поширює свою дію на об'єкти, які зруйновані / пошкоджені до 24.02.2022. Розробка інших механізмів щодо компенсації за пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна після 24.02.2022 не свідчить про дискримінацію громадян України.

Де почитати: постанова Верховного Суду від 06.01.2025 у справі № 202/3804/22¹⁷.

¹⁶ Постанова Донецького окружного адміністративного суду від 24.01.2025 у справі № 200/8157/24. ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/124847291.

¹⁷ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.01.2025 у справі № 202/3804/22. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124265054>.

ДОРОГИ НАЗАД НЕМАЄ. ХОДИМО — Я ПОКАЖУ! АБО ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У РАЗІ СКАСУВАННЯ СУДОМ НАКАЗУ ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ

Ірина Ковальчук, адвокат,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент ГО «Академія
адміністративно-правових наук»

Микола Ковальчук, адвокат,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент ГО «Академія
адміністративно-правових наук»

Нещодавно медіапростір сколихнула новина, що 5 лютого 2025 року Верховним Судом прийнята постанова у справі № 160/2592/23, у якій суд виснував, що факт непроходження ВЛК під час призову не є підставою для звільнення з військової служби. При цьому суд зазначив, що рішення про мобілізацію, ухвалене ТЦК, вважається чинним, навіть якщо воно було прийняте з порушенням процедури. Скасування такого рішення може бути можливим, але воно не призведе до автоматичного звільнення з військової служби.

Тобто якщо військовий хоче звільнитися з військової служби, йому необхідно звертатися до суду для оскарження самого факту мобілізації, а не лише рішення про його придатність до служби. Та чи все так просто у разі скасування судом наказу про мобілізацію? Давайте розбиратися.

Питання звільнення з військової служби регулюються ст. 26 Закону України від 25.03.1992 № 2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу». Серед підстав ми знайдемо досягнення граничного віку, стан здоров'я, сімейні обставини, вирок суду, а також певні обставини, що стосуються загибелі або зникнення безвісти близьких родичів у зв'язку з військовими діями. Проте чинним законодавством не передбачена підстава для звільнення військовослужбовця та подальшого виключення зі списків частини на підставі рішення

суду (якщо це не відповідний вирок), або ж через незаконний призов територіальним центром комплектування та соціальної підтримки військовозобов'язаних громадян України для проходження військової служби. І це цілком зрозуміло, адже законодавець не може передбачити, а тим більше закріпити в законі ситуацію, коли суб'єкт владних повноважень, в нашому випадку територіальний центр комплектування та соціальної підтримки, допускає прийняття незаконного наказу про мобілізацію. Та таке стається повсякчасно.

Для прикладу, нещодавно завершена нами позитивним рішенням Хмельницького окружного адміністративного суду справа № 560/13624/24¹.

У цій справі військовозобов'язаний двічі звертався засобами поштового зв'язку до РТЦК та СП за місцем обліку з заявою про надання відстрочки від мобілізації на підставі абзацу 14 частини 1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а саме як «член сім'ї другого ступеня споріднення особи з інвалідністю I або II групи, зайняті постійним доглядом за нею (не більше одного та за умови відсутності членів сім'ї першого ступеня споріднення або якщо члени сім'ї першого ступеня споріднення самі потребують постійного догляду за висновком медико-соціальної експертної комісії чи лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я). У разі відсутності членів сім'ї першого та другого ступеня споріднення норма цього підпункту поширюється на членів сім'ї третього ступеня споріднення особи з інвалідністю I або II групи)».

До заяви було додано: нотаріально завірену копію паспорта та коду позивача; військово-обліковий документ з Резерв +; нотаріально завірену копію паспорту та коду баби позивача; нотаріально завірену копію довідки до акта огляду МСЕК; довідку ЛКК баби позивача про потребу стороннього догляду; довідку про можливість позивача бути доглядачем; нотаріально завірену копію свідоцтва про народження позивача; нотаріально завірену копію паспорта та коду матері позивача; нотаріально завірену копію свідоцтва про народження матері позивача; нотаріально завірену копію витягу з ДРАЦС про підтвердження дошлюбного прізвища матері позивача; нотаріально завірену копію свідоцтва про шлюб матері позивача; нотаріально завірену копію свідоцтва про розірвання шлюбу матері позивача; нотаріально завірену копію пенсійного посвідчення матері позивача; нотаріально завірену копію довідки про неможливість надання сторонньої допомоги матір'ю позивача; нотаріально завірену довідку про розірвання шлюбу між дідом та бабою позивача; нотаріально завірену копію заяви баби позивача.

Військовозобов'язаний двічі отримував відмову у наданні відстрочки та врешті-решт був мобілізо-

ваний згідно з наказом Хмельницького районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

У результаті розгляду судом було прийняте рішення:

— Визнати протиправним та скасувати рішення Комісії з розгляду питань надання військовозобов'язаним відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації Хмельницького районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, оформлене протоколом № 43 від 27.08.2024, про відмову у наданні Особа 1 відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

— Визнати протиправним та скасувати наказ начальника Хмельницького районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки «Про призов на військову службу під час мобілізації» № *** від 24.10.2024, в частині, що стосується Особи 1.

Зобов'язати Хмельницький районний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки прийняти рішення про надання Особі 1 відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації на підставі п. 14 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Та, як зазначалося вище, Особа 1 вже перебуває у військовій частині та знятий з обліку військовозобов'язаних. Відповідно, звернувшись з рапортом про звільнення, Особа 1 отримав відмову за відсутності відповідної підстави у ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу». Тепер клієнта очікує ще одне судове провадження щодо оскарження рішення вже військової частини.

Позитивна практика у подібних спорах вже є. Так, 03.06.2025 П'ятий апеляційний адміністративний суд постановив відмовити у задоволенні апеляційної скарги військової частини², яка намагалася оскаржити рішення Миколаївського окружного адміністративного суду у справі № 400/11496/24.

З тексту постанови суду апеляційної інстанції вбачається, що ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ІНФОРМАЦІЯ_1, Військової частини НОМЕР_1, в якому з урахуванням зміни предмета позову просить:

¹ Рішення Хмельницького окружного адміністративного суду від 12.03.2025 у справі № 560/13624/24. ЄДРСР. URL: reestr.court.gov.ua/Review/125819788.

² Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 03.06.2025 у справі № 400/11496/24. ЄДРСР. URL: reestr.court.gov.ua/Review/127880804.

— визнати протиправним та скасувати наказ начальника ІНФОРМАЦІЯ_1 від 19.11.2024 № 586 (з основної діяльності) **в частині призову та направлення ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, для проходження військової служби за мобілізацією до військової частини НОМЕР_2;**

— **зобов'язати військову частину НОМЕР_1 виключити сержанта ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, зі списків особового складу військової частини НОМЕР_1.**

В обґрунтування позовних вимог зазначається, що ОСОБА_1 на підставі наказу № 55К від 13.02.2013 прийнятий на посаду механіка товариства з обмеженою відповідальністю АГРО-ТОРГОВЕЛЬНА ФІРМА АГРО-ДІЛО. Згідно з наказом Мінагрополітики від 27.05.2024 № 1643 «Про визначення ТОВ АТФ АГРО-ДІЛО критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення, в особливий період» визначено ТОВ АГРО-ТОРГОВЕЛЬНА ФІРМА АГРО-ДІЛО (код ЄДРПОУ 36384300) критично важливим для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення, в особливий період. 4 червня 2024 року за вих. № 040624-1 ТОВ АГРО-ТОРГОВЕЛЬНА ФІРМА АГРО-ДІЛО звернулось на адресу Мінагрополітики з пропозицією щодо надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації та на період дії воєнного стану військовозобов'язаним працівникам згідно зі Списком. До вказаного Списку військовозобов'язаних, які пропонуються на бронювання на період мобілізації та на воєнний стан, було включено військовозобов'язаного працівника товариства ОСОБА_1, який значиться під порядковим № 2. Листом Міністерства оборони України № 220/6945/6 від 15.07.2024 **повідомлено, що за результатами розгляду надісланого Списку військовозобов'язаних працівників ТОВ АГРО-ТОРГОВЕЛЬНА ФІРМА АГРО-ДІЛО щодо повноти його заповнення та наявності обґрунтувань, згаданий Список військовозобов'язаних працівників погоджується.**

Наказом Мінекономіки від 23.07.2024 № 18029 «Про бронювання військовозобов'язаних» за ТОВ АТФ АГРО-ДІЛО заброньовано на період мобілізації та на воєнний час військовозобов'язаних, які працюють

у зазначеному товаристві, за списком, погодженим Міністерством оборони України. Відповідно до результату бронювання за заявою ТОВ АТФ АГРО-ДІЛО № 20240722-31425 від 22.07.2024, сформованого засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, військовозобов'язаного працівника ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, було заброньовано до 22.07.2025.

13 листопада 2024 на адресу ТОВ АТФ АГРО-ДІЛО надійшло розпорядження начальника ІНФОРМАЦІЯ_3 від 07.11.2024 № 4163 щодо оповіщення військовозобов'язаних працівників про їх виклик до ІНФОРМАЦІЯ_3. Після прибуття до ІНФОРМАЦІЯ_3, ОСОБА_1 було направлено для проходження медичного огляду ВЛК, за результатами якого його визнано придатним до військової служби в особливий період. Відповідно до витягу з наказу начальника ІНФОРМАЦІЯ_3 від 19.11.2024 № 586 (з основної діяльності) сержанта ОСОБА_1 призвано та направлено для проходження військової служби за мобілізацією до військової частини НОМЕР_2 з 19.11.2024. Таким чином, ОСОБА_1, який на момент видання начальником ІНФОРМАЦІЯ_3 наказу від 19.11.2024 № 586 (з основної діяльності), мав діючу відстрочку до 27.05.2025 та бронювання за адресою ТОВ АТФ АГРО-ДІЛО на період мобілізації та на воєнний стан, був незаконно, протиправно, без наявності для цього будь-яких передбачених законодавством підстав, призваний та направлений для проходження військової служби за мобілізацією до військової частини НОМЕР_2. Вказав, що оскаржуваний наказ начальника ІНФОРМАЦІЯ_3 про призов на військову службу під час мобілізації особи, яка має дійсну відстрочку та бронювання, є явно протиправним та незаконним, порушує права позивача, що і стало підставою для звернення до суду із цією позовною заявою.

Рішенням Миколаївського окружного адміністративного суду від 28.02.2025 позов ОСОБА_1 — задоволено³.

Судом визнано протиправним та скасовано наказ начальника ІНФОРМАЦІЯ_1 від 19.11.2024 № 586 (з основної діяльності) в частині призову та направлення ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_2, для проходження військової служби за мобілізацією до військової частини НОМЕР_2. Зобов'язано військову частину НОМЕР_1 прийняти рішення про звільнення від проходження

³ Рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 28.02.2025 у справі № 400/11496/24. ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/125513864.

військової служби ОСОБА_1 та виключити ОСОБА_1 зі списків особового складу військової частини НОМЕР_1.

Не погоджуючись із зазначеним рішенням суду першої інстанції, військова частина НОМЕР_1 подає апеляційну скаргу, в якій зазначає про порушення норм матеріального та процесуального права, неповне з'ясування обставин справи, а тому просить скасувати рішення суду першої інстанції та прийняти нове рішення, яким у задоволенні позову відмовити в повному обсязі.

В обґрунтування апеляційної скарги зазначає, що наказ начальника ІНФОРМАЦІЯ_1 (з основної діяльності) від 19.11.2024 № 586, як і наказ командира військової частини НОМЕР_1 (по стройовій частині) від 12.01.2025 № 13 є актами індивідуальної дії. Вказує, що чинним законодавством не передбачена підстава для звільнення військовослужбовця та подальшого виключення зі списків частини на підставі рішення суду (якщо це не відповідний вирок), або ж через незаконний призов територіальним центром комплектування та соціальної підтримки військовозобов'язаних громадян України для проходження військової служби. Також зазначає, що зобов'язання військової частини НОМЕР_1 звільнити Позивача з військової служби та виключити зі списків особового складу частини виходить за межі правовідносин між Відповідачем й ОСОБА_1 щодо порядку його призову на військову службу під час мобілізації, яка є предметом розгляду в цій справі.

Проте, задовольняючи позовні вимоги, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що позивач не може нести відповідальність за належність доведення до відповідача інформації про відстрочку від призову, позаяк така процедура залежна від комунікації між підприємством, де працює позивач, а не від дій позивача, а тому прийшов до висновку, що наказ начальника

ІНФОРМАЦІЯ_3 про призов на військову службу під час мобілізації від 19.11.2024 № 586 в частині призову на військову службу під час мобілізації ОСОБА_1 до військової частини НОМЕР_2 є протиправним та підлягає скасуванню.

Водночас вказано, що хоч Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу» не передбачено такої підстави для звільнення з військової служби, як незаконна мобілізація, проте проходження військової служби є безпосереднім наслідком від наказу про мобілізацію, а отже, з метою ефективного захисту порушеного права позивача та повного його відновлення буде зобов'язання військової частини НОМЕР_1 в особі командира цієї в/ч ухвалити рішення про звільнення позивача від проходження військової служби та виключення його зі списків особового складу.

Варто зазначити, що законопроект № 13345 про внесення зміни до ч. 4 ст. 26 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо звільнення з військової служби за рішенням суду зареєстровано у Верховній Раді⁴. Законопроектом пропонується у разі визнання судом процедури мобілізації протиправною звільняти особу з військової служби. Таким чином, пропонується вирішити прогалину в законодавстві, з якою стикнулися адміністративні суди, коли особу було мобілізовано з порушеннями, які встановив суд та ухвалив рішення про визнання наказу про мобілізацію протиправним.

Станом на дату публікації статті законопроект № 13345 направлено на розгляд Комітету Верховної Ради України.

Проте, на нашу думку, проблема в цьому питанні залишатиметься до тих пір, поки ТЦК та військові частини не будуть укомплектовані кваліфікованими юристами, які не боятимуться приймати рішення, та поки не буде реальної практики притягнення до відповідальності осіб за протиправну мобілізацію.

⁴ Див.: Проект Закону про внесення зміни до частини четвертої статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо звільнення з військової служби за рішенням суду. URL: itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/56533.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТСМЕНІВ У СПОРАХ про порушення антидопінгових правил

Ганна Гніздовська, адвокатка, к. ю. н., керуюча партнерка АО «Юріс Феррум», заступниця голови Апеляційної антидопінгової комісії НАДЦ, членкиня Палати з вирішення спорів УАФ, членкиня Комітету зі спортивного права Ради адвокатів Одеської області

За останні роки значно зросла кількість справ, у яких українські спортсмени стали учасниками дисциплінарних проваджень з питань допінгу. Метою цієї публікації є окреслення ключових аспектів правового захисту спортсмена в антидопінговій справі: від особливостей доказування і стандартів вини — до практики розгляду та ролі адвоката.

Матеріал ґрунтується як на нормах Всесвітнього антидопінгового кодексу, так і на положеннях чинного українського законодавства, а також на практичному досвіді авторки як членкині Апеляційної антидопінгової комісії Національного антидопінгового центру України.

ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ ДОПІНГУ ТА ЙОГО ВИДІВ

У чинному законодавстві України поняття допінгу в спорті має чітке нормативне визначення, закріплене у Законі України від 13.12.2022 «Про антидопінгову діяльність у спорті»¹. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 цього Закону допінг у спорті — це випадок порушення одного або **кількох антидопінгових правил**.

Види порушень антидопінгових правил законодавчо визначені у Законі про антидопінгову діяльність. Він охоплює як фактичне вживання або наявність заборонених речовин в організмі спортсмена, так і ширший спектр дій, що можуть впливати на добросовісність допінг-контролю. До порушень належать, зокрема, використання заборонених методів, втручання у процедури тестування, розповсюдження, володіння, співучасть, а також порушення обов'язків щодо надання інформації чи співпраці з відстороненими особами.

Такий підхід узгоджується з положеннями **Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА**² (редакція 2021 р.), згідно з яким допінг трактується як **вчинення одного або кількох порушень антидопінгових правил**, визначених у ст. 2.1 — 2.11 Кодексу. Зміст цих статей охоплює ті самі ключові аспекти, що й українське законодавство, забезпечуючи відповідність національного підходу міжнародним стандартам.

Таким чином, як на національному, так і на міжнародному рівнях поняття допінгу виходить за межі виключно вживання заборонених речовин. Воно включає широкий спектр дій — від ухилення від тестування до перешкоджання реалізації антидопінгової політики.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА СТРУКТУРА АНТИДОПІНГОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

На міжнародному рівні координацію боротьби із допінгом здійснює Всесвітнє антидопінгове агентство³, яке встановлює глобальні стандарти у сфері

¹ Далі за текстом — Закон про антидопінгову діяльність.

² Далі за текстом — Кодекс ВАДА.

³ Далі за текстом — ВАДА.

протидії допінгу, включно з прийняттям Кодексу ВАДА, щорічним оновленням переліків заборонених речовин і методів, а також акредитацією антидопінгових лабораторій і моніторингом діяльності національних антидопінгових організацій.

В Україні відповідно до Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті» функції національної антидопінгової організації виконує **Національний антидопінговий центр**⁴, який уповноважений реалізовувати антидопінгову політику відповідно до вимог ВАДА.

У межах НАДЦ діють кілька спеціалізованих органів, які забезпечують реалізацію прав спортсменів та інших осіб, залучених до спорту, у випадках порушення антидопінгових правил:

Дисциплінарна антидопінгова комісія⁵ та Апеляційна антидопінгова комісія⁶

Ці комісії створюються **Номінаційним комітетом** з метою забезпечення об'єктивного та неупередженого розгляду справ про порушення антидопінгових правил. Вони функціонують як незалежні органи першої (далі — ДАК) та апеляційної (далі — ААК) інстанції.

Члени ДАК та ААК обирають зі свого складу голову комісії, який формує **колегії з розгляду конкретних справ**⁷. Колегія проводить засідання, які можуть бути відкритими або закритими залежно від волевиявлення спортсмена та антидопінгової організації. Рішення колегії ухвалюються **більшістю голосів** і можуть бути оприлюднені з урахуванням вимог щодо захисту персональних даних.

Такий підхід дозволяє забезпечити реалізацію права на справедливий розгляд справи, як це передбачено Кодексом ВАДА, і гарантує ефективний правовий механізм для оскарження або захисту в межах національної юрисдикції.

Комітет з терапевтичного використання⁸

Окрему функцію у системі НАДЦ виконує **Комітет з терапевтичного використання**, який відповідає за розгляд заяв спортсменів про надання дозволу

на застосування заборонених речовин або методів з медичних підстав.

Комітет складається з **п'яти фахівців у галузі охорони здоров'я**, які мають досвід лікування спортсменів та глибокі знання в клінічній, спортивній і практичній медицині. Рішення Комітету ухвалюються більшістю голосів на засіданнях, які є правомочними за участю щонайменше двох третин складу.

У цілому, організаційна модель антидопінгової системи в Україні відповідає вимогам Кодексу ВАДА та побудована на принципах незалежності, спеціалізації та забезпечення процесуальних гарантій для спортсменів.

З правової точки зору, це дозволяє говорити про наявність ефективної квазісудової структури з повноваженнями щодо розгляду дисциплінарних справ, яка має подібні риси до органів спортивного арбітражу.

Роль Спортивного арбітражного суду⁹ у вирішенні антидопінгових спорів.

У контексті міжнародного спорту ключову роль у вирішенні спорів, пов'язаних із порушенням антидопінгових правил, відіграє **Спортивний арбітражний суд (CAS, м. Лозанна, Швейцарія)**. До CAS можуть звертатися як спортсмени, так і національні чи міжнародні федерації, антидопінгові організації, а також ВАДА здебільшого після завершення національного процесу оскарження (зокрема, після рішень апеляційної антидопінгової комісії).

Рішення CAS є остаточними та обов'язковими до виконання, а його практика має **прецедентне значення**, оскільки часто використовується як орієнтир у національних справах, у тому числі в діяльності антидопінгових органів в Україні.

Окремі рішення ДАК НАДЦ можуть бути безпосередньо оскаржені до CAS, тоді як усі рішення ААК НАДЦ підлягають оскарженню до CAS у встановленому порядку.

Саме CAS напрацьовує ключові підходи до оцінки добросовісності спортсмена, рівня його провини, належності доказів та пропорційності санкцій, формуючи

⁴ Далі за текстом — НАДЦ.

⁵ Далі за текстом — ДАК.

⁶ Далі за текстом — ААК.

⁷ Закон України «Про антидопінгову діяльність у спорті» від 13.12.2022. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-20#n241.

⁸ Далі за текстом — КТВ.

⁹ Далі за текстом — CAS.

тим самим єдину правову позицію у сфері антидопінгової відповідальності.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ У СПОРАХ ЩОДО ПОРУШЕННЯ АНТИДОПІНГОВИХ ПРАВИЛ

У спорах про порушення антидопінгових правил діє ключовий принцип, визнаний у міжнародному праві, — **принцип суворої відповідальності (Strict Liability)**. В антидопінговому законодавстві суть вказаного принципу полягає в тому, що спортсмен несе особисту відповідальність за наявність забороненої речовини у його організмі, незалежно від вини, наміру, недбалості чи джерела потрапляння такої речовини¹⁰.

Цей підхід прямо закріплено у Кодексі ВАДА та неодноразово підтверджений у рішеннях **CAS**, зокрема у справі *Puerta v. ITF* (CAS 2006/A/1025) і *Knauss v. FIS* (CAS 2005/A/847). Визнання факту порушення не залежить від суб'єктивної оцінки поведінки спортсмена, що суттєво відрізняє такі справи від кримінального чи цивільного провадження.

Розподіл доказового тягаря

Процесуальне навантаження сторін у справах щодо порушення антидопінгових правил є асиметричним, оскільки кожна сторона доводить різні аспекти правової позиції та застосовує різні стандарти доказування:

1. Антидопінгова організація (АДО), зокрема НАДЦ або відповідна міжнародна федерація, зобов'язана **довести сам факт порушення** (наприклад, наявність забороненої речовини у пробі, факт відмови від тестування, порушення порядку надання інформації про місцезнаходження тощо) **до рівня «комфортного переконання» (comfortable satisfaction)**¹¹.

Цей стандарт є **вищим за «баланс імовірностей» (balance of probabilities)**, притаманний цивільному процесу, але **нижчим за «поза розумним сумнівом» (beyond reasonable doubt)**, який застосовується у кримінальному судочинстві.

2. Спортсмен, у разі встановлення факту порушення, має право представити свої докази на захист, доводячи:

— відсутність вини або суттєву необережність (для пом'якшення або уникнення санкції);

— або доводячи право на **терапевтичне використання** відповідної речовини.

У цьому випадку застосовується **стандарт «балансу імовірностей»**, тобто спортсмен повинен переконати трибунал або CAS, що його версія більш імовірна, ніж протилежна.

Таким чином, наявність у пробі забороненої речовини автоматично запускає юридичний механізм презумпції порушення, а обов'язок спростування покладається на спортсмена.

АЛГОРИТМ ЗАХИСТУ СПОРТСМЕНА У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ АНТИДОПІНГОВИХ ПРАВИЛ

Захист спортсмена у спорах щодо порушення антидопінгових правил — це комплексна правова діяльність, що поєднує елементи спортивного, медичного та міжнародного права. Важливою є участь адвоката вже на ранніх етапах — починаючи із моменту повідомлення про потенційне порушення. Від своєчасної та професійної побудови захисної стратегії часто залежить не лише обсяг санкцій, а й можливість уникнення відповідальності у виняткових випадках.

Конкретна тактика захисту визначається залежно від обставин справи: характеру порушення, доказової бази, стадії провадження та статусу спортсмена. Водночас практичний досвід дозволяє виокремити типові етапи реагування, які повторюються у більшості дисциплінарних процедур.

Після отримання повідомлення **про несприятливий аналітичний результат (Adverse Analytical Finding)** адвокату доцільно:

— **перевірити дотримання процедур відбору проб** відповідно до Міжнародного стандарту для тестування і розслідувань (ISTI) та Міжнародного стандарту для лабораторій (ISL), зокрема: чи була правильна ідентифікація спортсмена; чи не було порушень при транспортуванні, зберіганні чи пломбуванні проб; чи не було конфлікту інтересів у персоналу, що здійснював відбір;

— **наполягати на отриманні повного лабораторного пакета документів проби А**, зокрема ланцюга зберігання проб, хроматограм, аналітичних висновків, які дозволяють оцінити надійність аналізу.

¹⁰ Всесвітній Антидопінговий Кодекс (редакція 2021 року). URL : wada-ama.org//

¹¹ Всесвітній Антидопінговий Кодекс (редакція 2021 року). Там само.

— оцінити наявність або можливість оформлення TUE (дозволу на терапевтичне використання), якщо вживання речовини було зумовлено медичними показаннями;

— започаткувати незалежне розслідування джерела речовини, у тому числі аналіз: медикаментів, які вживав спортсмен, БАДів, потенційного харчового чи контактного забруднення, хвороб тощо.

Після отримання результатів аналізу проби А спортсмен має право подати запит на відкриття проби В. Однак доцільність такого кроку залежить від загальної стратегії захисту, тому на цьому етапі рекомендовано спочатку визначити правову позицію, оцінити можливі ризики та лише після цього ухвалювати рішення щодо відкриття проби В.

Окрім того, спортсмен має право подати письмові пояснення та докази, які можуть стати основою для формування подальшої процесуальної позиції.

На цьому етапі доцільно:

— підготувати узгоджені з медичними фахівцями письмові пояснення спортсмена щодо обставин виявлення забороненої речовини;

— зібрати та систематизувати відповідні докази (медичні довідки, рецепти, виписки, упаковки або інструкції до препаратів, експертні висновки лікарів або токсикологів тощо).

Саме на цьому етапі часто формується підґрунтя для подальшої **кваліфікації порушення як ненавмисного (без вини) або вчиненого внаслідок незначної необережності**.

Ефективна правова позиція вимагає не лише знання антидопінгових процедур та стандартів доказування, а й здатності інтегрувати медичні, наукові й регуляторні аспекти в єдину стратегію. Юридичний супровід у таких справах часто є вирішальним для мінімізації наслідків або уникнення санкцій.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ФУТБОЛЬНИХ КЛУБІВ

Олег Кулик, секретар Комітету НААУ з питань господарського права та процесу, адвокат адвокатського об'єднання «Цулаїя, Горбатенко та партнери», к. ю. н.

Статтю присвячено особливостям захисту прав і законних інтересів футбольних клубів. Зроблено висновок про те, що такі особливості проявляються в можливості реалізації права на судовий захист (що більш характерно відносинам у сфері господарювання) і широкому інструментарії альтернативних способів вирішення спорів, характерних для сфери футболу: третейський суд (Спортивний арбітражний суд при Національному олімпійському комітеті України), квазіарбітражні органи футбольного правосуддя УАФ (Контрольно-дисциплінарний комітет; Апеляційний комітет; Палата з вирішення спорів) та Спортивний арбітражний суд у м. Лозанна, Швейцарія. Крім того, слід враховувати практично повну відсутність законодавчої основи у сфері футболу, яка компенсується актами локального (нормативного) саморегулювання в галузі — насамперед правилами і регламентами УАФ та ФІФА.

Українська асоціація футболу¹, а також низка футбольних клубів мають статус критично важливих для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період², що свідчить про важливість футбольного клубу не тільки для спортивних змагань, але й для функціонування економіки України. Футбольний клуб є юридичною особою зі статусом суб'єкта господарювання, створеною з метою участі в змаганнях з футболу під егідою або санкціонованих УАФ³. Мета участі футбольного клубу у змаганнях та досягнення спортивних результатів є превалюючою, і все ж виникає питання співвідношення з метою діяльності «класичного» суб'єкта господарювання, для якого першочерговою метою є отримання прибутку. Подвійна мета не залишається декларативним положенням, а обумовлює особливості захисту прав і законних інтересів футбольних клубів, що проявляється в додатково-

му інструментарії способів вирішення спорів, не характерних «класичному» суб'єкту господарювання.

Футбольний клуб, зазвичай, сприймається лише в контексті його участі у спортивних змаганнях. Разом з тим аналіз інформації з офіційного вебсайту Відділу з атестації футбольних клубів УАФ підтверджує, що всі клуби є юридичними особами, які функціонують в організаційно-правовій формі, як правило, товариства з обмеженою відповідальністю. Подекуди можуть зустрічатися приватні акціонерні товариства⁴. Вочевидь, усі з них є суб'єктами господарювання.

Л. І. Заїченко вважає, що діяльність спортивного клубу спрямовується на отримання спортивних досягнень, а також використання майна, надання послуг та виробництво товарів спортивного призначення з метою отримання прибутку або досягнення соціальних результатів без такої мети⁵. О. В. Кантаєва

¹ Далі за текстом — УАФ.

² Мінспорту надало УАФ і ФК «Кривбас», «Дніпро-1», «Динамо Київ», «Оболонь», «Шахтар» статус критично важливих в особливий період. Інтерфакс-Україна. URL: interfax.com.ua/news/sport/979077.html.

³ Регламент Чемпіонату України з футболу серед команд клубів Української Прем'єр-Ліги сезону 2024/25. URL: upl.ua/uploads/2501/ui2eo8kKVUrQwPhgi_TEcBXJ1fX3ad2u.pdf.

⁴ Ліцензування футбольних клубів. Відділ з атестації футбольних клубів. URL: fcl.ua.ua.

⁵ Заїченко Л. І. Спортивний клуб в системі господарсько-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 5-6. dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9998.

та Н. М. Батищева зазначили, що господарська діяльність футбольного клубу відображається у специфічній системі бухгалтерського обліку, основним об'єктом якого виступає людський капітал — футболіст. Крім того, футбольний клуб може бути об'єктом купівлі-продажу, вартість якого буде залежати від спортивних здобутків, а не активів клубу як суб'єкта господарювання⁶.

Отже, футбольні клуби створюються як для досягнення спортивних результатів у змаганнях з футболу й здійснення спортивної діяльності, так і для здійснення господарської (підприємницької) діяльності з метою отримання прибутку.

Оскільки футбольний клуб є повноцінним учасником відносин у сфері господарювання, то слід зазначити, що традиційним способом захисту прав і законних інтересів таких суб'єктів прийнято вважати право на судовий захист, що залишається актуальним і реалізується на практиці. Наприклад, у випадку відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Спортивний клуб «Дніпро-1» за заявою ініціюючого кредитора ТОВ «Футбольний клуб «Шахтар» (Донецьк)» (ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 12.03.2025 у справі № 904/937/25)⁷.

Проте варто детальніше зупинитися на особливостях захисту прав та інтересів футбольних клубів саме як учасників відносин у сфері футболу, що має чимало особливостей. Так, у сфері футболу практично повністю відсутня законодавча основа, яка компенсується наявністю актів локального (нормативного) саморегулювання в галузі. Ці акти, зі свого боку, передбачають широкі можливості для використання альтернативних способів вирішення спорів для захисту прав і законних інтересів.

Це обумовлює врахування: по-перше, актів локального (нормативного) саморегулювання (наприклад, Регламент Чемпіонату України з футболу серед команд

клубів Української Прем'єр-Ліги сезону 2024/25 УАФ тощо); по-друге, напрацьованих практикою правил вирішення спорів.

Так, в Україні утворений Спортивний арбітражний суд при Національному олімпійському комітеті України — постійно діючий третейський суд, якому підвідомчі справи щодо господарських та інших інтересів суб'єктів спорту та фізичної культури (зокрема, дисциплінарні спори, спори, пов'язані з порушенням спортсменами етичних норм та правил Fair Play; спори щодо спонсорських контрактів; спори, що виникають зі статутів, регламентів спортивних федерацій), у випадках, коли сторони вирішили передати відповідні спори на його розгляд⁸. Проте О. М. Залізко та В. С. Данильченко стверджують, що цей третейський суд повноцінно не функціонує і спортивні спори, натомість, розглядаються квазіарбітражними органами спортивних організацій⁹.

Щодо таких квазіарбітражних органів, то відповідно до ст. 4 Дисциплінарних правил УАФ усі спори чи розбіжності, які виникають у межах дії цих правил, статутних і регламентних документів, рішень органів управління УАФ (членів УАФ) підлягають вирішенню виключно в органах здійснення футбольного правосуддя УАФ, органах здійснення футбольного правосуддя членів УАФ, уповноважених розглядати справи та приймати рішення стосовно порушень норм статутних і регламентних документів та застосовувати дисциплінарні санкції відповідно до Дисциплінарних правил УАФ), а також у Спортивному арбітражному суді (Court of Arbitration for Sport, CAS) як останній інстанції¹⁰. Органи здійснення футбольного правосуддя членів УАФ у межах делегованих УАФ повноважень розглядають справи, не пов'язані з діяльністю у професіональному футболі (ч. 3 ст. 27 Дисциплінарних правил УАФ)¹¹, а тому такі органи детальніше не розглядаються в цій статті.

⁶ Кантаєва О. В., Батищева Н. М. Місце спорту в соціально-економічних відносинах: особливості діяльності професійного футбольного клубу як суб'єкта господарювання. Вісник Житомир. держав. технологічного університету. 2011. № 4(58). С. 229. URL: eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4317/226.pdf?sequence=1.

⁷ Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 10.03.2025 у справі № 904/937/25. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/125708158.

⁸ Спортивний арбітражний суд при НОК України. Національний олімпійський комітет України. URL: noc-ukr.org/about/structures/sportivniy-arbitrazhniy-sud/.

⁹ Залізко О. М., Данильченко В. С. Особливості правового статусу спортивних федерацій в Україні. Економіка. Фінанси. Право. 2023. № 7. С. 109. URL: doi.org/10.37634/efp.2023.7.22.

¹⁰ Дисциплінарні правила Української асоціації футболу. 2024. URL: [uaf.ua/files/ДП-УАФ-2024\(v2\).pdf](http://uaf.ua/files/ДП-УАФ-2024(v2).pdf).

¹¹ Дисциплінарні правила Української асоціації футболу. 2024. URL: [uaf.ua/files/ДП-УАФ-2024\(v2\).pdf](http://uaf.ua/files/ДП-УАФ-2024(v2).pdf).

Органами здійснення футбольного правосуддя УАФ є: 1) контрольно-дисциплінарний комітет (КДК) як орган першої інстанції та 2) апеляційний комітет (АК) як орган другої інстанції (ч. 2 ст. 27 Дисциплінарних правил УАФ).

Так, у ч. 3 ст. 29 Дисциплінарних правил УАФ визначено, що до виключної компетенції КДК як органу першої інстанції належать питання щодо: вирішення справ щодо порушення статутних, регламентних документів, Правил гри IFAB та цих Правил, якщо це не належить до юрисдикції іншого органу; встановлення фактів, що мають юридичне значення; відкриття та розгляду за власною ініціативою дисциплінарних проваджень і застосування дисциплінарних санкцій за порушення, не помічені офіційними особами матчу, про які стало відомо КДК УАФ із загальнодоступних джерел; перегляду правових наслідків рішення арбітра, прийнятого з очевидною помилкою, за умови надання висновку Комітетом арбітрів УАФ (Комісією); подовження відсторонення на матч, автоматично обумовленого вилученням з поля; застосування додаткових дисциплінарних санкцій (крім персонального покарання, що застосовується арбітром); затвердження мирових угод, укладених сторонами з метою врегулювання спору; поширення санкцій, прийнятих органами здійснення футбольного правосуддя членів УАФ на всі змагання під егідою УАФ.

Розгляд апеляційних скарг на рішення КДК, як це передбачено у ст. 31 Дисциплінарних правил УАФ, здійснює АК.

Крім того, серед квазіарбітражних органів вирішення спорів потрібно звернути увагу на орган, який прямо не належить до органів здійснення футбольного правосуддя, але розглядає спори в цій сфері і в Статуті УАФ його діяльність регламентується у розділі XI «Здійснення футбольного правосуддя»¹², — Палату з вирішення спорів УАФ.

Згідно зі ст. 1 відповідного регламенту Палата з вирішення спорів УАФ — незалежна, утворена згідно з вимогами ФІФА (*прим. Міжнародна федерація футбо-*

лу (Fédération internationale de football association, FIFA)) інстанція з розгляду та вирішення спорів, що виникають між суб'єктами футболу¹³. Палата має виключну компетенцію щодо вирішення спорів між футболістами, тренерами, які стосуються питань працевлаштування і контрактних спорів, що виникають із трудових правовідносин; спорів між клубами з питань виконання трансферних зобов'язань; питань визначення розміру та виплати компенсації за підготовку футболістів та за механізмом солідарності; спорів, що виникають із договорів на спортивну підготовку футболіста; спорів за участю посередників (агентів), як це визначено регламентними нормами УАФ тощо (ч. 2 ст. 33 Дисциплінарних правил УАФ). Наприклад, між ГО «Футбольний клуб «Каскад» і ТОВ «Футбольний клуб «Динамо» Київ» був спір стосовно виплати компенсації за підготовку футболіста, в якому Палата з вирішення спорів УАФ прийняла на користь відповідача рішення від 30.10.2024 у справі № 371/07/2024.

Рішення, прийняті АК та Палатою з вирішення спорів, можуть бути оскаржені після вичерпання всіх внутрішніх засобів правового захисту до CAS у м. Лозанна, Швейцарія (ч. 2, 3 ст. 34 Дисциплінарних правил УАФ)¹⁴. Як зазначають О. Попов та співавтори, положення міжнародних договорів та угод, на підставі яких національні федерації спорту інтегруються в міжнародні спортивні організації (МОК, ФІФА, УЄФА, ФІБА, АТП, ВТА й інші), визначають обов'язок таких федерацій закріплювати у своїх статутах та регламентах правила про спеціальних порядок вирішення спортивних спорів і визнавати юрисдикцію CAS як останньої інстанції¹⁵.

На практику CAS слід звертати особливу увагу, адже трапляються випадки, коли в умовах дотримання норм українського законодавства і відсутності претензій з боку УАФ клуби можуть допускати порушення з позиції ФІФА й порушувати практику CAS.

Серед таких питань можливо навести приклад концепції спортивного правонаступництва, наприклад, у справі № 2023/A/9809 Футбольний клуб «Карпати» проти ФІФА, Cristóbal Márquez Crespo та Футбольного

¹² Статут ГС «Українська асоціація футболу» в ред. від 17.05.2019. URL: uaf.ua/files/biblioteka/Статут-УАФ.pdf.

¹³ Регламент Палати з вирішення спорів Української асоціації футболу. 2024. uaf.ua/files/Регламент-Палати-з-вирішення-спорів-УАФ-зі-змінами-від-21-01-2025-року.pdf.

¹⁴ Дисциплінарні правила Української асоціації футболу. 2024. URL: [uaf.ua/files/ДП-УАФ-2024\(v2\).pdf](http://uaf.ua/files/ДП-УАФ-2024(v2).pdf).

¹⁵ Попов О., Гавришко С., Будкевич Г. Проблематика визначення юрисдикції спорів, що виникають у сфері професійного спорту: огляд правових позицій Верховного Суду. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2023. № 2 (62). С. 19. URL: doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-10-21.

клубу «Карпати Галич», яка слухалася у CAS, де встановлювався факт спортивного правонаступництва Футбольного клубу «Карпати» з міста Львова з однойменним клубом, який раніше виступав в Українській Прем'єр-Лізі та фактично припинив участь у спортивних змаганнях через неможливість виконати свої фінансові зобов'язання. У вищезгаданій справі CAS підтвердив, що новий клуб публічно позиціонує себе як «Карпати Львів» і перейняв логотип та командні кольори первісного клубу. Крім того, за допомогою своїх акаунтів на різних соціальних платформах та офіційного вебсайту новий клуб привласнив спортивну історію та досягнення первісного клубу, які тепер подаються як частина історії нового клубу, незважаючи на те, що останній був створений лише нещодавно. До того ж було встановлено, що новий клуб використовує той самий стадіон і працевлаштував сім осіб, які раніше працювали на первісний клуб. З огляду на вищезазначене CAS підтвердив, що новий клуб перейняв всі елементи, які вказують на безперервність діяльності футбольного клубу «Карпати Львів», визнавши факт спортивного правонаступництва¹⁶.

Таким чином, відсутність юридичного оформлення правонаступництва між первісним і новим клубом чи навіть відсутність будь-якого формального зв'язку між ними взагалі ще не означає, що надалі не буде визнаний факт спортивного правонаступництва, і тоді до нового футбольного клубу перейдуть усі зобов'язання

його попередника. Наведене свідчить про важливість організації господарської діяльності футбольного клубу на належному рівні, адже створення нової юридичної особи, що містить аналогічні відмінні риси з попередньою юридичною особою — футбольним клубом з великою ймовірністю буде визнано спортивним правонаступництвом і CAS перекладе на новий клуб увесь фінансовий тягар попереднього.

Отже, футбольний клуб створюється як для досягнення спортивних результатів у змаганнях із футболу і здійснення спортивної діяльності, так і для здійснення господарської (підприємницької) діяльності з метою отримання прибутку. Тому особливості захисту прав та інтересів футбольного клубу проявляються в можливості реалізації права на судовий захист (що більш характерно відносно у сфері господарювання) і широкому інструментарії альтернативних способів вирішення спорів, характерних для сфери футболу: третейський суд (Спортивний арбітражний суд при Національному олімпійському комітеті України), квазіарбітражні органи футбольного правосуддя УАФ (Контрольно-дисциплінарний комітет; Апеляційний комітет; Палата з вирішення спорів) та Спортивний арбітражний суд у м. Лозанна, Швейцарія. Крім того, слід враховувати практично повну відсутність законодавчої основи у сфері футболу, яка компенсується актами локального (нормативного) саморегулювання в галузі — насамперед правилами і регламентами УАФ та ФІФА.

¹⁶ Arbitral award of Court of Arbitration for Sport, 18th of July, 2024. CAS 2023/A/9809. URL. [sennferrero.com/wp-content/uploads/2024/10/CAS-2023-A-9809-Karpaty-FC-v.-FIFA-Cristobal-Marquez-Crespo-and-FC-Karpaty-Halych.pdf](https://www.sennferrero.com/wp-content/uploads/2024/10/CAS-2023-A-9809-Karpaty-FC-v.-FIFA-Cristobal-Marquez-Crespo-and-FC-Karpaty-Halych.pdf).

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕУСТОЙКИ У СВІТЛІ КАРДИНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Олег Печений, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к. ю. н., член Науково-консультативної ради при Верховному Суді

Проблематика відповідальності за порушення зобов'язання, його забезпечення неустойкою була і залишається актуальною як для теорії, так і для юридичної практики. При цьому зміни чинного законодавства, нестабільність судової практики, мінливість позицій вищих судових інстанцій породжують підвищену увагу до аналізу питань, пов'язаних із відповідальністю за порушення зобов'язань.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО НЕУСТОЙКУ ТА ЇЇ ФОРМИ

Практичні аспекти відповідальності за порушення зобов'язання у формі неустойки є предметом численних судових справ і узагальнень.

Водночас останнім часом відбулися кардинальні зміни законодавства, які істотно вплинуть на застосування, обчислення і зниження неустойки.

Неустойка є забезпечувальною конструкцією зобов'язального права, але використовується законодавцем багатфункціонально, як вид забезпечення виконання зобов'язання (ч. 1 ст. 546 Цивільного кодексу України¹), як один з правових наслідків його порушення (п. 3 ст. 611 ЦК), як форма відповідальності.

Неустойка встановлюється договором, який виступає підставою виникнення права на неустойку.

Відповідно до ст. 550 ЦК підтверджує спрощений характер застосування неустойки, право на яку не пов'язується із збитками кредитора, що дозволяє кредитору заявити вимогу про стягнення неустойки лише за фактом порушення зобов'язання боржником.

Стягнення кредитором неустойки означає покладення на боржника, крім обов'язку виконати порушене зобов'язання, додаткового майнового обов'язку — сплатити на користь кредитора певну грошову суму або передати певне майно (рухоме чи нерухоме). Неустойка, будучи видом цивільно-правової відповідальності, стягується тільки за сам факт порушення зобов'язання². Така теоретична та законодавча модель підвищує попит на конструкцію неустойки у договірних відносинах.

Залежно від способу обчислення неустойка існує у формі штрафу й пені. *Штрафом* є неустойка, що обчислюється у твердій сумі, тобто відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. *Пенею* є неустойка, яка обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання, нараховується *періодично*. За змістом ст. 549 ЦК неустойка існує не як така, *per se*, а лише у формі штрафу чи пені. Це мають враховувати сторони при складанні договорів і включенні до їх змісту положень про неустойку.

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Цивільне право України (Частина Особлива): підручник / Л. М. Баранова, О. О. Біляєв, В. І. Борисова та ін.; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2025. С. 68-69.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕУСТОЙКИ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ СКАСУВАННЯМ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Важливим етапом у розвитку і динаміці законодавства про неустойку, її правового регулювання є Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» (Закон № 4196-IX), яким Господарський кодекс України³ визнано таким, що втратив чинність.

Зокрема, втратили чинність норми ГК, що визначали розмір штрафних санкцій (ст. 231 ГК) і порядок їх застосування (ст. 232 ГК).

Відповідно до ч. 4 ст. 17 Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» положення абз. 3 ч. 2 ст. 231 ГК в частині стягнення штрафу в розмірі 7 відсотків вартості товарів (робіт, послуг), з яких допущено прострочення виконання зобов'язання, *не застосовується* до виконавців державних контрактів (договорів) з оборонних закупівель, які виконуються у період дії правового режиму воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-IX, та не завершені на день набрання чинності цим Законом.

Слід звернути увагу, що скасовано норму ч. 6 ст. 232 ГК, відповідно до якої нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Необхідно відмітити, що втратила чинність норма ст. 232 ГК про співвідношення неустойки і збитків, коли збитки застосовуються і відшкодовуються у частині, не покритій санкціями (пенею). На необґрунтованість такого підходу про співвідношення неустойки і збитків нами вже зверталася увага та було вказано на відсутність мотивів існування спеціальної норми ст. 232 ГК⁴.

Цим же Законом обмеження у застосуванні розміру неустойки у формі пені перенесено із скасованого ГК до ЦК, частину третю статті 549 доповнено абзацом другим такого змісту:

«Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити на користь кредитора пеню в розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня. Договором може бути визначено менший розмір пені».

За проведеними змінами, це обмеження стосується усіх договорів і грошових зобов'язань, незалежно від виду та суб'єктного складу. Тобто обмеження пені розміром подвійної облікової ставки Національного банку України стосується не тільки договорів і грошових зобов'язань господарського характеру, а й всіх інших, наприклад, кредитних договорів за участю фізичних осіб, зокрема споживчого кредитування.

Відповідно до ч. 3 ст. 549 ЦК обмеження у нарахуванні стосується лише неустойки у формі пені, а не штрафу.

Закон виходить із диспозитивного характеру аналізованої норми, надавши сторонам можливість визначити у договорі розмір неустойки менший, ніж визначено законом. У випадку, коли у договорі розмір пені більший, ніж у ч. 3 ст. 549 ЦК, стягненню в судовому порядку підлягає пеня у розмірі, визначеному цією статтею.

Законодавець вказує на обов'язок сплати пені у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня. Це формулювання слід розуміти так, законом обмежується *загальний розмір* неустойки за відповідний період, а не розмір пені, яка нараховується за день чи місяць прострочення.

При застосуванні внесених змін до ЦК слід звернути увагу на істотні недоліки юридичної техніки Закону України від 09.01.2025 № 4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Цим Законом внесені зміни не тільки до ст. 549 ЦК, а й до інших його статей. Однак як це узгоджується із ч. 2 ст. 4 ЦК, відповідно до вимог якої зміни до Кодексу можуть вноситися **виключно**

³ Далі за текстом — ГК.

⁴ Цивільний і господарський кодекси: 2004-2014 р. р.: Монографія / І. В. Спаси́бо-Фа́теева, В. І. Крат, Ю. В. Мица та ін. За заг. ред. І. В. Спаси́бо-Фа́теевої. Х.: Право, 2014. С. 166.

законами про внесення змін до ЦК. Закон № 4196-IX не є таким законом, це не впливає ні з назви Закону, ні з його преамбули (де йдеться, що Закон визначає правові та організаційні засади діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб, а не вносить зміни до ЦК). Питання у площині належної якості Закону, його відповідності встановленим ним же процедурам постане перед судами та іншими органами при застосуванні відповідних цивільно-правових норм, і повністю проігнорувати допущене законодавцем порушення навряд чи вийде.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ ЗА ВИМОГАМИ ПРО СТЯГНЕННЯ НЕУСТОЙКИ

Строк нарахування неустойки, раніше встановлений відповідно до ч. 6 ст. 232 ГК у шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано, скасовано у зв'язку із втратою чинності ГК. Тому наразі існує обмеження у стягненні неустойки лише за строком позовної давності.

Для вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) встановлено строк позовної давності в один рік (п. 1 ч. 2 ст. 258 ЦК). Цей строк позовної давності поширюється на неустойку, незалежно від підстави її встановлення та порядку обчислення.

Відповідно до Закону України від 08.11.2023 № 3450-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини», п. 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК у період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-IX, перебіг позовної давності, визначений цим Кодексом, зупиняється на строк дії такого стану.

Але наразі законодавцем передбачається поновити застосування позовної давності.

Відповідно до Закону України від 14.05.2025 № 4434-IX «Про внесення змін до пункту 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України щодо поновлення перебігу позовної давності» із розділу «Прикінцеві та перехідні поло-

ження» ЦК **виключено** п. 19, згідно з яким «у період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, перебіг позовної давності, визначений цим Кодексом, зупиняється на строк дії такого стану».

Як зазначається у супровідних матеріалах ВРУ, реалізація положень прийнятого Закону дозволить забезпечити юридичну визначеність та захист потенційних відповідачів від прострочених позовів та позбавить судову систему від навантаження, шляхом усунення прострочених спорів⁵.

Але цей Закон набуває чинності лише **04.09.2025**. Відповідно правова можливість посилатися на застосування позовної давності за вимогами про стягнення неустойки виникає лише після вказаної дати. Темпоральний аспект застосування Закону України від 14.05.2025 № 4434-IX зумовлений п. 19 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК. Виходячи з цього, як ЦК, так і норми про внесення змін і доповнень до нього, застосовується до цивільних відносин, що виникли після набрання ним чинності. Щодо цивільних відносин, які виникли до набрання чинності ЦК, положення цього Кодексу застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли або продовжують існувати після набрання ним чинності. *Таким чином, про застосування позовної давності є можливість заявити і тоді, коли до цього перебіг позовної давності, у період до 04.09.2025, було зупинено відповідно до закону.*

ЗНИЖЕННЯ РОЗМІРУ НЕУСТОЙКИ СУДОМ

Особливістю неустойки є наявність обмежувальних механізмів у її застосуванні, одним з яких є *право суду зменшити розмір неустойки*.

У ст. 551 ЦК закріплено дискреційне повноваження суду на зменшення розміру неустойки, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення. Зменшення розміру неустойки поширюється на всі її форми (штраф, пеня), усі випадки застосування неустойки, незалежно від підстави її встановлення, законна чи договірною неустойка.

⁵ <https://www.rada.gov.ua/news/razom/262161.html>.

Враховуючи, що норма про право на зменшення розміру неустойки розміщена у статті, яка має назву «Предмет неустойки», зниження неустойки слід розглядати як зміну у бік зменшення її предмета судом, у тому числі і за власною ініціативою.

Стаття 551 ЦК передбачає можливість зменшення розміру неустойки судом за наявності певних обставин. Причому це правило не тільки історично було присутнє у законодавстві України і до прийняття чинного ЦК, а й притаманне в тій чи іншій формі багатьом цивільним кодексам країн Європи. Але на відміну від ГК, у ст. 233 якого було не тільки передбачено можливість зменшення розміру штрафних санкцій (неустойка, штраф, пеня), але й встановлено приблизний і невичерпний перелік підстав зменшення неустойки судом, ЦК навіть приблизного переліку підстав зменшення неустойки не передбачає. Наслідком такого підходу законодавця може стати розширення меж суддівського розсуду і нестабільність судової практики.

При цьому Верховний Суд при застосуванні підстав зниження неустойки звернув увагу на достатність існування однієї підстави, без необхідності встановлення їх певної сукупності.

Зменшення розміру неустойки підпадає також під регулювання норм ч. 3 ст. 551 ЦК, яка передбачає, що розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення, тобто вказана норма передбачає умови як підстави для зменшення пені і не визначає вимог щодо обов'язкової їх наявності у поєднанні, а тому достатнім для зменшення неустойки може бути наявність лише однієї з них безвідносно до майнового стану сторін, який в силу норми ст. 233 ГК підлягає врахуванню, проте не завжди є визначальною обставиною, яка впливає на рішення про можливість зменшення пені⁶.

Слід назвати декілька спірних моментів, які виникають під час застосування права на зменшення розміру неустойки, зокрема доцільність існування цієї норми; ініціатива щодо зниження розміру неустойки; підстави зниження неустойки та обсяг такої можливості; межі розсуду суду щодо зменшення розміру неустойки; існування зниження неустойки як самостійної позовної

вимоги, у тому числі й тоді, коли вже наявне рішення суду про стягнення неустойки.

Окреслене коло проблем у тій чи іншій мірі постійно аналізується у судовій практиці і опрацьовані висновки не завжди носять постійний характер.

Зокрема, обґрунтовуючи доцільність існування права на зменшення розміру неустойки, Верховний Суд вказав, що для того щоб неустойка не набула ознак каральної санкції, діє правило ч. 3 ст. 551 ЦК про те, що суд вправі зменшити розмір неустойки, якщо він є завеликим порівняно зі збитками, які розумно можна було б передбачити. Якщо неустойка стягується понад збитки (ч. 1 ст. 624 ЦК), то вона також не є каральною санкцією, а має саме компенсаційний характер.

Така неустойка стягується не понад дійсні збитки, а лише понад збитки у доведеному розмірі, які, як правило, є меншими за дійсні збитки. Для запобігання перетворенню неустойки на каральну санкцію суд має застосовувати право на її зменшення. Тож право суду на зменшення неустойки є проявом принципу пропорційності у цивільному праві⁷.

В іншій справі КГС ВС наголосив, що зменшення неустойки (зокрема, пені) є протидією необґрунтованого збагачення однією з сторін за рахунок іншої; відповідає цивільно-правовим принципам рівності і балансу інтересів сторін.

Таким чином, на підставі ч. 3 ст. 551 ЦК, ч. 1 ст. 233 ГК, а також виходячи з принципів добросовісності, розумності, справедливості та пропорційності, суд, в тому числі і з власної ініціативи, може зменшити розмір неустойки (пені) до її розумного розміру⁸.

У судовій практиці це право суду набуло широкої сфери застосування, оскільки суд може зменшити розмір як неустойки, штрафу, так і процентів річних за час затримки розрахунку відповідно до ст. 625 ЦК України⁹.

Разом із цим цей висновок є досить спірним, не випадково в окремій думці 8 суддів ВП ВС вказано, що проценти річних не можуть бути зменшені за аналогією неустойки (пені) на підставі ч. 3 ст. 551 ЦК. Також не може бути відмовлено в їх стягненні тільки з тих підстав, що їх розмір або загальний розмір заборгованості є неспівмірним до суми основного боргу, оскільки

⁶ Постанова КГС ВС від 11.06.2025 у справі № 916/2299/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/128067464.

⁷ Постанова ВП ВС від 16.10.2024 у справі № 911/952/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/123282018#

⁸ Постанова КГС ВС від 22.01.2025 у справі № 916/495/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/124830046.

⁹ Постанова ВП ВС від 18.03.2020 у справі № 902/417/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/88952210.

їх стягнення не залежить від задоволення вимог про стягнення основного боргу, який до дня ухвалення судового рішення може бути виплачено¹⁰.

Згодом ВП ВС вказала, що виходячи з принципів розумності, справедливості та пропорційності, **суд може зменшити розмір як неустойки, штрафу, так і процентів річних за час затримки розрахунку, але неможливим є зменшення визначеного (гарантованого) ст. 625 ЦК розміру трьох процентів річних та інфляційних втрат**.

Суд може зменшити розмір процентів річних у кожному конкретному випадку з урахуванням таких підтверджених обставинами справи підстав, зокрема, як дії боржника, спрямовані на належне виконання зобов'язання, ступінь вини боржника, міра виконання зобов'язання боржником, майновий стан сторін, інші інтереси сторін, дії чи бездіяльність кредитора, очевидна неспівмірність заявленої суми процентів річних порівняно із сумою боргу тощо, а також дотримуючись принципів розумності, справедливості, пропорційності та балансу між інтересами боржника і кредитора.

Заявляти про наявність підстав для зменшення процентів річних та доводити, що вони підтверджуються конкретними обставинами справи, має саме боржник, а суд з огляду на наявні в матеріалах справи докази має надати оцінку обґрунтованості таких доводів та вирішити питання про можливість зменшення процентів річних.

Розмір процентів річних, який становить три проценти річних (якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом), — це законодавчо встановлений та мінімальний розмір процентів річних, на які може розраховувати кредитор у разі неналежного виконання зобов'язання боржником, не підлягає зменшенню судом.

Інфляційні втрати не є штрафними санкціями чи платою боржника за користування коштами кредитора, вони входять до складу грошового зобов'язання і виступають способом захисту майнового права та інтересу. Тому, на відміну від процентів річних, суд не може зменшити розмір інфляційних втрат¹¹.

Таким чином, у цій справі ВП ВС дійшла висновку про неможливість зменшення визначеного законом України (ст. 625 ЦК) розміру трьох процентів річних та інфляційних втрат, відмовившись від попередньо сформованого нею підходу у справі № 902/417/18 (провадження № 12-79гс19), хоча зазначила лише про його конкретизацію¹².

ВС неодноразово роз'яснював обставини, які мають братися до уваги при зменшенні судом неустойки.

ВС вказав, що системний аналіз приписів ст. 551 ЦК, свідчить, що право суду зменшити заявлені до стягнення суми штрафних санкцій пов'язане з наявністю виняткових обставин, встановлення яких вимагає надання господарським судом оцінки поданим учасниками справи доказам, якими учасники справи обґрунтують наявність підстав для зменшення штрафних санкцій.

Отже, вирішуючи питання про зменшення розміру пені, яка підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, суд повинен з'ясувати наявність значного перевищення розміру неустойки порівняно з розміром збитків, а також об'єктивно оцінити, чи є цей випадок винятковим з огляду на інтереси сторін, які заслуговують на увагу, ступінь виконання зобов'язань, причини неналежного виконання або невиконання зобов'язання, незначність прострочення у виконанні зобов'язання, невідповідність розміру пені наслідкам порушення, негайне добровільне усунення винною стороною порушення та його наслідків та ін. При цьому обов'язок доведення існування обставин, які можуть бути підставою для зменшення розміру заявленої до стягнення суми пені, покладається на особу, яка заявляє відповідне клопотання.

Зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки є правом суду, а за відсутності у законі переліку таких виняткових обставин, господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутності у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення неустойки¹³.

¹⁰ Окрема думка суддів ВП ВС від 18.03.2020 № 902/417/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/89977767.

¹¹ Постанова ВП ВС від 02.07.2025 у справі № 903/602/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/128845028.

¹² Окрема думка судді ВП ВС Мартєва С. Ю. від 02.07.2025 у справі № 903/602/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/128962691.

¹³ Постанови КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 914/2202/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84697577; від 12.09.2019 у справі № 910/10427/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84214605; від 11.09.2019 у справі № 905/2149/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84634203; від 06.09.2019 у справі № 914/2252/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84186907; від 27.09.2019 у справі № 923/760/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84626225.

При застосуванні ч. 3 ст. 551 ЦК слід виходити із індивідуального характеру підстав зменшення судом розміру неустойки, на що наголошував ВС.

Так, у постанові Об'єднаної палати КГС ВС вказується, що враховуючи висновок про індивідуальний характер підстав, якими у конкретних правовідносинах обумовлюється зменшення судом розміру неустойки (що підлягає стягненню за порушення зобов'язання), а також дискреційний характер визначення судом розміру, до якого суд її зменшує, що виключає формування єдиних (для вирішення спорів про стягнення неустойки) критеріїв та алгоритму визначення підстав для зменшення розміру неустойки та критеріїв для встановлення розміру (на 90 %, 70 % чи 50 % тощо), до якого суд має право її зменшити, Суд не вбачає підстав для відступу від аналогічної правової позиції ВС у складі колегії суддів судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду, викладеної в постанові від 15.02.2023 у справі № 920/437/22 щодо застосування, зокрема, положень ч. 3 ст. 551 ЦК із висновком, що можливість зменшення заявленої до стягнення пені на 99 % залежить виключно від оцінки судами фактичних обставин справи та обґрунтованості доводів і заперечень сторін¹⁴.

У судовій практиці сформульовано різні підстави зниження розміру неустойки на підставі ч. 3 ст. 551 ЦК.

Так, суди зменшили належну до стягнення суму пені до 429 660,00 грн, тобто лише на 90 % від заявленого позивачем розміру неустойки, а не на 98 %, як того просив відповідач. При цьому суди врахували ступінь виконання відповідачем своїх договірних зобов'язань. Відповідач не міг вплинути на події, які зумовили порушення зобов'язань за договором, у тому числі, зниження обсягу закупівель зерна імпортерами внаслідок збільшення ціни зернових і низьку врожайність зернових культур в Україні у 2020 році. Сплата неустойки у сумі 1 530 046,00 грн нарахована АТ «Українська залізниця» за часткове невиконання замовлення. Тобто сплата значної суми неустойки за позовом іншого кредитора¹⁵.

Суди виходять із індивідуального характеру підстав зниження розміру неустойки. До підстав зменшення розміру неустойки ВС та інші суди відносять наявність заборгованості контрагентів перед боржником

або відсутність бюджетних асигнувань, неприбутковість організації боржника; вжиття боржником заходів по виконанню зобов'язання, фактичне виконання зобов'язання; складну ситуацію у державі та негативне економічне становище загалом; значний розмір неустойки; тяжке фінансове становище боржника та значну кількість зобов'язань перед третіми особами; неспівмірність (непропорційність) або відсутність збитків, понесених позивачем (або відсутність доказів понесення таких збитків), а також відсутність доказів, що свідчили б про можливе погіршення фінансового стану чи ускладнення в господарській діяльності для кредитора.

Не викликає сумнівів, що практика може породжувати й інші підстави зниження розміру неустойки, які раніше не знаходили використання.

Як приклад непропорційності розміру неустойки, заявленої кредитором до стягнення, слід назвати її обчислення від усієї суми договору (хоч це і було передбачено сторонами), а не від суми простроченої заборгованості.

Наведені підстави не слід розглядати як універсальні, у судовій практиці вони застосовуються індивідуально, існують випадки, коли при оцінці посилення на такі ж самі підстави суди дійшли висновку про відмову у зниженні розміру неустойки.

Так, відповідач обґрунтував клопотання про зменшення розміру неустойки частковим виконанням, скрутним матеріальним становищем, воєнним станом в Україні та наявною дебіторською заборгованістю. Присудження завідомо непосильної суми пені до стягнення може призвести до ряду негативних економічних наслідків в діяльності відповідача.

Однак, на думку суду, відсутність коштів не може бути підставою для звільнення від виконання зобов'язань, а заявлена до стягнення у цій справі сума пені становить лише 4,55 % від суми основного боргу у розмірі 34730610,06 грн, яка залишається не сплаченою відповідачем.

Отже, грошове зобов'язання у більший частині є не виконаним, Відповідачем не доведено відсутність своєї вини у порушенні зобов'язання або існування будь-яких інших виняткових обставин, які б слугували підставою для її зменшення. Заявлена до стягнення у цій справі пеня застосована у розмірах, визначених чинним

¹⁴ Постанова ОП КГС ВС від 19.01.2024 у справі № 911/2269/22. URL: reestr.court.gov.ua/Review/116445536.

¹⁵ Постанова КГС ВС від 28.09.2022 у справі 916/2302/21. URL: reestr.court.gov.ua/Review/106582444.

законодавством України та є адекватною мірою й способом захисту майнового права та інтересу Позивача як кредитора і не має ознак його безпідставного збагачення.

З огляду на викладене, суд першої інстанції не вбачав підстав для задоволення клопотання про зменшення відсотків річних та пені, з чим погодився і суд апеляційної інстанції¹⁶.

Суди враховують також співвідношення розміру заборгованості боржника та розміру пені. Такий підхід є усталеним в судовій практиці, його викладено у постановках ВП ВС від 18.03.2020 у справі № 902/417/18, КГС ВС від 23.09.2019 у справі № 920/1013/18, від 26.03.2020 у справі № 904/2847/19.

Судами допускається врахування незначного періоду виникнення боргу, навпаки значного розміру інфляційних втрат, процентів річних та пені, поведінку боржника, який визнав суму основного боргу, і навпаки дії кредитора, який тривалий час не звертався за захистом свого порушеного права. Це у сукупності стало підставою для зменшення розміру неустойки на 50 процентів.

Так, суд зазначив, що період виникнення боргу є незначним (2 місяці) та пеня, заявлена позивачем до стягнення, становить більше 14 % основного боргу, а сума інфляційних втрат, 3 % річних та пені в сукупності становлять більше половини суми основної заборгованості, що, на думку колегії суддів, нівелює характер заявленої до стягнення штрафних санкцій у цій справі як компенсаційних.

Слід зазначити, що суд враховує також поведінку відповідача у цьому спорі, який у першій поданій заяві по суті спору визнав основну суму боргу та заявив клопотання суду про зменшення штрафних санкцій, що сприяло процесуальній економії розгляду справи¹⁷.

У сучасних реаліях практика застосування ч. 3 ст. 551 ЦК вимагає більшої деталізації та обґрунтування підстав зниження неустойки.

Так, суд, зменшуючи розмір заявленого до стягнення штрафу на 50 % від заявленої суми, врахував доводи обох сторін та загальні засади цивільного законо-

давства, передбачені ст. 3 ЦК, а також необхідність забезпечення балансу інтересів сторін.

Та обставина, що зобов'язання з доставки вантажу відповідачем було виконано, хоча доставку і здійснено з простроченням термінів, визначених ст. 41 Статуту залізниць України та Правилами обчислення термінів доставки вантажу, затвердженими наказом Міністерства транспорту України від 21.11.2000 № 644, є окремою підставою для зменшення розміру неустойки, передбаченої ч. 1 ст. 233 ГК.

Істотне значення в контексті застосування ч. 3 ст. 551 ЦК має необхідність дотримання залізницею військовотранспортного обов'язку в умовах воєнного стану (виконання планів перевезення, надання рухомого складу для військових залізничних перевезень, утримання рухомого складу у справному стані тощо), що передбачає матеріально-технічне забезпечення і залежить від фінансового становища підприємства.

Ураховуючи те, що відповідач має стратегічне значення для економіки та безпеки держави і на нього покладено обов'язок щодо утримання у справному стані рухомого складу для забезпечення діяльності ЗСУ (згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», постановою КМУ від 04.03.2015 № 83), наявні обставини, які мають істотне значення у розумінні ч. 1 ст. 233 ГК та ч. 3 ст. 551 ЦК.

Зазначена обставина не залежить від того, в який саме період відбувалися перевезення вантажів відповідачем (до початку чи після введення воєнного стану в Україні)¹⁸.

Право на зменшення неустойки за ч. 3 ст. 550 ЦК поширюється і на інші її види, визначені ЦК України, зокрема на неустойку, про яку йдеться у ч. 2 ст. 785 ЦК, хоч і з урахуванням специфіки останньої.

Як зазначив ВС, санкція, передбачена ч. 2 ст. 785 ЦК, є різновидом неустойки (штрафної санкції), яка є законною неустойкою і застосовується у разі, якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі.

Отже, така неустойка, передбачена ч. 2 ст. 785 ЦК, може бути зменшена судом за правилами ч. 3 ст. 551 ЦК.

¹⁶ Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 14.05.2025 у справі № 904/3539/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/127419078.

¹⁷ Постанова Західного апеляційного господарського суду від 14.01.2025 у справі № 921/317/24. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/124624913#.

¹⁸ Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних з війною. Рішення, внесені до ЄДРСР, з лютого 2022 року по вересень 2024 року / упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи ВП ВС / відпов. за вип.: Секретар ВП ВС, д-р юрид. наук, професор, член-кореспондент НАПрН України В. Ю. Уркевич. Київ, 2024. URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Daigest_sud_prakt_VS_spravi_vijna.pdf. Постанова КГС ВС від 21.04.2023 у справі № 904/1725/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110394459.

За таких обставин ВС у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду вважає за необхідне відступити від висновку колегій суддів Касаційного господарського суду у складі ВС, викладеного у постановках від 29.03.2018 у справі № 914/730/17, від 30.10.2019 у справі № 924/80/19, стосовно того, що неустойка, заявлена на підставі ч. 2 ст. 785 ЦК, є самостійною майновою відповідальністю у сфері орендних правовідносин і визначається як подвійна плата за користування річчю за час прострочення і не може бути ототожнена з неустойкою (штрафом, пенею), передбаченою ст. 549 ЦК та ст. 230 ГК, до якої застосовуються приписи ч. 3 ст. 551 ЦК, а тому до неустойки у розмірі подвійної орендної плати, передбаченої ч. 2 ст. 785 ЦК, приписи ч. 3 ст. 551 ЦК та ст. 233 ГК щодо можливості зменшення її розміру не застосовуються¹⁹.

Однак до цього висновку висловлена окрема думка суддів, які відстоюють особливий характер неустойки, передбаченої ч. 2 ст. 785 ЦК, що унеможлиблює її зниження на підставі ч. 3 ст. 551 ЦК.

Неустойка, передбачена ст. 785 ЦК, є особливою мірою відповідальності, що визначена законодавцем за правовою природою, як неустойка, яка має певну специфіку у застосуванні в порівнянні з іншими штрафними санкціями, які охоплюються загальними визначеннями ст. 230 ГК та ст. 549 ЦК (підлягають сплаті боржником на користь кредитора у разі порушення договірних зобов'язань, а також мають на меті стимулювати боржника до виконання основного грошового зобов'язання).

Також, на відміну від приписів ст. 549 ЦК, обчислення неустойки, передбаченої ч. 2 ст. 785 ЦК, не здійснюється у відсотках від суми невиконання або неналежного виконання зобов'язання (штраф) та/або у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання (пеня).

У цьому аспекті необхідно зазначити, що положення наведеної норми також не передбачають можливості її зменшення²⁰.

¹⁹ Постанова КС ВС від 16.08.2024 у справі № 910/14706/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121174270#.

²⁰ Окрема думка суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Бенедисюка І. М., Малащенкої Т. М. до постанови Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 16.08.2024 у справі № 910/14706/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121174278.

ЩОДО ВИДІЛУ ОБ'ЄКТА НЕРУХОМОСТІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ У СПІЛЬНІЙ ЧАСТКОВІЙ ВЛАСНОСТІ: ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЧАСТИНИ БУДИНКУ ІЗ САМОСТІЙНИМ ВИХОДОМ (КВАРТИРИ)

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про виділ об'єкта нерухомості, що перебуває у спільній частковій власності. Ця проблема є актуальною, оскільки потребує з'ясування різниці між виділом частки та поділом майна співвласників і значення доказів у судовому провадженні, які будуть впливати на виділ об'єкта нерухомості, що перебуває у спільній частковій власності, який відповідатиме вимогам, що передбачені будівельними нормами, коли співвласнику, який виділяється, може бути виділено відокремлену частину будинку із самостійним виходом (квартиру).

Статтею 41 Конституції України визначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

До речей як складової поняття майна, зокрема нерухомих, відповідно до положень ст. 181 Цивільного кодексу України¹ належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення і зміни їх призначення.

Право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації (ч. 1 ст. 182 ЦК).

Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК).

Відповідно до частин 1, 2 ст. 319 ЦК власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону.

За вимогами ч. 1 ст. 316 ЦК правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Зміст права власності полягає у праві володіння, користування та розпорядження своїм майном (ст. 317 ЦК).

Згідно з вимогами ст. 319 ЦК власник володіє, користується і розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Він сам вирішує, що робити зі своїм майном, керуючись виключно власними інтересами, здійснюючи щодо цього майна будь-які дії, які не суперечать закону і не порушують права інших осіб та інтереси суспільства. Діяльність власника може бути обмежена

¹ Далі за текстом — ЦК.

чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

У ст. 321 ЦК закріплено конституційний принцип непорушності права власності. За частинами 1 і 2 цієї статті ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

Згідно зі ст. 328 ЦК право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності чи необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом.

Набуття права власності на об'єкти незавершеного будівництва визначено у ст. 331 ЦК. За змістом ч. 2 цієї статті право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації. До завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані у процесі цього будівництва (створення майна).

Згідно із ч. 1, 2 ст. 355 ЦК майно, яке є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової або спільної сумісної власності.

Частиною 1 ст. 356 ЦК визначено, що власність двох або більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю.

Згідно зі ст. 358 ЦК право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю. Кожен зі співвласників має

право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього він має право вимагати від інших співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації.

Згідно зі ст. 86 Земельного кодексу України² земельна ділянка може знаходитись у спільній власності з визначенням частки кожного з учасників спільної власності (спільна часткова власність) або без визначення часток учасників спільної власності (спільна сумісна власність).

За частинами 1, 3, 4 ст. 88 ЗК володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, що перебуває у спільній частковій власності, здійснюються за згодою всіх співвласників згідно з договором, а у разі недосагнення згоди — у судовому порядку. Учасник спільної часткової власності має право вимагати виділення належної йому частки зі складу земельної ділянки як окремо, так і разом з іншими учасниками, які вимагають виділення, а у разі неможливості виділення частки — вимагати відповідної компенсації. Учасник спільної часткової власності на земельну ділянку має право на отримання в його володіння, користування частини спільної земельної ділянки, що відповідає розміру належної йому частки.

Відповідно до ст. 125 ЗК право власності на земельну ділянку, а також право постійного користування і право оренди земельної ділянки виникають із моменту державної реєстрації цих прав, а відповідно до ст. 126 того ж Кодексу право власності, користування земельною ділянкою оформлюється відповідно до Закону України від 01.07.2004 р. № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»³.

Відповідно до ч. 1 ст. 364 ЦК співвласник має право на виділ у натурі частки з майна, що є у спільній частковій власності.

Частиною 3 ст. 364 ЦК передбачено, що у разі виділу співвласником у натурі частки зі спільного майна для співвласника, який здійснив такий виділ, право спільної часткової власності на це майно припиняється. Така особа набуває право власності на виділене майно, й у випадку, встановленому законом, таке право підлягає державній реєстрації.

² Далі за текстом — ЗК.

³ Далі за текстом — Закон № 1952.

Виділ часток нерухомого майна, що перебуває у спільній частковій власності, є можливим, якщо кожній зі сторін буде виділено нерухоме майно, яке за розміром відповідає розміру часток співвласників у праві власності.

Системний аналіз правових норм ст. 183, 358, 364 ЦК дає підстави для висновку, що виділ часток (поділ) нерухомого майна, яке перебуває у спільній частковій власності, є можливим, якщо кожній зі сторін буде виділено нерухоме майно, що за розміром відповідає розміру часток співвласників у праві власності.

Якщо виділ (поділ) технічно можливий, але з відхиленням від розміру ідеальних часток співвласників, то з урахуванням конкретних обставин поділ (виділ) може бути проведений зі зміною ідеальних часток і присудженням грошової компенсації співвласнику, частка якого зменшилася.

У ч. 2 ст. 372 ЦК зазначено, що в разі поділу майна, яке є у спільній сумісній власності, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом.

ЦК у ч. 1 ст. 376 ЦК визначає поняття самочинного будівництва. Житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, яка не була відведена для цієї мети, або без відповідного документа, який дає право виконувати будівельні роботи чи належно затвердженого проєкту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил. Особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього (ч. 2 зазначеної статті).

Інструкція щодо проведення поділу, виділу та розрахунку часток об'єктів нерухомого майна, затверджена наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 18.06.2007 № 55⁴ (втратила чинність 11.12.2023), визначала порядок проведення робіт із поділу, виділу та розрахунку часток житлових будинків, будівель, споруд, іншого нерухомого майна, крім земельних ділянок, і застосовується суб'єктами господарювання, які здійснюють технічну інвентаризацію об'єктів нерухомого майна при підготуванні проєктних документів щодо можливості проведення робіт із поділу, виділу та розрахунку часток об'єктів нерухомого майна.

Згідно з п. 2.3 зазначеної Інструкції не підлягали поділу об'єкти нерухомого майна, до складу яких входять самочинно збудовані (реконструйовані, переплановані) об'єкти нерухомого майна. Питання щодо поділу об'єктів нерухомого майна може розглядатися лише після визнання права власності на них відповідно до закону.

Розглянемо приклад судової практики щодо позовних вимог про припинення спільної часткової власності на житловий будинок і земельну ділянку, виділ у натурі частки з майна.

30.08.2022 ОСОБА_1 (надалі також позивачка, ОСОБА_1) звернулася до Новосанжарського районного суду Полтавської області з позовною заявою до ОСОБА_3 (надалі також відповідачка-1, ОСОБА_3), ОСОБА_4 (надалі також відповідачка-2, ОСОБА_4), за змістом якої просила:

— припинити спільну часткову власність між ОСОБА_1, ОСОБА_4 та ОСОБА_3 на житловий будинок із господарськими будівлями та земельну ділянку площею 0,0871 га, кадастровий номер 5323455100:30:006:0183 (цільове призначення земельної ділянки — для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд);

— виділити ОСОБА_1 в натурі частину житлового будинку з господарськими будівлями;

— виділити ОСОБА_1 в натурі частину земельної ділянки загальною площею 0,0871 га, кадастровий номер 5323455100:30:006:0183 (цільове призначення земельної ділянки — для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд).

В обґрунтування своїх вимог позивачка зазначала, що відповідно до свідоцтва про право власності від 27.12.2011, зареєстрованого в реєстрі за № 1-3192, виданого державним нотаріусом Новосанжарської державної нотаріальної контори Полтавської області, їй на праві приватної спільної часткової власності належить частина житлового будинку з господарськими прибудовами.

Крім цього, позивачка зазначила, що відповідно до свідоцтва про право власності від 27.12.2011, зареєстрованого в реєстрі за № 1-3195, виданого державним нотаріусом Новосанжарської державної нотаріальної контори Полтавської області, їй на праві приватної спільної часткової власності

⁴ Далі за текстом — Інструкція № 55 (втратила чинність 11.12.2023 р.).

належить частина земельної ділянки, кадастровий номер 5323455100:30:006:0183 (цільове призначення — для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд).

Позивачка акцентувала увагу на тому, що вона разом із відповідачами є *співвласницею як зазначеного житлового будинку*, так і вказаної земельної ділянки. Відповідачам, у свою чергу, належать частки у праві спільної часткової власності на кожний об'єкт нерухомості.

ОСОБА_1 зазначила, що оскільки між співвласниками відсутня згода стосовно добровільного поділу земельної ділянки та житлового будинку в частинах, які відповідають їх часткам, вона з метою вільного користування та розпорядження такою земельною ділянкою, враховуючи приписи ст. 364 ЦК, звернулася до суду з позовом про припинення спільної часткової власності на земельну ділянку та виділ частки з майна, що є у спільній частковій власності.

21.10.2022 від представника відповідачки-2, ОСОБА_4, до суду надійшов відзив на позовну заяву (а. с. 87-88 т. 1), за змістом якого представник відповідачки-2 зазначив, що позовна заява не підлягає задоволенню. В обґрунтування своїх заперечень представник відповідачки-2 посилався на те, що не відповідає дійсності викладена позивачкою у позові інформація про залишення без розгляду відповідачами пропозиції позивачки укласти договір про поділ майна. Зокрема зазначено, що відповідачка ОСОБА_4 надала відповідь, зазначивши, що пропозиція позивачки не містила істотної умови щодо варіантів поділу майна, вказала на незаконність пропозиції про сплату грошових коштів у валюті, відсутність будь-якого обґрунтування для сплати «грошової компенсації у розмірі 8000 доларів» та запропонувала звернутися до компетентних установ для усунення зазначених перешкод.

Також у відзиві була висловлена незгода відповідачки-2 щодо доручення експертизи експерту, запропоновано доручити провести експертизу експертам ХНІДІСЕ ім. М. С. Бокаріуса.

14.11.2022 від позивачки до суду надійшла відповідь на відзив, відповідно до якої ОСОБА_1 просила задовольнити позовні вимоги, акцентувавши увагу на *відсутності взаєморозуміння між сторонами щодо добровільного поділу майна*.

Правом подати заперечення на відповідь на відзив відповідачка-2 не скористалася.

Суд установив таке.

Спірний житловий будинок із господарськими побудовами належить сторонам на *праві спільної часткової власності*, а саме: позивачці 1/2 частини та відповідачам по 1/4 частини кожному.

Згідно зі свідоцтвом про право власності від 27.12.2011, виданим державним нотаріусом Новосанжарської державної нотаріальної контори Полтавської області, що зареєстроване в реєстрі за № 1-3195, ОСОБА_1 як дружині ОСОБА_7, що його пережила, належить *частка у праві спільної сумісної власності на майно, набуте подружжям за час шлюбу, — приватизовану земельну ділянку* площею 0,0871 га, кадастровий номер 5323455100:30:006:0183, для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд.

Відповідно до витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності, індексний номер витягу 9068485 від 06.09.2013, за ОСОБА_1 зареєстроване право власності (спільна часткова) на 1/2 частки об'єкта нерухомого майна земельної ділянки, кадастровий номер 5323455100:30:006:0183, площею 0,0871 га, для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень, індексний номер 5664243 від 06.09.2013, відповідно до свідоцтва про право власності № НОМЕР_2 від 27.12.2011.

Крім цього, відповідно до інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомості від 23.08.2022 № 308062692 право власності на 1/2 частину земельної ділянки, кадастровий номер 5323455100:30:006:0183, зареєстроване за ОСОБА_1, право власності на 1/4 частину зазначеної земельної ділянки зареєстроване за ОСОБА_4 відповідно до свідоцтва про право на спадщину № 1-3214 від 27.12.2011, а також право власності на 1/4 частину цієї земельної ділянки зареєстроване за ОСОБА_3 згідно зі свідоцтвом про право на спадщину № 1-3204 від 27.12.2011.

Отже, встановлено, що *спірна земельна ділянка, належить сторонам на праві спільної часткової власності*, а саме: позивачці 1/2 частини та відповідачам по 1/4 частини кожному.

За клопотанням позивачки для визначення варіантів поділу житлового будинку з господарськими будівлями, спорудами та земельної ділянки судом було призначено експертизу.

Згідно з висновком експерта за результатами проведення судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 на розгляд суду запропоновано *варіант поділу спірного житлового будинку на частину житлового будинку і спільно на частину*.

Частки співвласників після такого виділу складатимуть: у I (умовного) співвласника 13/25; у II (умовного) співвласника 12/25.

Згідно із проведеними розрахунками грошову компенсацію за наданим варіантом розподілу житлового будинку з господарськими будівлями у розмірі 11172 грн 35 коп. I співвласник має сплатити на користь II співвласника.

Для здійснення запропонованого варіанта виділу необхідно виконати такі *переобладнання в житловому будинку*:

- закласти двірний отвір із сіней 1-1 площею 12,7 кв. м, у передпокій 1-2 площею 11,3 кв. м, улаштувати новий на місці віконного отвору;

- у передпокої 1-2 площею 11,3 кв. м улаштувати перегородку, розділивши це приміщення на два площею 5,5 кв. м та 5,8 кв. м;

- у сінях 1-1 площею 12,7 кв. м улаштувати перегородку із дверним отвором. Частину приміщення 1-1 використовувати як санвузол площею 4,9 кв. м, а іншу частину використовувати як кухню площею 7,8 кв. м;

- розібрати дверний отвір із частиною перегородки між частиною приміщення 1-2 площею 5,8 кв. м та кімнатою 1-3 площею 8,8 кв. м;

- кімнату 1-4 площею 8,8 кв. м переобладнати під кухню;

- улаштувати дверний отвір на місці віконного отвору на вулицю з кімнати 1-3 площею 17,9 кв. м зі встановленням подвійних дверей.

Також висновком експерта за результатами проведення судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 запропоновано *варіант поділу спірної земельної ділянки на частину та спільно на частину*. Зокрема, першому співвласнику пропонується виділити земельну ділянку (на плані зафарбована в червоний колір). Земельна ділянка описується такими

межами: з боку земельної ділянки селищної ради довжина межевої лінії складає 7,63 м, з боку земельної ділянки (гр. ОСОБА_8) довжина межевої лінії складає 33,22 м, з боку земельної ділянки (гр. ОСОБА_5) довжина межевої лінії складає 17,07 м, з боку земельної ділянки, що пропонується другому співвласнику, довжина межевої лінії складає 6,22 м, 1,0 м, 3,84 м, 1,0 м, 5,5 м, 4,29 м, 4,0 м, 4,6 м, 1,0 м, 7,21 м.

Площа безпосередньої відокремленої частини земельної ділянки складає 436 кв. м. У володіння першому співвласнику пропонується земельна ділянка площею 436 кв. м, або 0,0436 га, що відповідає частині.

Другому співвласнику пропонується виділити земельну ділянку (на плані зафарбована у синій колір). Земельна ділянка складається та описується такими межами: з боку земельної ділянки селищної ради довжина межевої лінії складає 31,40 м, 7,86 м, 12,89 м; з боку земельної ділянки, що пропонується виділити першому співвласнику, довжина межевої лінії складає 7,21 м, 1,0 м, 4,6 м, 4,0 м, 4,29 м, 1,0 м, 5,5 м, 1,0 м, 3,84 м, 1,0 м, 6,22 м, з боку земельної ділянки (гр. ОСОБА_5) довжина межевої лінії складає 7,10 м.

Площа безпосередньо відокремленої частини земельної ділянки складає 435 кв. м.

У володіння другому співвласнику пропонується земельна ділянка площею 435 кв. м, або 0,0435 га, що відповідає частині.

Частки співвласників при цьому складатимуть площу:

- у I співвласника — 0,0436 га (436 кв. м);

- у II співвласника — 0,0435 га (435 кв. м).

Ураховуючи викладене, а також зважаючи на недовсягнення згоди між сторонами про добровільний поділ/виділ спірного нерухомого майна, позивачка звернулася до суду з відповідним позовом, просила припинити право спільної часткової власності на житловий будинок та земельну ділянку і здійснити виділ своєї частки з нерухомого майна відповідно до варіанта, запропонованого експертом у висновку № 2 від 29.05.2023, як II (умовному) співвласнику.

Надаючи оцінку правовідносинам, що склалися, суд виходить із такого.

Із матеріалів справи вбачається, що спірний житловий будинок із господарськими будівлями належить сторонам на праві спільної часткової власності, зокрема позивачка має право власності на 1/2 частини будинку, відповідачці ОСОБА_4 належить

право власності на 1/4 частини будинку, відповідачі ОСОБА_3 — на 1/4 частини будинку.

Також встановлено і підтверджено матеріалами справи, що земельна ділянка площею 0,0871 га, кадастровий номер 5323455100:30:006:0183, для будівництва й обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, належить сторонам на праві спільної часткової власності, а саме: позивачі — 1/2 частини та відповідачам по 1/4 частини кожному.

Відповідно до положень ст. 355, 356 ЦК суд зазначає, що вказані житловий будинок із господарськими будівлями та земельна ділянка є такими, що належать сторонам на *праві спільної часткової власності*.

Оскільки *учасники спільної часткової власності мають право на зазначене майно пропорційно своїй частці в ньому*, суд, здійснюючи виділ частки зі спільного майна, повинен виділити його співвласнику таку частину майна, яка відповідає розміру та вартості його частки.

Отже, позивачка як співвласник земельної ділянки та житлового будинку має право на виділ майна в натурі пропорційно своїй частці.

Із матеріалів справи вбачається, що позивачка просила виділити їй у власність житловий будинок із господарськими будівлями та земельну ділянку відповідно до висновку судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 — як II (умовному) співвласнику.

Водночас відповідачі щодо зазначеного виділу частини житлового будинку з господарськими спорудами та земельної ділянки *заперечень не надали, свого варіанта виділу не запропонували*.

Із висновку судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 вбачається, що об'єкти самочинного будівництва (літня кухня літ. «Б1», сарай літ. «Б1», гараж літ. «Г») експертом не досліджувалися.

Відповідна обставина була також підтверджена поясненнями судового експерта Авдєєвої Н. М. у судовому засіданні 10.10.2023, в яке вона викликала за клопотанням представника відповідачки-2.

Суд зазначає, що *самочинно збудовані об'єкти експертом не враховувалися і вони не є предметом виділу. Питання щодо поділу / виділу таких об'єктів самочинного будівництва також не ставилося і не є предметом позову*.

Суд зазначає, що у постанові від 12.04.2023 у справі № 511/2303/19 (провадження № 14-56цс22)⁵ Велика Палата Верховного Суду підтвердила сталу і послідовну судову практику Верховного Суду України та Верховного Суду про те, що самочинно збудоване нерухоме майно не є об'єктом права власності, тому не може бути предметом поділу.

Усі заперечення відповідачки-2, ОСОБА_4, та її представника стосовно позовної заяви були викладені в єдиній поданій до суду заяві по суті та обґрунтовувалися лише зазначенням, що не відповідає дійсності викладена позивачем у позові інформація про залишення без розгляду відповідачами пропозиції позивачки *укласти договір про поділ майна*. Також у відзиві була висловлена незгода відповідачки-2 з дорученням проведення експертизи експерту, запропоновано доручити провести експертизу експертам ХНІДІСЕ ім. М. С. Бокариуса.

На зазначені аргументи відповідачки-2 та її представника суд зауважує, що *листування учасників справи щодо можливого добровільного виділу майна, як вбачається з його змісту, не мало своїм наслідком урегулювання всіх спірних питань, з огляду на що у позивачки наявне право на звернення до суду із зазначеним позовом для врегулювання спору в судовому порядку*. Обов'язковий досудовий порядок урегулювання цієї категорії спорів нормами чинного законодавства не передбачений.

Оцінка питання щодо вибору експерта (експертної установи) для проведення експертизи у відповідній справі здійсненна судом в ухвалі від 13.12.2022, яка набрала законної сили та відповідачами не оскаржувалася.

Ураховуючи викладене, суд доходить висновку про можливість *виділу позивачці спірного нерухомого майна* згідно з висновком експерта судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 р. як II (умовному) співвласнику.

Суд установив, що *спірне майно належить на праві спільної часткової власності трьом співвласникам, у зв'язку з чим виділ частки в цьому майні для позивачки є можливим, унаслідок чого право спільної часткової власності на нього припиняється лише для ОСОБА_1, водночас право спільної часткової власності ОСОБА_4 та ОСОБА_3 на спірне нерухоме майно у визначених частках зберігається*.

⁵ Постанова Верховного Суду від 12.04.2023 у справі № 511/2303/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110255611.

З огляду на викладене, суд доходить висновку, що *позовні вимоги ОСОБА_1 мають бути задоволені* шляхом припинення її права спільної часткової власності на житловий будинок із господарськими будівлями та на земельну ділянку з виділенням у самостійний об'єкт нерухомого майна у приватну власність ОСОБА_1 12/25 частини житлового будинку з господарськими будівлями відповідно до висновку судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023.

З огляду на висновки зазначеної експертизи необхідним також є зобов'язати ОСОБА_1 за власний рахунок виконати переобладнання у житловому будинку.

Ураховуючи те, що під час виділу частки майна, яке належить ОСОБА_1, має місце відхилення від *ідеальних часток*, зважаючи на висновок експерта і *сформовані позивачем вимоги у частині компенсації відхилення*, необхідно також стягнути зі співвласників ОСОБА_4 та ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 грошову компенсацію у зв'язку з відхиленням від ідеальних часток співвласників у розмірі 8 437 грн.

Рішенням Новосанжарського районного суду Полтавської області від 02.11.2023⁶ позов ОСОБА_1 задоволено.

Представник ОСОБА_1 (адвокат) подав *апеляційну скаргу* на рішення суду, посиляючись на неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи; порушення судом норм матеріального і процесуального права, просить його скасувати й ухвалити нове рішення, яким відмовити у позові в повному обсязі.

Апеляційний суд у складі колегії суддів не погоджується з висновками суду першої інстанції, виходячи з такого.

Спільна земельна ділянка належить сторонам на *праві спільної часткової власності*, а саме: позивачу ОСОБА_2 — 1/2 частина та відповідачам ОСОБА_3 та ОСОБА_1 по 1/4 частині кожному.

Згідно з висновком експерта за результатами проведення судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 на розгляд суду запропоновано варіанти поділу спірного житлового будинку з господарськими спорудами та земельної ділянки.

Спільне домоволодіння має об'єкти самочинного будівництва — літню кухню літ. «Б1», сарай літ. «б1»,

гараж літ. «Г». Проте, незважаючи на встановлену обставину щодо наявності у спірному домоволодінні об'єктів самочинного будівництва, суд першої інстанції, ігноруючи чинне законодавство і сталу судову практику, дійшов висновку про задоволення позову в повному обсязі.

Згідно з постановою ВС від 14.06.2023 у справі № 215/4928/20⁷, з урахуванням викладених вище норм матеріального права, сталої та сформованої судової практики ВСУ, ВП ВС та ВС, самочинно збудоване нерухоме майно не є об'єктом права власності, тому не може бути предметом поділу. Питання щодо поділу об'єктів нерухомого майна може розглядатися лише після визнання права власності на них відповідно до закону. Самочинно збудоване нерухоме майно не може бути предметом поділу (виділу) згідно з нормами ст. 364, 367 ЦК.

Як вбачається із плану земельної ділянки варіанту поділу згідно з висновком судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023, самочинні гараж літ. «Г» та літня кухня літ. «Б1» знаходяться на земельній ділянці, яка виділена позивачці ОСОБА_2. Самочинний сарай літ. «б1» знаходиться на земельній ділянці, яка виділена відповідачам ОСОБА_3 та ОСОБА_1.

По справі не вбачається і судом першої інстанції не було встановлено, *хто саме з учасників справи здійснив самочинне будівництво та коли саме його було здійснено.*

Також поза увагою суду першої інстанції залишилася обставина, що згідно з висновком судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 відповідно до характеристик житлового будинку літ. «А-1,а,а1» *площа складає 99,5 кв. м*, в т. ч.: основна частина будинку літ. «А-1» площею 69,5 кв. м, прибудова літ. «а» площею 20,7 кв. м; ганок із козирьком літ. «а1» площею 9,3 кв. м.

Згідно з висновком судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 прибудова літ. «а» площею 20,7 кв. м; ганок із козирьком літ. «а1» площею 9,3 кв. м виділені позивачці ОСОБА_2.

Відповідно до свідоцтва про право власності від 27.12.2011 житловий будинок літ. «А-1» значиться

⁶ Рішення Новосанжарського районного суду Полтавської області від 02.11.2023 у справі № 542/1120/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114794815.

⁷ Постанова Верховного Суду від 14.06.2023 у справі № 215/4928/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111613914.

загальною площею 68,9 кв. м. У цьому свідоцтві прибудова літ. «а» площею 20,7 кв. м і ганок із козирьком літ. «а1» площею 9,3 кв. м відсутні.

Згідно з даними технічного паспорта на житловий будинок, виготовленого станом на 04.11.2011 ПП Полтавське БТІ «Інвентаризатор», загальна площа всього будинку становить 68,9 кв. м.

При вирішенні спору суд першої інстанції не встановив, коли і ким були здійснені прибудова літ. «а» площею 20,7 кв. м і ганок із козирьком літ. «а1» площею 9,3 кв. м, що фактично вплинуло на збільшення площі житлового будинку літ. «А-1» за висновком судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023.

Крім цього, колегія суддів звертає особливу увагу на ту обставину, що *кожен зі співвласників спірного домоволодіння та земельної ділянки на праві спільної часткової власності має визначену частку у праві приватної власності (1/2, 1/4, 1/4), проте, за висновком судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023, співвласникам ОСОБА_3 та ОСОБА_1 виділяється 13/25 частин спірного домоволодіння у спільне користування. За справою не вбачається їх згода на такий поділ, який викривляє частку кожної, якою є, що, по суті, є зміною частки кожної, проте не вбачається, який розмір становитиме частка кожного зі співвласників ОСОБА_1 та ОСОБА_3 після поділу.*

Крім цього, колегія суддів звертає увагу на висновок суду першої інстанції в частині стягнення з ОСОБА_1 та ОСОБА_3 на користь ОСОБА_2 грошової компенсації у зв'язку з *відхиленням від ідеальних часток співвласників у розмірі 8437 грн, оскільки, якщо ОСОБА_1 та ОСОБА_3 згідно із правовстановлюючими документами належить по частці спірного домоволодіння, тобто вони є рівними, то який розмір кожної частки становитиме після поділу, отже, при вирішенні питання про стягнення зазначеної компенсації з двох відповідачів, суд першої інстанції повинен був зазначити порядок стягнення солідарно чи у певній частці, що ним залишено поза увагою.*

Ураховуючи викладене, апеляційний суд у складі колегії суддів доходить висновку про те, що суд пер-

шої інстанції: *припустився недоведеності обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав установленими; невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи; порушив норми процесуального права або не-правильне застосування норм матеріального права, та дійшов помилкового висновку про задоволення позову; позов є необґрунтованим, тому рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з ухваленням нового рішення.*

Постановою Полтавського апеляційного суду від 22.04.2024⁸ апеляційну скаргу представника ОСОБА_3 (адвоката) задоволено. Рішення Новосанжарського районного суду Полтавської області від 02.11.2023 та додаткове рішення цього ж суду від 07.03.2024 скасовано й ухвалено нове судове рішення про відмову в позові.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що у спірному будинку наявні самочинно збудовані, реконструйовані, переплановані будівлі та приміщення у кожній із частин, які знаходяться у користуванні співвласників. Самочинно збудоване нерухоме майно не є об'єктом права власності, тому не може бути предметом поділу (виділу) згідно з нормами ст. 364, 367 ЦК.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ⁹

У травні 2024 р. ОСОБА_1 звернулася до ВС з *касаційною скаргою* на постанову Полтавського апеляційного суду від 22.04.2024, в якій просить скасувати зазначену постанову апеляційного суду, справу передати на новий розгляд до апеляційного суду.

Касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

Висновок про те, що самочинно збудоване нерухоме майно *не є об'єктом права власності*, тому не може бути предметом поділу, зробив і Верховний Суд України у постановках від 16.02.2022 у справі № 495/6053/19 (провадження № 61-1694св21)¹⁰, від 09.03.2023 у справі № 127/28862/21 (провадження № 61-9283св22)¹¹ та інших.

Послідовна і судова практика ВП ВС стосовно висновку про те, що особа *не набуває права власності на самочинне будівництво* (постанови від 23.06.2020

⁸ Постанова Полтавського апеляційного суду від 22.04.2024 у справі № 542/1120/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/118541600.

⁹ Постанова Верховного Суду від 26.02.2025 у справі № 542/1120/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/125556479.

¹⁰ Постанова Верховного Суду від 16.02.2022 у справі № 495/6053/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/103466741.

¹¹ Постанова Верховного Суду 09.03.2023 у справі № 127/28862/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109446095.

у справі № 680/214/16 (провадження № 14-445цс16)¹² та від 14.09.2021 у справі № 359/5719/17 (провадження № № 14-8цс21))¹³.

Визнаючи при цьому право власності на матеріали чи обладнання, суд у своєму рішенні має зазначити (назвати) *ці матеріали чи обладнання*.

Апеляційний суд, установивши наявність самочинного будівництва, відмовив у позові про його виділ.

Верховний Суд не погоджується з такими висновкам апеляційного суду з огляду на наступне.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду в постанові від 06.11.2023 у справі № 707/2516/18 (провадження № 61-5919сво22)¹⁴ дійшов висновку про можливість виділу частки майна в натурі, що є у спільній частковій власності та до якої входили самочинно збудовані об'єкти нерухомого майна, оскільки такі об'єкти експертом не враховувалися і вони не були предметом поділу.

Висновком експерта встановлено, що спірне будинково-володіння має об'єкти самочинного будівництва, а саме: літню кухню літ. «Б1», сарай літ. «Б1», гараж літ. «Г», які експертом при визначенні варіанта виділу частки зі спірного майна *не враховувалися*.

У справі, що переглядається Верховним Судом, встановлено, що у зазначеному вище висновку експертизи від 29.05.2023 експертом *не включалися самочинно збудовані приміщення*.

За таких обставин *помилковим є висновок апеляційного суду про неможливість виділу позивачці належної їй частини спірного будинку та земельної ділянки*.

У справі, яка переглядається Верховним Судом, ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про *виділ в натурі частки нерухомого майна, належного на праві спільної часткової власності*.

Задовольняючи позов ОСОБА_1 про виділ у натурі частки житлового будинку та земельної ділянки, які перебувають у спільній частковій власності сторін, суд першої інстанції виходив із того, що виділ частки будинку та земельної ділянки технічно можливий, що встановлено висновком експертизи від 29.05.2023, наданим позивачкою.

Ухвалюючи рішення про задоволення позовних вимог, суд першої інстанції, ураховуючи вищеза-

чені норми матеріального права, правильно встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, перевіrivши доводи сторін спору та подані ними докази, обґрунтовано виходив із того, що висновком судової оціночно-будівельної, будівельно-технічної та земельно-технічної експертизи № 2 від 29.05.2023 виділ у приватну власність позивачці частини житлового будинку, прибудов, господарських приміщень і земельної ділянки є технічно можливим.

Виходячи з розміру частки у праві власності на домоволодіння та земельну ділянку, експерт запропонував один оптимальний варіант їх виділу з незначним відхиленням від рівності часток, а також здійсненням будівельних робіт із перепланування та переобладнання житлового будинку.

Матеріали справи *не містять доказів*, які б спростовували висновок експерта або підтверджували, що спірні об'єкти нерухомості не можна виділити в натурі.

Колегія суддів суду касаційної інстанції погоджується з такими висновками суду першої інстанції, оскільки завданням суду при розгляді такої категорії справ є встановлення можливості виділу об'єкта нерухомості, що перебуває у спільній частковій власності, який відповідатиме вимогам, що передбачені будівельними нормами, коли співвласнику, який виділяється, може бути виділено відокремлену частину будинку із самостійним виходом (квартиру).

Разом із тим місцевий суд, ухвалюючи додаткове рішення про виділ у самостійний об'єкт нерухомого майна у спільну часткову власність ОСОБА_2 та ОСОБА_3 13/25 частини житлового будинку з господарськими будівлями та 1/2 частину земельної ділянки кадастровий номер 5323455100:30:006:0183, фактично здійснив поділ спірних об'єктів нерухомого майна, про що позов заявлено не було.

Суд апеляційної інстанції правильно скасував додаткове рішення суду першої інстанції, але з інших мотивів, тому мотивувальну частину постанови апеляційного суду в цій частині належить змінити. Верховний Суд постановив касаційну скаргу ОСОБА_1 задовольнити частково.

¹² Постанова Верховного Суду від 23.06.2020 у справі № 680/214/16. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/91555165.

¹³ Постанова Верховного Суду від 14.09.2021 у справі № 359/5719/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/101584598.

¹⁴ Постанова Верховного Суду від 06.11.2023 у справі № 707/2516/18 (провадження № 61-5919сво22). URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115031064.

Таким чином, робимо висновки:

— поділ спільного майна відрізняється від виділу частки співвласника або припинення його права на частку в спільному майні такою ознакою — у разі поділу майна право спільної часткової власності на нього припиняється;

— визначальним для виділу частки або поділу будинку в натурі, який перебуває у спільній частковій власності, є не порядок користування майном, а розмір часток співвласників і технічна можливість виділу частки або поділу будинку відповідно до часток співвласників;

— питання щодо поділу об'єктів нерухомого майна може розглядатися лише після введення самочинного будівництва до експлуатації та визнання права власності на такі об'єкти відповідно до закону. Факт того, що здійснення поділу майна є технічно

можливим із незначним відхиленням від будівельних норм, але в умовах існуючої забудови не змінює той факт, що до складу спірного майна входить самочинне будівництво, яке не може бути предметом поділу (виділу);

— до прийняття новоствореного нерухомого майна в експлуатацію та його державної реєстрації право власності на це новостворене нерухоме майно як об'єкт цивільного обороту не виникає, у такому випадку особа є власником лише матеріалів, обладнання, які були використані у процесі цього будівництва (створення майна). У разі неможливості поділу незакінченого будівництвом будинку суд може визнати право за сторонами спору на будівельні матеріали і конструктивні елементи будинку або з урахуванням конкретних обставин залишити його одній зі сторін, а іншій присудити компенсацію.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

**гаряча лінія працює цілодобово*

ВИКЛИКИ ДЛЯ БІЗНЕСУ У ЗАХИСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторія Федорова, адвокат

Міжнародний арбітраж становить одну з ключових форм альтернативного вирішення спорів, що широко використовується у сфері міжнародної торгівлі, інвестицій та міждержавних відносин. Його суть полягає в тому, що сторони — зазвичай з різних юрисдикцій — добровільно погоджуються передати свій спір на розгляд нейтрального третейського органу замість звернення до державних судів. Така домовленість, зафіксована у вигляді арбітражної угоди (договір або арбітражне застереження в контракті), визначає основні параметри провадження: склад арбітражного трибуналу, місце арбітражу (seat), застосовне матеріальне та процесуальне право, мову провадження та регламент відповідної арбітражної інституції.

Рішення, винесене арбітражем, має обов'язковий характер для сторін та, за загальним правилом, є остаточним, тобто не підлягає апеляційному перегляду у традиційному судовому порядку. Такий підхід забезпечує високу швидкість, правову визначеність і передбачуваність у вирішенні спорів. Однією з визначальних переваг міжнародного арбітражу є глобальний механізм визнання і виконання арбітражних рішень, закріплений у Нью-Йоркській конвенції 1958 року, що діє в понад 170 державах і значно спрощує процедуру примусового виконання арбітражних нагород за кордоном.

Серед інших переваг — конфіденційність процесу, гнучкість процедурних правил та можливість сторін впливати на ключові елементи арбітражного розгляду, включаючи вибір арбітрів і мови провадження. Це створює сприятливе середовище для неупередженого розгляду спорів за участю іноземних сторін. Залежно від природи правовідносин, арбітраж може охоплювати як приватноправові (комерційні) спори, так і публічноправові (інвестиційні чи міждержавні), які розглядаються у відповідних спеціалізованих установах, таких як ICSID чи Постійна палата третейського суду.

Після введення воєнного стану у лютому 2022 року український бізнес — як державний, так і приватний — опинився в умовах необхідності оперативної адаптації до нових викликів. Одним із ключових інструментів захисту інтересів у зовнішньоекономічній діяльності став міжнародний арбітраж. Водночас компанії були змушені протидіяти ворожим юрисдикціям, уникати процедурних ризиків і долати суттєві труднощі, пов'язані з обмеженим доступом до валютних транзакцій у контексті дії воєнного стану та валютного регулювання.

У сфері внутрішнього господарського судочинства пріоритетними залишаються принципи автономії арбітражних застережень та заборони на розгляд спорів на національному рівні, якщо арбітражна юрисдикція вже встановлена. Цей підхід був підтверджений Верховним Судом у справі № 824/138/21 від 22.12.2022, де наголошено, що введення воєнного стану не скасовує, а лише тимчасово відкладає виконання арбітражних рішень¹. Водночас навіть державні монополісти зобов'язані дотримуватися контрактних умов і не можуть ухилитися від виконання своїх договірних зобов'язань. Таким чином, арбітражні угоди зберігають свою

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 824/138/21 від 22.12.2022. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108262284.

ефективність як інструмент забезпечення контрактної дисципліни незалежно від політичних чи форс-мажорних обставин.

Міжнародна арбітражна практика демонструє комплексний стратегічний підхід до захисту економічних інтересів держави. **Та чи надає міжнародний арбітраж у період дії воєнного стану рівні можливості захисту для всього українського бізнесу?**

З введенням воєнного стану у лютому 2022 року арбітраж дійсно залишався формально доступним для українських компаній, але на практиці його використання стало значно складнішим. Цьому сприяли декілька ключових факторів, які суттєво змінили правила гри.

По-перше, українські арбітражні інституції, зокрема Міжнародний комерційний арбітраж при ТПП України, виключили арбітрів з РФ із рекомендованих списків. Так, це було необхідним кроком для запобігання ризикам винесення неупереджених рішень та впливу РФ на розгляд справ, проте ця зміна змусила переглядати склад трибуналів навіть у тих провадженнях, де сторони вже узгодили кандидатури, що затягувало розгляд справ і збільшувало витрати сторін.

По-друге, ще більшим викликом стали валютні обмеження, запроваджені Національним банком України (НБУ). Згідно з постановами НБУ №18 від 24.02.2022 та №29 від 07.03.2022 було встановлено мораторій на більшість валютних операцій, включно з оплатою арбітражних витрат і переказами за кордон. Оплачувати арбітражні збори, гонорари арбітрів та інші витрати могли лише державні та комунальні підприємства, тоді як приватні компанії були фактично позбавлені цієї можливості.

Водночас такі міжнародні арбітражні інституції, як GAFTA, FOSFA, SIAC чи LCIA, не розглядають справи без попередньої сплати внесків та депозитів у валюті. У підсумку **багато українських компаній, навіть із сильною юридичною позицією, не могли брати участь у процесі як відповідачі, оскільки не могли виконати базову умову — оплату арбітражних платежів.**

Для компаній, які ініціювали арбітраж як позивачі, ситуація теж була складною: вони змушені були шукати індивідуальні дозволи НБУ або застосовувати складні фінансові механізми для оплати витрат. Це збільшувало ризики, затягувало справи та потребувало додаткових витрат на юридичний супровід.

Наразі зазначені валютні обмеження продовжують діяти з окремими пом'якшеннями. Попри поступову лібералізацію валютного регулювання, сплата арбітражних витрат, зборів та гонорарів арбітрів за кордон приватними компаніями досі потребує отримання окремих дозволів та обґрунтувань, що суттєво ускладнює доступ бізнесу до арбітражу як інструменту захисту інтересів у міжнародних спорах.

На цьому тлі великі державні компанії та монополісти отримали суттєву перевагу. Вони мали доступ до валютних платежів та дипломатичну підтримку для супроводу справ. Яскравим прикладом є НАК «Нафтогаз України», яка виграла арбітраж проти РФ на суму 5 мільярдів доларів за експропріацію активів у Криму та змогла реалізувати це рішення, ініціювавши арешти активів РФ за кордоном.

Також варто згадати інші великі державні підприємства, які могли використовувати арбітраж як інструмент захисту: «Укргідроенерго» ініціювала інвестиційний арбітраж через знищення Каховської ГЕС, а «Укрзалізниця» готувала позови через блокування рухомого складу на тимчасово окупованих територіях. Вони мали змогу діяти, використовуючи арбітраж як частину захисту національних інтересів навіть в умовах воєнного стану.

Водночас ситуація для звичайних приватних компаній була значно складнішою. Так, агрохолдинг **Nibulon** у 2022–2023 роках використовував арбітраж у Лондоні (GAFTA/FOSFA) для стягнення заборгованостей з російських та інших контрагентів, однак валютні обмеження створювали додаткові бар'єри для сплати внесків. **Ferrexpo** ініціювала арбітраж проти трейдерів за невиконання оплати за поставлену залізничну сировину, однак проведення платежів вимагало складних погоджень. Середні експортери соняшникової олії зверталися до арбітражу через відмову покупців приймати вантажі, але також зіштовхувалися з валютними обмеженнями. Навіть українські транспортні компанії, що подавали позови щодо невиконання контрактів фрахтування, відчували труднощі через неможливість сплачувати арбітражні витрати для справ із невеликими, але критичними для них сумами.

Таким чином, **формально доступний арбітраж став інструментом, реальне використання якого залежало від статусу компанії та наявності адміністративного ресурсу.** Великі державні монополісти могли захищати свої інтереси у міжнародних

арбітражах навіть під час воєнного стану, тоді як середній і малий бізнес опинилися у становищі, коли можливість захищати свої права через арбітраж була або вкрай обмеженою, або фінансово недосяжною. Це створило нерівність у захисті інтересів бізнесу в міжнародних спорах, особливо в умовах воєнного стану, та висвітлює потребу у реформуванні валютного регулювання для забезпечення рівного доступу до правового захисту для всіх учасників ринку.

Як згадувалося раніше, через валютні обмеження, запроваджені НБУ у постановках № 18 від 24.02.2022 та № 29 від 07.03.2022, український приватний бізнес опинився виключеним з механізмів офіційної реєстрації справ, внесення депозитів та здійснення пов'язаних витрат. У результаті приватні експортери, окрім міжнародного арбітражу, були змушені звертатися до альтернативних правових інструментів, зокрема, оголошувати форс-мажорні обставини як спосіб мінімізації фінансових та репутаційних ризиків.

У той самий час отримання українськими компаніями сертифіката від ТПП України про наявність форс-мажорних обставин, які зупиняють виконання зобов'язання за ЗЕД-контрактами на період дії таких обставин, важливе насамперед для захисту від контролюючих органів, які не позбавлені повноважень для накладення фінансових санкцій через фактичну неможливість дотримання граничних строків повернення валютної виручки в Україну. Адже згідно з положеннями ч. 5 ст. 13 Закону України № 2473-VIII від 21.06.2018 «Про валюту і валютні операції» податкові органи мають право нарахувати бізнесу пеню у розмірі 0,3 % суми неoderжаної в установлені строки валютної виручки, перерахованої на користь нерезидента за імпортовані товари, за кожен день прострочення, починаючи з наступного дня після дня закінчення встановленого строку, включаючи день надходження такої виручки, або дня здійснення платежу за експортними операціями.

Очевидно, що накладення штрафу у розмірі 0,3 % за кожний день прострочення призводить до суттєвого фінансового навантаження на бізнес.

Відповідно до положень того ж Закону існує два дієвих варіанти захисту від фінансових санкцій:

1) наявність актуального сертифіката щодо дії форс-мажорних обставин відносно конкретного контракту, виданого українською ТПП або ТПП контрагента;

2) наявність відкритого судового провадження про стягнення заборгованості з контрагента, який затримує здійснення оплати поставленого до 24.02.2022 товару чи послуги за експортними операціями або затримує поставку оплаченого товару чи послуги, якщо це імпорт.

Утім, неможливість вчасно отримати оплату на рахунки українського бізнесу за контрактами, наприклад, від контрагентів РФ та РФ, регулювалися тим же мораторієм на здійснення валютних операцій незалежно від валюти контракту відповідно до постанов НБУ № 18 від 24.02.2022 та № 29 від 07.03.2022. Згодом були прийняті зміни щодо можливості прийняття на банківські рахунки українських компаній оплати навіть від контрагентів з РФ та РФ у валюті євро та долар США. Але на той час вже почали діяти міжнародні санкції у відношенні країн-агресорів та вони втратили можливість використовувати таку валюту. Відбулося відключення частини російських банків від SWIFT, блокування кореспондентських рахунків банків РФ у доларах та євро, заборони для банків ЄС/США обробляти транзакції з РФ, РФ. Внаслідок цього російські та білоруські контрагенти втратили можливість здійснювати платежі у доларах та євро навіть за наявності контрактних зобов'язань, що зробило повернення валютної виручки до України неможливим не через НБУ, а через санкційні обмеження міжнародної фінансової системи.

Численні експортери та імпортери були поставлені у становище, коли не могли дотримуватися граничних строків щодо валютного контролю через обставини, на які не могли вплинути. Додатковою перешкодою у захисті бізнесу від фінансових санкцій є ускладнена можливість отримання сертифіката про наявність форс-мажорних обставин — більшість регіональних ТПП України досі відмовляють бізнесу у таких заявах. ТПП розглядає, чи вплинули бойові дії безпосередньо на діяльність компанії (знищення складу, блокування виробництва). Якщо компанія працює у відносно безпечному регіоні, а порушення зобов'язань пов'язані із загальною економічною ситуацією або валютними обмеженнями, ТПП не вважає це форс-мажором. Серед інших причин також: — немає доведеної прямої залежності між воєнними діями та невиконанням контракту; — компанія просить форс-мажор для уникнення валютних санкцій без реальних причин; — відсутні документальні підтвердження (листи контрагентів, докази блокування платежів, підтвердження знищення

майна) та те, що війна у загальному розумінні не звільняє від усіх зобов'язань за контрактом.

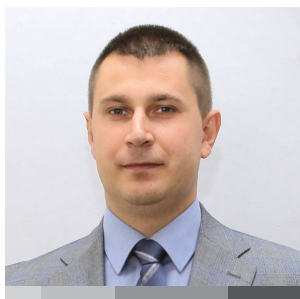
Окремої уваги заслуговує роль господарського процесу у справах зі стягнення заборгованості за ЗЕД-контрактами, виклики, які постали перед українським бізнесом, як позивачами, та працівниками судових органів під час дії воєнного стану. Та ця тема не менш об'ємна і буде висвітлена в іншій статті.

Висновки. На сьогодні існує реальна проблема у рівності захисту українського бізнесу незалежно від його організаційно-правової форми чи доходу. Нагальна потреба у реформуванні валютного регулювання та спрощенні доступу до правового захисту для всіх учасників ринку полягає у створенні умов, коли арбітраж стане реальною, а не декларативною

можливістю захисту бізнесу. Це означає, що валютні обмеження, запроваджені НБУ, мають передбачати винятки для проведення арбітражних платежів українськими приватними компаніями, що захищають свої інтереси за ЗЕД-контрактами, без тривалих погоджень та індивідуальних дозволів. Такі зміни дозволять середньому та малому бізнесу, так само як і державним компаніям, використовувати арбітраж як ефективний інструмент захисту інтересів України у міжнародних спорах навіть в умовах війни. Також, можливо, необхідно уніфікувати та переглянути порядок видачі сертифікатів форс-мажору ТПП, щоб бізнес міг захищатися від штрафів за валютним контролем у випадках, коли порушення строків повернення виручки є наслідком війни чи валютних обмежень, а не зволіканням самого підприємства.

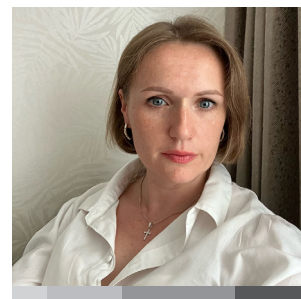
СТАТТЯ 5 КОНВЕНЦІЇ.

ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ: ПРАКТИКА ЄСПЛ

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редакторка Вісника НААУ, адвокат, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцентка, к. ю. н.

Європейська прецедентна практика акцентує першоосновне значення права на свободу у демократичному суспільстві, його взаємозв'язок з доктриною правовладдя (верховенства права) та правомірних сподівань (легітимні очікування). Загальною ціллю статті 5 Конвенції є забезпечення того, що нікого не може бути позбавлено свободи «свавільним чином». Саме з цим «аксіоматичним постулатом» страсбурзька прецедентна практика у питанні щодо конкретних підстав затримання (пункти а — ф п. 1 ст. 5 Конвенції) підкреслює процесуальну та матеріально-правову правомірність законного арешту або ув'язнення особи¹.

Правоположення, які містяться у рішеннях ЄСПЛ у справах за статтею 5 Конвенції щодо України:

Суд наголошує, що ст. 5 Конвенції гарантує основоположне право на свободу та недоторканність, яке є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції. Кожен має право на захист цього права, що означає не бути позбавленим свободи або мати гарантії від продовження позбавлення свободи, крім випадків, коли таке позбавлення відбувалось за умов, установлених у п. 1 ст. 5 Конвенції. Цей перелік винятків, установлений у вищезазначеному положенні, є вичерпним і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. рішення від 14.10.2010 у справі «Хайредінов проти України» (Khayredinov v. Ukraine),

№ 38717/04, п. 26). Будь-яке свавільне тримання під вартою не може відповідати п. 1 ст. 5 Конвенції. У цьому контексті термін «свавільність» розуміється ширше, ніж лише невідповідність національному законодавству. Як наслідок, законне позбавлення свободи за національним законодавством усе одно може бути свавільним і, таким чином, може порушувати Конвенцію, зокрема, коли з боку державних органів мала місце недобросовісність або введення в оману (див. рішення від 09.07.2009 у справі «Моорен проти Німеччини» (Mooren v. Germany) [ВП], заява № 11364/03, пп. 72, 77 та 78), або коли таке позбавлення свободи не було необхідним за конкретних обставин (див. рішення від 27.02.2007 у справі «Нештак проти Словаччини» (Nesta v. Slovakia), заява № 65559/01, п. 74) (**п. 62 справа «Луценко проти України»**)².

¹ Аналітичний огляд окремих рішень ЄСПЛ (станом на серпень 2025 року) має науково-практичний та консультативний характер. Для повного розуміння суті висловленої в судових рішеннях юридичних позицій необхідно ознайомитися з їх повними текстами, що розміщені на веб-ресурсах ЄСПЛ: URL: hudoc.echr.coe.int.

² Справа Луценко проти України, заява № 6492/11, від 01.08.2012 (Остаточне 19.11.2012). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text (Дата звернення: 28.08.2025).

Як і будь-яке позбавлення свободи за п. 1 ст. 5 Конвенції, затримання згідно з підпунктом «с» має бути «законним» і проводитися «відповідно до процедури, встановленої законом». Ці два вирази по суті посиляються на національне законодавство та встановлюють обов'язок дотримуватися його матеріальних та процесуальних норм (див. рішення у справі «Мерабішвілі проти Грузії» [ВП] (Merabishvili v. Georgia) [GC], заява № 72508/13, п. 186, від 28.11.2017). Отже, питання, яке має розглянути Суд, полягає в тому, чи було затримання заявниці законним відповідно до національного законодавства (**п. 95 справа «Александровська проти України»**)³.

Суд повторює, що пункт 2 статті 5 Конвенції містить первинну гарантію того, що будь-яка затримана особа повинна знати, чому її позбавляють свободи. Згідно з цим положенням кожна затримана особа має бути повідомлена простою, непрофесійною, зрозумілою для неї мовою про основні юридичні та фактичні підстави її затримання, щоб вона мала можливість, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду з оскарженням законності затримання (див., серед нещодавніх джерел, рішення від 28.04.2011 у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04, п. 208). У випадку проведення декількох окремих розслідувань державні органи мають надати відповідній особі хоча б мінімум інформації про кожне з них, якщо матеріали цих розслідувань дають підстави для взяття її під варту (див. рішення від 15.12.2009 у справі «Лева проти Молдови» (Leva v. Moldova), заява № 12444/05, п. 61) (**п. 77 справа «Луценко проти України»**)⁴.

Суд повторює, що однією з вимог п. 3 ст. 5 Конвенції є те, що судовий контроль за триманням під вартою має бути автоматичним. Він не може залежати від попереднього клопотання затриманого. Така вимога змі-

нить не лише природу гарантії, передбаченої п. 3 ст. 5 Конвенції, яка відрізняється від тієї, що передбачена п. 4 ст. 5 Конвенції, що гарантує право на ініціювання судового провадження щодо перегляду судом законності тримання під вартою. Вона може навіть скасувати підставу гарантії, передбаченої п. 3 ст. 5 Конвенції, що полягає в захисті особи від свавільного тримання під вартою, шляхом забезпечення того, що постановою про взяття під варту підлягає незалежному судовому розгляду (див. рішення у справі «Аквіліна проти Мальти» (Aquilina v. Malta) [ВП], заява № 25642/94, п. 49, ECHR 1999-111) (**п. 85 справа «Луценко проти України»**)⁵.

Суд зауважує, що скарга заявниці за п. 5 ст. 5 Конвенції є аналогічною скаргам, розглянутим Судом у низці інших справ проти України (див., як нещодавній приклад, рішення у справі «Сінкова проти України» (Sinkova v. Ukraine), заява № 39496/11, пп. 79-84, від 27.02.2018). Суд доходить висновку, що у зв'язку з необґрунтованим триманням під вартою заявниці не мала забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування, як вимагається п. 5 ст. 5 Конвенції. Отже, було порушено це положення (**п. 100 справа «Аврамова проти України»**)⁶.

Правоположення, які містяться у рішенні ЄСПЛ у справі за ст. 5 Конвенції (конкретний приклад⁷):

РІШЕННЯ ПО СПРАВІ АТАНАСІЄ РІСТИЧ ПРОТИ СЕРБІЇ (CASE OF ATANASIJE RISTIĆ V. SERBIA)⁸, ЗАЯВА № 38336/21, ВІД 26.08.2025.

Заявник, Атанасіє Рістич, є громадянином Сербії, народився в 1994 році та проживає в Белграді. Пан Рістич був заарештований у 2017 році і доставлений до поліцейського відділку після втечі від правоохоронців. Він зізнався, що проковтнув поліетиленовий пакет з наркотиками, чинячи опір при затриманні. Справа

³ Справа Александровська проти України, заява № 38718/16, від 25.03.2021. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f73#Text (Дата звернення: 28.08.2025).

⁴ Справа Луценко проти України, заява № 6492/11, від 01.08.2012 (остаточне 19.11.2012). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text (Дата звернення: 28.08.2025).

⁵ Справа Луценко проти України, заява № 6492/11, від 01.08.2012 (остаточне 19.11.2012). URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_852#Text (Дата звернення: 28.08.2025).

⁶ Справа Аврамова проти України, заява № 2718/12, від 20.09.2022. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h44#Text (Дата звернення: 28.08.2025).

⁷ Справа Атанасіє Рістич проти Сербії (Case of Atanasije Ristić v. Serbia), заява № 38336/21, від 26.08.2025. URL: hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-244345 (Дата звернення: 28.05.2025).

⁸ Уточнення Суду! Це рішення набуде чинності за обставин, викладених у статті 44 § 2 Конвенції. Воно може бути предметом редакційних виправлень. (Складено англійською мовою та повідомлено в письмовій формі 26 серпня 2025 року відповідно до правил 77 § 2 та 3 Регламенту Суду).

стосується того, що його доставили до Військово-медичної академії в Белграді, де, як стверджується, його скували кайданками, поставили під нагляд і дали проносне (як стверджується, йому не сказали, що саме це за препарат). В результаті було вилучено поліетиленовий пакет з амфетаміном і кофеїном у порошок. Він провів у лікарні загалом 90 годин.

Посилаючись на статті 3 (заборона нелюдського та принижуючого гідності поводження), 5 (право на свободу та безпеку) та 13 (право на ефективний засіб правового захисту), пан Рістич скаржить, зокрема, на те, що поводження з ним у лікарні було принижуючим гідність, а його фактичне утримання там було незаконним та довільним.

2. Оцінка Суду

Суд повторно наголошує, що будь-яке позбавлення волі, окрім того, що воно має підпадати під один з винятків, передбачених підп. (а) до (f) ст. 5 § 1, має бути «законним». У випадках, коли йдеться про «законність» затримання, включаючи питання про те, чи було дотримано «процедуру, передбачену законом», Конвенція посилається, в основному, на національне законодавство і встановлює обов'язок дотримуватися матеріальних та процесуальних норм цього законодавства (див. *Denis and Irvine v. Belgium* [GC], № 62819/17 та 63921/17, § 125, 01.06.2021) (п. 37).

Однак дотримання національного законодавства є недостатнім: ст. 5 § 1 додатково вимагає, щоб будь-яке позбавлення свободи відповідало меті захисту особи від свавілля (див., серед багатьох інших джерел, *Winterwerp v. the Netherlands*, 24.10.1979, § 37, Серія А № 33; *Witold Litwa v. Poland*, № 26629/95, §§ 72-73, ЄСПЛ 2000-III; та *S., V. and A. v. Denmark* [ВП], № 35553/12 та 2 інші, § 74, 22.10.2018). Затримання буде «свавіллям», якщо, незважаючи на дотримання букви національного законодавства, мав місце елемент недобросовісності або обману з боку органів влади (див., наприклад, *Bozano v. France*, 18.12.1986, § 59, Серія А № 111, та *Mooren v. Germany* [GC], № 11364/03, §§ 77-79, 09.07.2009), або якщо національні органи влади не спробували правильно застосувати відповідне законодавство (див. *Benham v. the United Kingdom*, 10.06.1996, § 47, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II; *Liu v. Russia*, № 42086/05, § 82, 06.12.2007; та *Marturana v. Italy*, № 63154/00, § 80, 04.03.2008) (п. 38).

Звертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, і Уряд не заперечував проти цього, що з 19 по 23 листопада 2016 року не було складено жодного протоколу про арешт заявника та подальше тримання його під вартою (п. 39).

У зв'язку з цим Суд зазначає, що відсутність протоколу арешту само по собі повинно вважатися найсерйознішим недоліком, оскільки Суд послідовно дотримується думки, що невизнане затримання особи є повним запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться у ст. 5 § 1 Конвенції, та свідчить про найгрубіше порушення цього положення. Відсутність записів про такі факти, як дата, час і місце затримання, ім'я затриманого, причини затримання та ім'я особи, яка його здійснює, слід розглядати як несумісну з вимогою законності та самою метою ст. 5 § 1 Конвенції (див. *Menesheva v. Russia*, № 59261/00, §§ 87 та 89, ECHR 2006-III; *Fedotov v. Russia*, № 5140/02, §§ 78 та 79, 25.10.2005; та *Kurt v. Turkey*, 25.05.1998, § 125, *Reports* 1998-III). Суд не може погодитися з аргументом Уряду про те, що терміновість ситуації завадила поліції належним чином зафіксувати арешт та затримання заявника, та робить висновок, що його позбавлення волі не відповідало гарантіям ст. 5 § 1 Конвенції (п. 40).

Що стосується ст. 5 § 2 Конвенції, Суд повторює, що це положення містить базову гарантію того, що будь-яка заарештована особа повинна знати, чому її позбавляють волі, і є невід'ємною частиною системи захисту, що надається ст. 5 (див., наприклад, *Khlaifia and Others v. Italy* [GC], № 16483/12, § 115, 15.12.2016). Якщо особа була поінформована про причини її арешту або затримання, вона може, якщо вважає за потрібне, звернутися до суду, щоб оскаржити законність її затримання (див. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*, 30.08.1990, § 40, Серія А № 182, та *Conka v. Belgium*, № 51564/99, § 50, ECHR 2002-I). Будь-яка особа, яка має право на швидке вирішення питання про законність свого затримання, не може ефективно скористатися цим правом, якщо їй не буде своєчасно та належним чином повідомлено про причини позбавлення волі (див. *Van der Leer v. the Netherlands*, 21.02.1990, § 28, Серія А № 170-A; *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, № 36378/02, § 413, ECHR 2005-III; та *Grubnyk v. Ukraine*, № 58444/15, §§ 97 та 99, 17.09.2020). Звертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що заявника дійсно не було повідомлено про причини його арешту, всупереч вимогам ст. 5 § 2 Конвенції (п. 41).

Стаття 5 § 3 Конвенції також надає особам, заарештованим або утриманим під вартою за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, гарантію від будь-якого свавільного або невинуватеного позбавлення волі (див. *Aquilina v. Malta* [GC], № 25642/94, § 47, ECHR 1999-III, та *Stephens v. Malta* (№ 2), № 33740/06, § 52, 21.04.2009). Судовий контроль за втручанням виконавчої влади у право особи на свободу є важливою складовою гарантії, передбаченої ст. 5 § 3 (див. *Brogan and Others v. the United Kingdom*, 29.11.1988, § 58, Серія А № 145-B; *Pantea v. Romania*, № 33343/96, § 236, ECHR 2003-VI (витяги); та *Assenov and Others v. Bulgaria*, 28.10.1998, §146, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII). Що стосується цієї справи, заявник був явно позбавлений можливості звернутися до суду для перевірки законності його затримання (п. 42).

Нарешті, Суд наголошує, що ст. 5 § 4 Конвенції передбачає, що заарештовані або затримані під вартою особи мають право на перегляд судом процесуальних та матеріальних умов, які є суттєвими для «законності» у розумінні Конвенції, позбавлення їх волі (див., наприклад, *Oravec v. Croatia*, № 51249/11, § 64, 11.07.2017, з подальшими посиланнями). У разі відсутності у цих осіб будь-яких судових засобів правового захисту для оскарження законності їхнього затримання, розгляд скарги відповідно до ст. 5 § 4 вважається виправданим, незалежно від тривалості затримання (див., наприклад, *mutatis mutandis*, *Moustahi v. France*, № 9347/14, §§ 103 та 104, 25.06.2020). З огляду на це та в контексті цієї справи, де заявнику не було надано можливості звернутися до суду з метою перегляду його тримання, Суд вважає, що ст. 5 § 4 Конвенції

не лише застосовується, але й що її вимоги не були дотримані (там же) (п. 43).

З огляду на вищевикладене, Суд доходить висновку, що мало місце порушення прав заявника, гарантованих пп. 1, 2, 3 та 4 ст. 5 Конвенції (п. 44).

З цих підстав Суд одногосно,

1. *Визнає* скарги за ст. 5 Конвенції прийнятними, а решту заяви — непринятною;

2. *Постановляє*, що мало місце порушення пп. 1, 2, 3 та 4 ст. 5 Конвенції;

3. Постановляє

(а) що держава-відповідач має виплатити заявнику протягом трьох місяців з дати, коли рішення набуде статусу остаточного відповідно до ст. 44 § 2 Конвенції, наступні суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом, що діє на дату розрахунку:

(i) 6000 євро (шість тисяч євро) плюс будь-який податок, що може нараховуватися, як компенсація моральної шкоди,

(ii) 1726 євро (одна тисяча сімсот двадцять шість євро) плюс будь-який податок, що може бути нарахований заявнику, як компенсація судових витрат;

(b) що з моменту закінчення вищезазначених трьох місяців і до моменту розрахунку на вищезазначену суму нараховуються прості відсотки за ставкою, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку протягом періоду прострочення, плюс три процентні пункти;

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

ДОКТОР ПРАВА

СТЕПАН ШУХЕВИЧ: СЕКРЕТИ МАЙСТЕРНОСТІ АДВОКАТА

Степан Білостоцький, к. ю. н., доцент кафедри давньої історії України та спеціальних галузей історичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка, адвокат, учасник Всеукраїнського проекту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Митрополит Андрій Шептицький, оцінюючи діяльність українських адвокатів у міжвоєнний період, відзначив: «Історія української адвокатури є тісно пов'язаною з історією цілого нашого народу, тому що українські адвокати грали провідну роль у політиці... український адвокат був не лише правним дорадником в повнім того слова значінні, але й приятелем нас усіх»¹. Місія адвоката в ці часи була особливою — захисник моральних цінностей заради досягнення справедливості, оборонець права, речник права нації та її мови. Одним з представників української адвокатури був доктор права, адвокат Степан Шухевич (1877 — 1945).

СПРАВЕДЛИВИЙ СУДДЯ

Професійну кар'єру Степан Шухевич розпочав після закінчення правничого факультету Львівського університету у 1899 році. Мріяв бути адвокатом, однак дядько Володимир, якого називав «добрим духом», переконав йти в судді, вважаючи, що справедливий суддя багато добра може зробити для простої людини, а справедливий суддя — українець — гідно прислужитися українцям². На формування світогляду, ціннісних орієнтирів, патріотизму суттєво вплинули наукові праці та особисте спілкування з доктором Станіславом Дністрянським, професором Михайлом Грушевським, літературні твори Василя Стефаника, Леся Мартовича, Ольги Кобилянської, Івана Франка, Осипа Маковея³. Національні почуття гармонійно поєднував з професійно-етичними нормами поведінки судді, бо «ніколи на своїм віку не брав ніякої участі в політичному житті», хоча доволі критично відносився до москвофільства та москвофілів, вважаючи їх зрадниками українського народу⁴. Після завершення стажування у 1903 році був зарахований у штат Вищого крайового суду у Львові, як суддя-ад'юнкт без

¹ Привіт Ексцеленції Викокопреосвященного Митрополита Андрея графа Шептицького // Життя і право. 1934, Ч. 3 (30). С. 17.

² Шухевич Степан. Моє життя. Спогади. Лондон: Видання української видавничої спілки, 1991. С. 173.

³ Там само. С. 176 — 177.

⁴ Там само. С. 199 — 200.

визначеного місця праці (*extra statum*) та відряджений до повітового суду в Раві, згодом до повітових судів в Долині, Дрогобичу (1903 — 1910)⁵. Суддівські обов'язки виконував сумлінно: «був тією мітлою, якою вимітувано зі суду всяке сміття»⁶. Справи розглядав польською та українською мовами, коли хоча б однією зі сторін був українець, що приносило йому чимало клопотів, а в подальшому стало однією з причин завершення суддівської кар'єри. Поза судом брав активну участь у культурному та громадському житті українських товариств, допомагав українській гімназійній та академічній молоді в навчанні⁷.

Принциповість, безсторонність в судових справах, активна громадянська позиція не сподобалася голові Дрогобицького повітового суду А. Пілецькі — Леліва. Звинуватив С. Шухевича в порушенні процесуального закону — відібрав присягу в єврея українською мовою, у той час, як євреї в Галичині вважалися поляками; складав процесуальні документи та підписувався українською мовою; не був безстороннім у цивільних спорах українців з поляками, євреями, кацапами — постановляв рішення на користь українців; не проявляв солідарності — на подарунковій папіросниці судді Грабовському підписався українською мовою, в той час як інші судді польською⁸. Згодом почав збирати компрометуючі матеріали для дисциплінарного провадження з метою позбавлення статуту судді. Як наслідок, Степан Шухевич у 1910 році подав у відставку за станом здоров'я та вирішив податись в адвокатуру.

Перша світова війна перешкодила почати адвокатську практику. Будучи Отаманом УГА та маючи авторитет справедливого судді, у 1919 році С. Шухевич був покликаний на посаду Головуючого судді Військового Польового суду в справі звинувачення генерала Мирона Тарнавського, полковника Альфреда Шаманен-

ка та отамана Омеляна Лисняка в державній зраді — змові з ворожою Деніківською армією, невиконанні наказів вищого командування⁹. За результатами розгляду справи Суд постановив виправдувальний вирок (приговор), в якому зазначив, що це був вимушений, крайній крок заради збереження Галицької Армії, яка втратила боєздатність через внутрішнього і зовнішнього ворога, жахливі санітарні умови, високу смертність, брак амуніції та суворої зими: «Чобіт нема, білля нема, плаща нема, тютюну нема, сірників нема; харч такий, щоби здохнути за багато, щоби жити за мало, ледви чоловік ногами волочить. Хоч би мати власний гріш, може б і дещо зарадив тому, а тут як навмисне не дають льону хоч сядь та коліна гризи, або затни зуби в стіну»¹⁰.

Така правова позиція суддів публічно засвідчила, що суд при вирішенні справи повинен бути безстороннім, справедливим, об'єктивним, вирішувати спір на підставі належних і допустимих доказів, керуватися правом, а не принципом політичної доцільності.

УЧАСТЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

5 травня 1923 року з ініціативи адвокатів, серед яких був Степан Шухевич, зареєстровано Статут Союзу Українських Адвокатів (СУА) у Львівському воєводському уряді. У період 1923 — 1925 рр. С. Шухевич входив до складу відділу СУА в справах становища української преси в політичних процесах¹¹. Він також був активним учасником Львівської палати адвокатів, яка поширювала свою діяльність на територію Львівського апеляційного округу. Протягом багатьох років загальні збори обирали С. Шухевича членом ревізійної комісії¹². Активна робота у Львівській палаті адвокатів

⁵ Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkiem Księstwem Krakowskim na rok 1903. Lwów, 1903. S. 68, 81. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkiem Księstwem Krakowskim na rok 1904. Lwów, 1904. S. 68, 81. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkiem Księstwem Krakowskim na rok 1905. Lwów, 1905. S. 68. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkiem Księstwem Krakowskim na rok 1910. Lwów, 1910. S. 135.

⁶ Шухевич Степан. Моє життя. Спогади. С. 208.

⁷ Там само. С. 221.

⁸ Там само. С. 227.

⁹ Процес генерала Мирона Тарнавського. Вінніпег, 1976. 72 с.

¹⁰ Там само. С. 69.

¹¹ Ганкевич Лев. Десятиліття Союзу Українських Адвокатів. Союз Українських Адвокатів (1923 — 1933). Ювілейний альманах Союзу українських адвокатів. Львів, 1934. С. 47 — 48.

¹² Гловацький І. Ю., Гловацький В. І. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII 30-ті роки XX ст.). Львів: Тріада плюс, 2004. С. 26. Загальні збори Львівської палати адвокатів // Життя і право. 1929. Ч. 2. С. 15.

сприяла налагодженню добрих стосунків з адвокатами польської та єврейської національностей, їх співпраці. Для прикладу, С. Шухевич виступав захисником Юзефа Стейка перед Апеляційним судом у Львові, на прохання адвоката Івана Чернявського¹³. Адвокат Кжижанкевич з Познані захищав його клієнтів Павла і Івана Меркунів, обвинувачених у справі крадіжки поштової каси перед Окружним судом в Познані¹⁴. Були випадки, коли вони користувалися послугами адвокатів з інших міст, для надання їм необхідної інформації. Так, С. Шухевич доручив адвокату з Коломиї Леону Пьотровічу взяти з повітової ради та суду в Городні посвідку Зигмунда Кринського¹⁵. Адвокат Володимир Ільницький з Дрогобича надсилав С. Шухевичу зізнання свідків у справі братів Меркунів¹⁶.

Така професійна позиція С. Шухевича засвідчує, що авторитет адвокатури, як суспільної інституції, покликаної пропагувати та захищати права людини, безпосередньо пов'язаний з професійною організацією адвокатів, їх взаємною підтримкою та співпрацею в інтересах клієнта та справедливості.

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ЗАХИСТУ В АДВОКАТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ СТЕПАНА ШУХЕВИЧА

Адвокат Степан Шухевич успішний захист у кримінальних справах пов'язував з чітким тактичним планом, який вважав більш важливим за красномовність заключних висновків та повинен включати кінцеву мету захисту. В політичних процесах мету захисту слід визначити в інтересах усіх обвинувачених, тому «має бути вища етика і один тактичний фронт оборони, з огляду на справу, яку заступається і на всіх обвинувачених»¹⁷. Окрім загальної тактики захисту, в кожного адвоката була своя власна стратегія щодо підготовки до процесу, допиту свідків, дослідження доказів, судової промови. З аналізу справ, в яких брав участь С. Шухевич, можна зробити висновок, що в кожному

політичному процесі чітко розподілялися процесуальні ролі: один з адвокатів ретельно протоколював судовий процес, інші вивчали матеріали справи, слідкували за реакцією суддів, прокурорів, підзахисних, свідків в ході судового засідання. Для прикладу, тактика захисту адвоката Володимира Старосольського полягала в тому, що важливі аргументи в справі озвучував на початку розгляду та постійно до них апелював, намагаючись нав'язати присяжним думку про правдивість та переконливість власних міркувань, хоча докази подавав в останню мить аби позбавити противника можливості роздумувати над запереченнями (тактика «нав'язування»)¹⁸.

Адвокат Степан Шухевич застосовував тактику «заскакування»: ретельно записував усе важливе для захисту, всі деталі слідства, а коли судове слідство було завершено, у судовій промові викладав цілу низку аргументів, на які інші учасники не звернули особливої уваги, тому його справедливо вважали неперевершеним майстром аналізу і оцінки доказів в кримінальній справі¹⁹.

Початком успіху в справі є встановлення довіри між адвокатом та клієнтом. Так, коли С. Шухевич відмовся захищати І. Луцейка, суддя К. Ангельський наголосив: «Чому пан не хоче їх боронити, коли вони так просять. Прошу не відмовляйте їм тієї гречности»²⁰. У справі «С. Федака і його товаришів» (1922) С. Шухевич поставив собі за мету навчити підзахисного Ф. Штика відмовитись від попередніх показань без шкідливих наслідків для нього, використовуючи вади мови: «відбивав атаки прокуратора Гіртлера, що врешті не приходило йому тяжко, бо через його дуже скору і лиху вимову Гіртлер нічого не розумів з того, що Штик говорив, так що по кільканадцяти питаннях зрікся допиту»²¹. Вважав, що в кожній справі є докази, об'єктивність яких можна поставити під сумнів навіть тоді, коли більшість свідків були очевидцями події: «покази їх будуть дуже різні, відповідно до ступеня інтелігенції,

¹³ ЦДІА України, м. Львові. Фонд 371, опис 1, справа 150, арк. 34.

¹⁴ ЦДІА України, м. Львові. Фонд 371, опис 1, справа 148, арк. 1, 3, 29, 30.

¹⁵ ЦДІА України, м. Львові. Фонд 371, опис 1, справа 151, арк. 62.

¹⁶ ЦДІА України, м. Львові. Фонд 371, опис 1, справа 148, арк. 8.

¹⁷ Левицький Кость. На маргінесі політичних процесів // Життя і право. 1931. Ч. 4 (19). С. 18.

¹⁸ Шухевич Степан. Моє життя. Спогади. С. 290.

¹⁹ Там само. С. 261, 290.

²⁰ Там само. С. 270.

²¹ Там само. С. 266.

культури, суспільного становища, заняття т. д., і буде збільшуватись противнім відношенні до інтелігенції обсервуючих». Коли наявні неспростовні докази винуватості підзахисного і неможливо досягнути виправдувального вироку, адвокату слід апелювати до моральних цінностей, важких умов життя обвинуваченого, щоб викликати у суддів, присяжних, громадськості співчуття та співпереживання, жаль, любов, прощення²². Як згадував сам С. Шухевич, що з метою покращення процесуального становища підзахисного, використовувалися нестандартні процесуальні ходи. Так, з матеріалів справи С. Федака при ознайомленні з документами було вилучено записку про те, чи слід

виконувати атентат (замах) та хто його має виконати, а в ході судового засідання зі столу головуючого судді невідомими особами було викрадено речовий доказ — револьвер, з якого скоєно замах²³.

С. Шухевич ретельно готувався до судових дебатів. Українська газета «Діло» одну з промов С. Шухевича охарактеризувала так: «Помітна була в оборонця старанна підготовка й велика фахова ерудиція. Промова ґрунтувалась переважно на останніх досягненнях визначних теоретиків права, тому перша частина промови мала, можна сказати характер науковий. Промову промови оборонця свідчили напружена увага всіх присутніх у залі й високе піднесення духу клієнтів»^{24, 25}.

АДВОКАТИ ДОЛУЧИЛИСЯ ДО ПРЕЗЕНТАЦІЇ МІЖАРХІВНОГО ПОРТАЛУ ARCHIUM

У Львові представили електронний ресурс ARCHIUM — міжархівний пошуковий портал, який забезпечує онлайн-доступ до історичних документів і архівних справ.

Презентація проходила 27 червня у Львівській обласній військовій адміністрації. Участь у заході взяли представники місцевої влади, наукових установ, архівісти та громадськість. Адвокатуру представили керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ Ірина Василик та в. о. голови Ради адвокатів Львів-

ської області Уляна Ковна. Ресурс дозволяє здійснювати пошук за архівними довідниками, переглядати списки справ та взаємодіяти з базою даних, побудованою на реальному архівному обліку. У перспективі — оцифрування документів репресованих осіб та справ органів РАЦС, які часто запитуються у юридичних, дослідницьких і правовстановлювальних цілях.

Ірина Василик у своєму виступі підкреслила важливість цифровізації архівної справи для збереження історичної пам'яті української адвокатури: «Важливість вільного доступу до унікальної архівної спадщини

²² Книш Зиновій. Городок. Торонто, 1973. С. 404. Чайковський Данило. Білас і Данилишин. Нью-Йорк, 1969. С. 165 — 171.

²³ Білостоцький Степан. Коли поле битви — судова зала // Локальна історія. 2003. № 1 (51). С. 39.

²⁴ Діло. 11.01.1927. Ч. 7. С. 4.

²⁵ Джерела та література: 1. Білостоцький Степан. Коли поле битви — судова зала // Локальна історія. 2003. № 1 (51). С. 36–41. 2. Ганкевич Лев. Десятиліття Союзу Українських Адвокатів. Союз Українських Адвокатів (1923 — 1933). Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів. Львів, 1934. С. 38–73. 3. Гловацький І.Ю., Гловацький В.І. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII — 30-ті роки XX ст.). Львів: Тріада плюс, 2004. 112 с. 4. Діло. 11.01.1927. Ч. 7. 5. Загальні збори Львівської палати адвокатів // Життя і Право. 1929. Ч. 2. С. 15. 6. Левицький Кость. На маргінесі політичних процесів // Життя і Право. 1931. Ч. 4 (19). С. 18–19. 7. Книш Зиновій. Городок. Торонто, 1973. 548 с. 8. Привіт Ексцеленції Викоопреосвященного Митрополита Андрея графа Шептицького // Життя і Право. 1934, Ч. 3 (30). С. 17. 9. Процес генерала Мирона Тарнавського. Вінніпег, 1976. 72 с. 10. Чайковський Данило. Білас і Данилишин. Нью-Йорк, 1969. 278 с. 11. Шухевич Степан. Моє життя. Спогади. Лондон: Видання української видавничої спілки, 1991. 619 с. 12. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІА України, м. Львів). Фонд 371, опис 1, справа 148, справа 150, справа 151. 13. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1903. Lwów, 1903. 1276 s. 14. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1904. Lwów, 1904. 1280 s. 15. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1905. Lwów, 1905. 1285 s. 16. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1910. Lwów, 1910. 1438 s.

неможливо переоцінити. Сподіваємося, що запуск міжархівного порталу покращить і пришвидшить завершення наукових досліджень, а також дозволить реалізувати наші видавничі ініціативи. Серед них — підготовка збірника документів з історії адвокатури Львова і Львівщини з фондів Державного архіву Львівської області», — зазначила вона.

Учасники заходу також отримали у дарунок від Центру досліджень адвокатури і права — науково-документальну працю «100 років Союзу Українських Адвокатів: статті, матеріали, документи» та перевидання Конституції України, здійснене за ініціативи Ради адвокатів Львівської області.

«Платформа ARCHIUM стала прикладом того, як сучасні технології можуть служити не лише науці й адміністративній практиці, а й правозахисній діяль-

ності, адвокатським дослідженням і збереженню професійної спадщини», — прокоментувала подію Ірина Василик.

АДВОКАТИ ТА АРХІВІСТИ ОБ'ЄДНАЛИСЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ

НААУ, Рада адвокатів Львівської області та Центральний державний історичний архів України у м. Львів підписали Меморандум про співпрацю. Документ відкриває нові можливості для вивчення та популяризації історії української адвокатури, архівних досліджень і створення спільних науково-просвітницьких проєктів.

Тристоронній документ підписали директор ЦДІАУЛ **Олеся Стефаник**, голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** та голова РАР **Уляна Ковна**.

Меморандум передбачає реалізацію спільних проєктів, які можуть включати підготовку архівознавчих, джерелознавчих, археографічних і загальноісторичних публікацій, обмін матеріалами та проведення публічних заходів. Також серед форм співпраці — організація виставок, конференцій, круглих столів, а також висвітлення результатів такої роботи у ЗМІ, на сайтах та в соціальних мережах.

Також **Уляна Ковна** разом із керівником Центру досліджень адвокатури і права **Іриною Василик** та учасницею дослідницького Проєкту «Історія адвокатури України» **Наталією Мисак** відвідали екскурсію у ЦДІАЛ, під час якої співробітники архіву ознайомили партнерів з архівними фондами з історії адвокатури України.

«Архів у Львові зберігає унікальні документи, без яких неможливо глибоке дослідження історії адвокатури як у Львові та Галичині, так і в масштабі всієї України. Зокрема, цінними є матеріали про міську та церковну адвокатуру, а також маловідомі сторінки співпраці адвокатів з Василіанським Чином Св. Йосафата. У теперішній складний час ми особливо цінуємо готовність львівських архівістів до співпраці та відкритість до реалізації спільних дослідницьких проєктів», — прокоментувала події Ірина Василик.